

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2021- YL -005

**XIX. YÜZYILDA SELANİK KAZALARINDAN
VARDAR-I SAGİR NAHİYESİNİN SOSYO- EKONOMİK
YAPISI
(TEMETTUAT DEFTERLERİ İŞİĞİNDA)**

**HAZIRLAYAN
Sümeyra DURAN**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet BAŞARAN**

AYDIN - 2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyal Bilimler Enstitüsü .....Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi ..... tarafından hazırlanan “.....” başlıklı tez, tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince, kapsamı ve niteliği açısından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :		
Danışman :		
Üye :		

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2021

Sümevra DURAN

ÖZET

XIX. YÜZYILDA SELANİK KAZALARINDAN VARDAR-I SAGİR NAHIYESİNİN SOSYO- EKONOMİK YAPISI (TEMETTUAT DEFTERLERİ IŞIĞINDA)

Sümevra DURAN

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Başaran

2021, XIV + 85 sayfa

Osmanlı için büyük dönüşümlerin yaşandığı Tanzimat dönemi ile birlikte maliye alanında birtakım değişiklikler yapılmış ve vergi sistemi düzene oturtulmak istenmiştir. Vergi vermekle yükümlü olan kişilerin kazançlarına oranla vergi vermeleri amacıyla 1840 yılı ile birlikte muhassıl adlı görevliler aracılığıyla mahalle ve köylerde vergilerin belirlenmesi ve toplanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Temettuat Defterlerinin ışığında Selanik Kazasına bağlı olan Vardar-ı Sagir nahiyesinin sosyal ve ekonomik yapısını açığa çıkarmaktır. Selanik Kazasına bağlı bulunan Vardar-ı Sagir nahiyesinin 1845 tarihli 23 adet Temettuat Defterine ulaşılmıştır. Bu tezimize konu olan XIX. yüzyıl tarihinde Vardar-ı Sagir nahiyesinin çiftlik ve köylerinde oldukça yoğun bir şekilde tarım ve hayvancılık ile meşgul olduğu görülmüştür. Bu bölgenin çiftlik ve köylerinde mezru olarak adlandırılan yani işlenen topraklarda buğday, arpa, burçak, keten ve bostan gibi ürünler yetiştirilmiştir. Bölgede ki hane reislerinin büyük çoğunluğunun ziraat ile meşgul olduğu, diğer bir çoğunluğun ise ticaret ile meşgul olduğu görülmüştür.

Temettuat Defterleri vasıtasıyla çalıştığımız Vardar-ı Sagir nahiyesinin meslekleri incelenerek sosyal yaşamı, bir sene önceki ödediği yıllık vergi ve Temettuat miktarına ulaşarak da ekonomisi hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Temettuat Defterleri, Vardar-ı Sagir, Selanik.

ABSTRACT

XIX. FROM THESSALONIC ACCIDENTS IN THE CENTURY SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF VARDAR_I SAGİR TOWNSHIP (IN LIGHT OF THE TEMETTUAT BOOKS)

Sümeýra DURAN

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Assistant Professor Mehmet BAŞARAN

2021, XIV + 85 pages

Along with the *Tanzimat* period, in which major transformations were experienced for the Ottoman Empire, a number of changes were made in the field of finance and the tax system was required to be put in order. It was aimed to determine and collect taxes in neighborhoods and villages through officials called *muhassil*(tax collector) as of the year 1844 in order to tax people who were obliged to pay taxes according to their earnings.

The aim of this study is to reveal the social and economic structure of the *Nahiya*(sub-district) of *Vardar-ı Sagir*, which is connected to the Thessaloniki district, in the light of the dividend books found in the Ottoman archive of the Prime Minister's Office. 23 Dividend books dated 1845 were reached belonging to the *nahiya* of *Vardar-ı Sagir*, which was connected to the Thessaloniki district. XIX Century which is subject to this study, it is seen that the farms and villages of *Vardar-ı Sagir nahiya* were very heavily engaged in agriculture and animal breeding. In the farms and villages of this region, wheat, barley, vetch, flax and truck patch were grown on the lands called *mezru*(plantation). It is seen that the vast majority of households in the region were engaged in agriculture, while the other majority were engaged in trade.

By reaching the annual tax and amount of dividends paid by the *nahiya* of *Vardar-ı Sagir*, which we work with through dividend books, we were informed about its economy.

KEYWORDS: Temettuat Books, Vardar-ı Sagir, Thessaloniki.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıl'daki vergi sisteminde büyük ehemmiyeti bulunan Temettuat Defterleri ile Selanik'in Vardar-ı Sagir nahiyesi özelinde bölgenin sosyal ve ekonomik durumu incelenecektir. Osmanlı'nın vergi toplamayı sistemli hale getirmek istemesi ile Temettuat sayımları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmadaki genel amacımız Osmanlı'nın Balkan coğrafyasındaki topraklarındaki günlük yaşamın nasıl ve ne şekilde idame ettirildiğini, Temettuat Defterlerini inceleyerek ortaya çıkarmaktır. Tezimizde karşılaşılan en büyük sıkıntı araştırılan Vardar-ı Sagir nahiyesi ile ilgili çok fazla kaynağa ulaşamamak olmuştur. Fakat tezimizde belgeleri çevirmenin ilgimizi çekmesi ve bu belgeler aracılığıyla geçmişi günümüze taşımak bir hayli keyif verici olmuştur.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmamın tamamlanması süresince zorlandığım anlarda çekinmeden sorularımı iletebildiğim, ilgi alakasını, hoşgörüsünü ve yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen çok kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAŞARAN Hocama sonsuz teşekkürler ederim. Bu süre zarfında bana hem abla, hem arkadaş gibi olan sevgi ve ilgisinin yanı sıra teşvik ve yardımlarını asla esirgemeyen, nasihatlerini bir hayli kıymetli bulduğum, çok değerli Dr. Öğr. Üyesi Aysun SARİBEY HAYKIRAN Hocama' da içten teşekkürler ederim. Çalışmamın konusu olan Vardar-ı Sagir nahiyesi ile ilgili kaynak temin etmemde bana bir hayli yardımcı olan Dr. Evangelos A. CHEKİMOGLOU ve Prof. Dr. Levent KAYAPINAR Hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamda okuyamadığım birçok Osmanlıca kelimelerimde ve gidişatımda bana yardımcı ve desteği olan sevgili arkadaşım Yasin ÖZDEMİR'e, tedirgin olduğum hususlarda bana yardımcı olan değerli arkadaşım Yasin AKMEŞE'ye ve tezimi bitirmem için beni yüreklendiren tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler. Ayrıca tezimin son aşamalarında göstermiş olduğu sevgi ve saygıdan ötürü kıymetli nişanlım Ahmet Güneş YILMAZ'a ve Aydın'da bulunduğum müddetçe bana evini açan kuzenim Edanur DEMİR'e de teşekkür ederim.

Son olarak hayatımın her anında bana her zaman destek olan ve üzerimdeki emeklerini asla ödeyemeyeceğim çok sevgili anneciğim Songül DURAN ve babacığım Avni DURAN'a minnetlerimi ve teşekkürlerimi sunuyor, tezimi onlara ithaf ediyorum.

Sümeyra DURAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xii
EKLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	7
1. OSMANLI DEVLETİ'NDE TAHRİRLER VE VERGİ DÜZENİ.....	7
1.1. Vergi Sisteminin Temelini Oluşturan Tahrirler	7
1.2. Tanzimat Devri Mali Düzenlemeler	9
1.3. Temettuat Kavramı ve Temettuat Defterlerinin Kapsamı	12
1.4. Sosyal Tarih Kaynağı Bakımından Temettuat Defterleri	15
1.5. İktisadi Tarih Kaynağı Bakımından Temettuat Defterleri	16
2. BÖLÜM	18
2. VARDAR-I SAGİR'DE SOSYAL YAPI	18
2.1. Vardar-ı Sagir'de Hane Sayıları ve Tahmini Nüfus	18
2.2. Vardar-ı Sagir'de Müslim ve Gayrimüslim Hane Sayıları	20
2.3. Vardar-ı Sagir'de Meslekler	23
2.4 Vardar-ı Sagir Nahiyesinde Hayvancılık	28
2.5. Vardar-ı Sagir Nahiyesinde Tarımsal Arazi Miktarı ve Dağılımı	41
3. BÖLÜM	48

3. OSMANLI'DA VERGİLER	48
3.1. Vergi-yi Mahsusa.....	48
3.2. Öşür Vergisi ve Dağılımı.....	52
3.3. Ağnam Vergisi ve Dağılımı.....	58
3.4. Cizye Vergisi ve Dağılımı	60
3.5. Vardar-ı Sagir'in Temettuat Miktarları ve Dağılımı.....	65
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	69
5. KAYNAKLAR	72
6. EKLER	77
ÖZGEÇMİŞ	85

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Çiftliklerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusları	19
Tablo 2.2. Karyelerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusları	20
Tablo 2.3. Çiftliklerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı	21
Tablo 2.4. Karyelerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı	22
Tablo 2.5. Çiftliklerdeki Meslek Kolları	24
Tablo 2.6. Karyelerdeki Meslek Kolları	26
Tablo 2.7. Çiftliklerdeki Hayvan Miktarı (Re's)	31
Tablo 2.8. Karyelerdeki Hayvan Miktarı (Re's)	34
Tablo 2.9. Çiftliklerdeki Büyükbaş- Küçükbaş Hayvan Dağılımı	36
Tablo 2.10. Karyelerdeki Büyükbaş- Küçükbaş Hayvan Dağılımı	36
Tablo 2.11. Çiftliklerin Hâsılat-ı Senevîsi	37
Tablo 2.12. Karyelerin Hâsılat-ı Senevîsi	40
Tablo 2.13. Çiftliklerdeki Tarımsal Arazi Miktarları	42
Tablo 2.14. Karyelerdeki Tarımsal Arazi Miktarları	43
Tablo 2.15. Çiftliklerin Arazilerden Yıllık Kazançları	45
Tablo 2.16. Karyelerin Arazilerden Yıllık Kazançları	46
Tablo 3.1. Çiftliklerin Vergi-yi Mahsusa Miktarları	49
Tablo 3.2. Karyelerin Vergi-yi Mahsusa Miktarları	50
Tablo 3.3. Çiftliklerin Hububat Miktarları (Kile)	53
Tablo 3.4. Karyelerin Hububat Miktarları (Kile)	54
Tablo 3.5. Çiftliklerin Hububattan Aşar Dağılımı	56
Tablo 3.6. Karyelerin Hububat Aşar Dağılımı	57
Tablo 3.7. Çiftliklerin Aded-i Ağnamı	59
Tablo 3.8. Karyelerin Aded-i Ağnamı	60
Tablo 3.9. Çiftliklerin Cizye Türleri ve Dağılımı	62
Tablo 3.10. Karyelerin Cizye Türleri ve Dağılımı	63

Tablo 3.11. Çiftliklerin Toplam Temettuat Miktarları	65
Tablo 3.12. Karyelerin Toplam Temettuat Miktarları	66
Tablo 3.13. Osmanlı Yönetimi Sırasında Selanik Köylerinin Vergi Kategorileri.....	68

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 2.1. Çiftliklerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı	22
Grafik 2.2. Karyelerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı	23
Grafik 2.3. Çiftliklerdeki Meslek Dağılımı	25
Grafik 2.4. Karyelerdeki Meslek Dağılımı	27
Grafik 2.5. Çiftliklerin Hayvan Yüzdeleri	36
Grafik 2.6. Karyelerin Hayvan Yüzdeleri	36
Grafik 2.7. Çiftliklerin Hayvan Hâsılat-1 Senevîsi Dağılımı	39
Grafik 2.8. Karyelerin Hayvan Hâsılat-1 Senevîsi Dağılımı	41
Grafik 2.9. Çiftliklerin Tarımsal Arazi Dağılımı	43
Grafik 2.10. Karyelerin Tarımsal Arazi Dağılımı	44
Grafik 2.11. Çiftliklerin Arazi Yıllık Kazanç Dağılımı	46
Grafik 2.12. Karyelerin Arazi Yıllık Kazanç Dağılımı	47
Grafik 3.1. Çiftliklerin Vergi-yi Mahsusa Dağılımı	50
Grafik 3.2. Karyelerin Vergi-yi Mahsusa Miktarları	51
Grafik 3.3. Çiftliklerin Toplam Hububat Dağılımı (Kile)	54
Grafik 3.4. Karyelerin Toplam Hububat Dağılımı (Kile)	55
Grafik 3.5. Çiftliklerin Hububat Aşar Dağılımı	57
Grafik 3.6. Karyelerin Hububat Aşar Dağılımı	58
Grafik 3.7. Çiftliklerin Cizye Türleri ve Dağılımı	63
Grafik 3.8. Karyelerin Cizye Türleri ve Dağılımı	64
Grafik 3.9. Çiftliklerin Toplam Temettuat Dağılımı	66
Grafik 3.10. Karyelerin Toplam Temettuat Dağılımı	67

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Vardar-1 Sagir Nahiyesi Haritası.....	77
Ek 2. Günümüzde ki Vardar Nahiyesi'nin Haritası	78
Ek 3. Vardar-1 Sagir Oreokastro (Davud Bali).....	79
Ek 4. Vardar-1 Sagir Nea Magnisia (Araplu), Sindos (Tekeli) ve Harmanköy	80
Ek 5. Vardar-1 Sagir Nahiyesi Karaoğlu Karyesi Temettuat Defterinin İlk Sayfası	81
Ek 6. Vardar-1 Sagir Nahiyesi Yünciler Karyesi Temettuat Defterinin Son Sayfası	82
Ek 7. Vardar-1 Sagir Nahiyesi Temettuat Defterlerinde Vardarofça Çiftliği İlk Sayfaları....	83
Ek 8. Vardar-1 Sagir Nahiyesi Kulye-i Bala Çiftliği Temettuat Defterinin İlk Sayfası.....	84

KISALTMALAR DİZİNİ

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
agt.	: Adı Geçen Tez
ans.	: Ansiklopedi
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Çift.	: Çiftlik
Ed.	: Editör
Nfs.	: Nüfus
nr.	: Numara
p.	: Paper
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Yay.	: Yayınevi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

a. Selanik

Balkanların güneyinde yer alan Selanik şehri Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli limanlarından biri olmuştur. Şehrin bulunduğu coğrafi konum itibariyle hinterlandına ulaşımı kolay olduğu için bu özelliğini her dönem korumuştur. Balkanların denize açılan kapısı olan Selanik 40° 38' kuzey enlemi ve 22° 58' doğu boylamında yer almış¹ ve ayrıca bu önemli şehir ile hinterlandı imparatorluğu besleme görevini üstlenen noktalardan biri olmuştur. Şehrin bu coğrafi konumu sayesinde önemli bir ticaret merkezi haline gelmesi de kaçınılmaz olmuştur. Bunun yanı sıra birçok dili, dini ve kültürel çeşitliliği bünyesinde barındıran yapısı da bu bölgenin tamamına yansımıştır. Tüm bunların getirisi olarak Selanik şehri her dönem adından bahsettirmiş ve tarihteki ehemmiyetini korumuştur. Risal'in Selanik şehrini dile getirişi de tüm aktardıklarımızın hülasası niteliğindedir;

“Tüm iklimler ona efendi gönderdi ve tüm denizler soyguncu... Sarasenler, Normanlar, Katalanlar, Türkler her ırktan korsanlar geçerken ona hakaret ettiler. Katliamları, salgınları, yangınları, tüm felaketleri tanıdı... ,Sayısız tahakküm ve sayısız rejim gördü. Helenleşmiş Arnavutlar, Romalılar, Bizanslılar, Normanlar, Franklar, Lombarlar, Venedikliler, Türkler birbirini izledi, fakat onu alt edemediler... XV. yüzyıla kadar dil ve ruh olarak Yunandır, İber Yarımadası Yahudilerinin büyük göçünden itibaren, Türklerin yumuşak sultanı altında, kısa sürede düşünce olarak Latin, dini inanç olarak Yahudi olur.”²

Osmanlı için bir hayli ehemmiyeti bulunan Selanik'in şehir merkezinde yer alan ve oldukça elverişli olan Vardar nehrinin çiftlik ve karyeleri dolaşarak Vardar nahiyesi üzerinden Selanik'e dört saat mesafesi bulunan bu önemli limana bağlandığı belirtilmektedir.³ Bu ehemmiyetli şehir ismini Büyük İskender'in döneminde Makedonya valisi olan Asnatyanos'un oğlu Terma'dan almıştır.⁴ Osmanlı'nın Rumeli'deki bereketi olan

---

¹ Neslihan Ünal, “İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 2013, s.170.

²Neslihan Ünal, a.g.t. , s.170.

³ Selanik Vilayet Salnamesi, H.1303-1304 / M. 1885-1886, s.153.154.

⁴ Selahattin Bayram, “Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869-1912”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s.7.

bu şehir daha sonra ise adını Makedon kralı Kasander'in eşi ve Makedonya kralı II. Philip'in kızı olan Thesaloniki'den alarak, M.Ö. 316 yılında kurulmuştur.⁵

Selanik 1387 yılında Çandarlı Hayreddin Paşa ve Gazi Evrenos Bey tarafından uzun süren mücadeleden sonra ele geçirilmiştir.⁶ Gazi Evrenos Bey eski Bizans askeri iken Müslüman olmuştur. Gazi Evrenos Bey Yunanistan'ın kuzeyinde gerçekleşen Osmanlı saldırısının öncülüğü yapmış, verdiği bu desteğin karşılığında geniş topraklarla ödüllendirilmiştir.⁷ Osmanlı-Venedik Muharebesi sonucu Selanik kenti 1430'da II. Murad döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiştir. Ancak bu tarihten önce Selanik şehrinin Bizans ve Roma şehirleri ile bin yedi yüz yıllık bir mazisi bulunmaktadır. Birçok yabancı uygarlığın izlerini taşıyan şehir, kimi zaman talan edilmiş kimi zaman da bolluk yaşamıştır.⁸ Osmanlı'nın fethi ile bu şehir ticari olarak ehemmiyetini daima korumuştur. Öyle ki Selanik, Rumeli bölgesinin İstanbul'dan sonra gelen en mühim ticari bölgesiydi. Bilhassa üç demiryolu hattının da buradan geçiyor olması bölgenin önemini daha da arttırmıştır.⁹

Çalışmamızda konu olan Selanik sancağının merkez kazalarından olan Selanik, Vardar ve Kelemeriye nahiyeleri ile 103 tane köy ve çiftlikten ibaret olduğu belirtilmektedir.¹⁰ Kültürel çeşitliliğin oldukça fazla olduğu Selanik şehrinin çeşitli demografik yapısı dolayısıyla bölgenin nüfusu oldukça fazladır. Machiel Kiel'in belirttiğine göre; Fallmerayer 1840 yılında Selanik şehrinin nüfusunu 70.000 olarak vermiştir. Bu miktarın içinde 30.000 ile 36.000 Yahudi olduğu, 25.000 den fazlasının Türk nüfusu olduğu ve 3000 Rum olduğu belirtilmiştir.¹¹

Temettuat Defterlerini incelediğimiz Vardar-ı Sagir nahiyesinin bazı defterlerinde Selanik'in birkaç Müslüman Mahallesinin adının geçtiği görülmüştür. Adı geçen mahalleler; 11511 numaralı defterde El Hac İskender, 11523 numaralı defterde Muid Alâeddin, 11550 numaralı defterde Şehabeddin, 11583 numaralı defterde Gülmezoğlu, 11643 numaralı defterde Yılan Mermeri ve 11477 numaralı defterde Cami-i Atik mahalleleridir. Ancak

⁵ Levent Kayapınar, *Mübadil Kentler: Yunanistan*, "Selanik Vilayeti ve Evlad-ı Fatihan", Lozan Mübadil Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.48.

⁶ Michael Kiel, "*Selanik*", TDV İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul 2009, s.352.

⁷ Mark Mazower, *Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler, 1430-1905*, Çev. Gül Çağlı Güven, İstanbul 2007, s.40.

⁸ Mark Mazower, a.g.e., s.31.

⁹ Selahattin Bayram, a.g.t., s.17.

¹⁰ Lina Safa, "*Osmanlı Döneminde Selanik*", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2017, s.18.

¹¹ Michael Kiel, "*Selanik*", TDV İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul 2009, s.356.

incelediğimiz defterler sonucunda "Efendi-i mumailerh... Mahallesinde mukim olduğu" ibaresi geçtiğinden dolayı verilen bu Müslüman mahalle adlarının yalnızca mutasarrıfların¹² yaşadığı mahalleler olduğu düşünülmektedir.

b. Vardar-ı Sagir Nahiyesi

Kendine güçlü bir merkezi sistem oluşturan Osmanlı Devleti Tanzimat'ın ardından yönetimini aşamalı bir sistemle vilayet, liva (sancak) , kaza, nahiyeye ve köy olarak kurmuştur. Bu sıralamada her bölge bir üst bölgenin tüm karar ve faaliyetlerini etkili bir şekilde gözetmekte ve Osmanlı'nın vali ile yöneticileri ise despot haklara sahip görevlileri konumunda zuhur etmektedirler.¹³

Eyaletler sancak beylerinin tekeli altında olup, sancak (liva) adı verilen idari birimlerden oluşuyordu. Sancak ebediyen esas idari birimdi ve beylerbeyi olan kişi "paşa sancağı" adı verilen merkez sancakta konumlanıyordu.¹⁴ Sancaklar beyliklerin (eyalet) alt birimini oluşturmuştur. Sancak tımar sistemini kapsayan bir idari birimdir. Sancak yöneticilerinin görevi mesul oldukları bölgenin huzurunu korumak, kendisinin sorumluluğunda olan tımandan devletin, halkın ve askerinin ihtiyaçlarını temin etmek ve savaş seferberliği halinde sultanın yanında savaşa dâhil olmaktır.¹⁵ Bir diğer alt birim olan kaza, günümüzdeki ilçe tabiriyle aynı anlamı taşımaktadır. Kaza hem hukuki hem idari bir birim sayılmış ve kadıların yönetimine verilmiştir. 16. yüzyıldan itibaren ise tımar sisteminin değerini kaybetmesi ile kaza idaresi önem kazanmış ve bunun getirisi olarak nahiyelerde kazanın alt birimi olmuştur.¹⁶

Tanzimat'ın sonrasında kazadan küçük idari birimler için kullanılan nahiyeye tabiri, bir bölgeyi, yöreyi ve ayrıca semti de ifade ederek coğrafi bir bütünlük göstermiştir. Bir sancak ve kazaya bağlı birim olan nahiyelerin de birçok köy ve mezrayı kapsadığını söyleyebiliriz.¹⁷

Çalışmamıza konu olan nahiyeye ise Selanik kazalarından Vardar-ı Sagir nahiyesidir. İncelediğimiz Temettuat Defterlerinden hareketle bu bölgenin yapısının tarıma oldukça elverişli olduğu görülmektedir. Zira ekilen ürünler ve tarla sürmek için kullanılan hayvanlar

---

¹² Bkz. www.lugatim.com

¹³ İlber Ortaylı, "Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi", Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 498.

¹⁴ Halil İnalçık, "Eyalet", TDV İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul 1995, s.549-550.

¹⁵ J., Deny, "Sancak", İslam Ansiklopedisi, C.10, İstanbul 1993, s.188.

¹⁶ Tuncer Baykara, "Kaza", TDV İslam Ansiklopedisi, C.25, Ankara 2002, s.119-120.

¹⁷ İlhan Şahin, "Nahiyeye", TDV İslam Ansiklopedisi, C.32, İstanbul 2006, s.306-307.

bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Bu sebeple Vardar-ı Sagir de en çok icra edilen mesleğin ziraatçılık olduğu görülmektedir. Ziraatçılıktan sonra ticaretçilik de önem arz eden meslekler arasında olduğu görülmüştür. Bölge ekonomisinin bel kemiğinin bu iki meslekten olduğu aşikârdır.

Burada incelenen çiftlik ve karyeler aracılığıyla bölgenin hayvancılık konusunda çok çeşitli olduğu görülmektedir. Çeşitliliği bol olan hayvanların bulunduğu bölgede, her hayvanın getirisi farklı olmuştur. Kimi hayvanlar taşımacılıkta kimileri tarla sürmede fayda sağlarken, etinden sütünden kazanç sağlanan hayvanlarda mevcuttur.

Birçok dine sahip olduğunu daha önce de belirttiğimiz Selanik şehrinde, Vardar-ı Sagir özeline indiğimizde incelediğimiz yirmi üç adet defterdeki hane reislerinin isimlerinden hareketle çoğunluğunun Hıristiyan olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra yoğunluğu Müslüman olan bölgelerin Karaoğlu ve Anbar karyeleri olduğu görülmektedir. Çiftlik ve karyelerde Hıristiyan yoğunluğunun olduğu bölgelerde azınlıkta olsalar dahi, Müslümanların da yaşadıkları görülmüş ve farklı dine mensup bireylerin bir arada hoşgörüle yaşadıkları düşünülmüştür.

Vardar-ı Sagir nahiyesiyle ilgili tarafımıza aktarılan bilgilerde bazı bölgelerin günümüzde ki isimlerine rastlanılmıştır. Şöyle ki; bu nahiyede bulunan Tekelü çiftliği elde ettiğimiz bilgilere göre kaynaklarda Tekeli diye geçmiş, yeni adının ise Sindos olduğu ve Selanik'in 14 km kuzeybatısında olduğu belirtilmiştir. Bir diğer yer isimlerimizde Davud Bali'nin bugün ki isminin Oreokastro olduğu ve Selanik'in 10 km kuzeyinde olduğu, Araplu'nun ise günümüzdeki adının Nea Magnisia olduğu ve Selanik'in 10 km batısında yer aldığı belirtilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Selanik'in batı ve kuzeybatısındaki köyleri içerdiği ve 26 km.yi geçmeyen bir mesafede olduğu düşünülmektedir.¹⁸

Bir diğer aktarılan bilgilere göre Selanik kadı sicillerindeki belgelerde Tekeli ve Davud Bali'de birer çiftliklerin satıldığı belirtilmektedir. Yayımlanmamış Selanik kadı sicillerine göre ise Harmanköy ve Araplu'da birer çiftlik satıldığı belirtilmektedir.¹⁹ Ancak çevirdiğimiz Temettuat Defterlerinde tüm bu adı geçen yerlerin başlı başına birer çiftlik olduğu belirtilmiştir.

---

¹⁸ Bilgileri Tarafımıza Aktaran: Evaghelos A. Chekimoglou.

¹⁹ Bilgileri Tarafımıza Selanik Kadı Sicillerinden Aktaran: Evaghelos A. Chekimoglou (Tekeli) 19 Rebulahir 1108, p. 329, (Davud Bali) 11 Receb 1108, p. 348.

Selanik'te bulunan Vardar-ı Sagir nahiyesinin buradaki Evlad-ı Fatihan²⁰ kazalarından biri olduğu bilgisine varılmıştır.²¹ Vardar-ı Sagir'de 118 Evlad-ı Fatihan olduğu bilgisine ulaşıldığı belirtilmektedir.²² Vardar-ı Sagir nahiyesine bağlı bulunan Virlaniçe karyesinde El Hac Hasan Ağa Camii'nin bulunduğu belirtilmiştir.²³ Bahsedilen Virlaniçe, incelediğimiz Temettuat Defterlerinde çiftlik olarak geçmekte ve burada yaşayan hane sakinlerinin çoğunluğunun Hıristiyan olduğu görülmektedir. Buna istinaden çiftliğin adını burada çoğunluğu oluşturan Hıristiyan cemaatlerden almış olabileceği de düşünülmüştür. Hıristiyanların yanı sıra azınlıkta da olsa, Müslümanlarında burada hane sahibi olduklarını görmekteyiz. Bu doğrultuda dikkatimizi çeken husus normalde Osmanlı'da klasik mahalle anlayışında farklı cemaatlerin farklı mahallelerde yaşadığına dair bir görüş olmasına rağmen, burada görüyoruz ki bu iki farklı cemaat aynı çiftlikte yaşamışlardır. Bahsi geçen camii'nin hamisinin hacca giden bir kişi olduğu görülmektedir. Burada zamanında Müslümanların yoğunlukta yaşadığını daha sonraları bölgede Hıristiyanların çoğunluk haline gelmiş olabileceği kanısına varılmaktadır.

Yine kaynakların doğrultusunda Vardar-ı Sagir'de Sükneli adında bir nehrin bulunduğu ve civarında değirmen olduğu belirtilmiştir.²⁴ Buradan hareketle arpa ve buğday üretiminin yapıldığı bu bölgede tahıl üretiminin oldukça fazla yapıldığını söyleyebiliriz.

c. Vardar-ı Sagir Nahiyesi Temettuat Defterleri

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yaşamını daha derinlemesine inceleyebilmemizi sağlayan, devletin bu konudaki vergi işleyişi hakkında bizi bilgi sahibi yapan en mühim kaynaklardan birisi de şüphesiz Temettuat Defterleridir.

Araştırılan bölgedeki hane reislerinin isimlerinden mesleklerine, hayvan miktarlarından türlerine, arazi miktarlarından arazilerin işleyiş durumlarına ve ne ekip biçtiklerine, bunların yanı sıra bir yılda ne kadar vergi verdikleri ve ne kadar kazanç sağladıklarına dair pek çok bilgiyi ve bunlardan yola çıkarak, sosyal hayatları hakkında yorum yapabilmeyi Temettuat Defterlerine borçluyuz. Çakılcı'nın da bahsettiği gibi; Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki mühim simgelerinden Selanik'te yapılan Temettuat

²⁰ Bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Evlad-ı Fatihan", TDV İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul 1995, s.524.

²¹BOA. AE. SAMD. III, 126-12351.

²² Levent Kayapınar, "Makedonya'da Osmanlı Dönemi Evlad-ı Fatihan Teşkilatı", *Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları*, Ed. Mehmet Dursun Erdem, Necip Fazıl Kurt, Özcan Güngör, Ankara, 2019, s.28.

²³BOA. AE. SMST. III 112-8484.

²⁴BOA. İE. EV. 36 – 4169.

sayımları, bu bölgenin XIX. yüzyıl ortalarındaki fotoğrafını bizlere aktarmaktadır.²⁵ Temettuat Defterleri denilince akla gelen en önemli iki isim şüphesiz bu defterleri ilk defa kullanan Prof. Dr. Tevfik Güran ve Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'dur.

Bu çalışmada tezimizin ana kaynağı olan Selanik Vardar-1 Sagir nahiyesinin Temettuat Defterleri incelenmeye çalışılmıştır. Yirmi üç adet defter sıra numarası verilerek kayıt edilmiştir. Tüm defterlerin tarihinin 1845 olduğu belirtilmiştir. Vardar-1 Sagir nahiyesinin Temettuat Defterlerinin her biri ayrı ebatlarda olup, 18x44 cm ile 24x34 cm arasında değişmektedir. Defterlerin birkaç istisna dışında büyük çoğunluğu ebrulu ve ciltlidir. Transkript yaptığımız toplam 240 sayfa bulunmaktadır.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin vergi düzeni ve Temettuat Defterlerinin sosyal ve iktisadi konumundan bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Vardar-1 Sagir nahiyesinin sosyal yapısı hakkında belgelere dayanarak yorumlar yapılmış ve ayrıntılara yer verilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise, bölgenin iktisadi yapısı hakkında tarım ve hayvancılık özelinde incelemeler yapılmış ve bunun yanı sıra vergi çeşitlerine de değinilmiştir.

Bu çalışmamızda Osmanlı dönemindeki Selanik'in Vardar-1 Sagir nahiyesi özeline inilerek, Temettuat Defterleri aracılığı ile sosyal ve iktisadını yapısının anlaşılması ve gün ışığına çıkarılması amaçlanmıştır.

---

²⁵ Diren Çakılcı, "Selanik Şehrinden Bir Kesit: 19. Yüzyıl Ortasında Çavuş (VLATADON) Manastırı Mahallesi", Cedrus V, Antalya 2017, s.448.

1. BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE TAHRİRLER VE VERGİ DÜZENİ

1.1. Vergi Sisteminin Temelini Oluşturan Tahrirler

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren topraklarını genişletmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda da yeni yerler fethettikçe hem sosyo-ekonomik hem de idari yönde değişimlere gitme ihtiyacı hissetmiştir. Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi bir yönetimi benimsemesinin sonucu olarak fetihle ele geçirilen toprakları kendi bünyesinde idame ettirmek için bu bölgelerden vergi toplama yoluna gitmiştir.

Osmanlı Devleti bu vergi toplama usulünü eski Türk devletlerinden esas alarak tahrir (sayım) yöntemini benimsemiştir.²⁶ Tahrir “yazma, kaydetme ve deftere geçirme” anlamına gelmekte olup, Osmanlı Devleti'nin maliye sisteminin bel kemiğini oluşturan vergi toplama hususunun yapılması ve vergi alınacak kişilerin isimlerinin öğrenilmesi maksadı ile farklı bölgelerde yapılan sayımlar ve bu sayımların defterlere kaydedilmeleri demektir.²⁷ Eski Türk devletlerinin yanı sıra gerek Roma, Bizans gerekse de Çin gibi ülkelerde de tahrirle yakın metotların kullanıldığı görülmüştür. Ancak burada şunu belirtmek gerekirse; Osmanlı Devleti bu uygulamayı bulunduğu dönemin koşullarına göre bir düzenlemiş ve daha iyi duruma getirerek uygulamıştır.²⁸ Ekonomik ve teknik şartlar gereği, vergilerin nakit olarak alınması oldukça güç olduğundan, tahrir ile amaçlanan vergi toplamayı sistemli hale getirmekti.²⁹ Osmanlı Devleti bu sayım ile ihtiyacı olan parayı halktan adil bir şekilde vergi olarak vermesini hedeflerken, bunun yanı sıra asker sayısını arttırmayı da hedeflemiştir. Uygulanmaya başlanan bu sayım devletin yapılanmasında büyük rol oynamıştır. “Tahrir defterleri sadece askerilere tahsis edilecek kaynaklar için bir kütük ve referans kaynağı değildi; aynı zamanda bir toprak ve nüfus statü defteriydi, yani bir sonraki tahrir kadar arazinin, kişilerin ve grupların toplumsal konumu ile vergi yükümlülüklerini belirliyordu.”³⁰ Yapılan tahrir sayımları fetihlerin hemen arkasından yapıldığından dolayı, bu tahrirlerin tam

²⁶ Ayşe Özdemir Kızıllıkan, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2008, S.20, s.58.

²⁷ Mehmet Öz, TDV İslam Ansiklopedisi, “Tahrir”, C.39, 2010 İstanbul, s.425.

²⁸ İbrahim Solak, “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı”, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, Ed. Tufan Gündüz, Ankara 2014, s.101.

²⁹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1997, s.126.

³⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi – I 1300- 1600*, Çev. Halil Berktaş, İstanbul 2017, s.158.

anlamıyla güvenilirliği olmayıp eski bilgilere dayandığından, aynı bölgede sayımlar sürekli olarak yenilenmiştir.³¹

Devletin asker ve vergi toplamasını oluşturan bu tahrirlerin uygulanmaya ne zaman başlandığı bir muamma konusu olmuştur. Tam olarak ne zaman başladığını bilemesek dahi, bu defterlerin III. Murad'ın saltanat dönemine kadar gelen tüm padişahlar tarafından uygulandığı görülmüştür. Fakat daha önce de belirttiğimiz üzere bu sistemin eski Türk devletlerine kadar uzanıyor olması, bizlere Osmanlı Devleti'nin bu uygulamayı kurulduğu zamanlardan itibaren kullanmaya başladığını düşündürmüştür. Tahrirler belli aralıklarla yapılmıştır.

Tahrir işi için eminler seçilirken rüşvetle alakası olmayan, yolsuzluk yapmayan, tahrir yapımını iyi bilen, saygılı ve güvenilir eminler ve görevliler seçilmiştir.³² Bunun ardından belirlenen komisyon sayımı yapılacak olan bölgeye giderek orada ki yerleşim merkezlerini, tarım arazilerini, yaylak ve kışlakları tespit ederek hukuki statülerini belirlemişlerdir.³³

Devletin idare sistemini temsil eden tımar sisteminin devam edebilmesi tahrirlerin sağlıklı ve sistematik olarak yapılmasına bağlı olmuştur.³⁴ Tımar sistemi Osmanlı Devleti'nin tüm idari, sosyal ve ekonomik temelini oluşturmuş ve devlet bu sistem sayesinde uzun yıllar kendini idame etme imkânı bulmuştur. Tımar, belirlenen bir bölgenin vergi gelirlerinin belli yükümlülükler aracılığı ile bir kişiye özgü ve tevcih edilmesi olarak tarif edilmiştir. Lakin Osmanlı Devleti topraklarının tümüne tek bir vergi düzeni uygulayamamıştır. Çünkü Osmanlı'nın her toprağında kültürel, coğrafi olarak farklılıklar mevcut olduğundan, bu toprakların sosyoekonomik yapısına göre vergi düzeni oluşturmak istenmiştir.³⁵

Tımar sisteminin uygulandığı bölgelerde toprakların fethinin ardından bu bölgelerden elde edilecek tüm mal ve insan kaynaklarının gelir sayımı yapılarak bunlar da

---

³¹ Öz, s.426.

³² İbrahim Solak, a.g.e. , s.102.

³³ Mehmet Ali Ünal, a.g.e. , s.129.

³⁴ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi", *Osmanlı Ans.* , C.6, Ankara 1999, s.311.

³⁵ Mehmet Ali Ünal, a.g.e, s.169.

tahrir defterlerine kayıt edilmiştir.³⁶ Ancak 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti tımarlı sipahilerden elde ettiği gelirlerden vazgeçerek, yeni bir vergi sistemi aramaya başlamıştır.³⁷

Tahririn tamamlanmasının ardından toplanan bilgiler mufassal ve icmal olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Mufassal defterlerine; sayımı yapılan alınan köyün ve mezranın adları, vergi yükümlülerinin adları, bahsedilen köylerde üretilenler ve bu üretilenlerden alınan öşür miktarları ve diğer vergi ve resimlerin türleri ve miktarları kaydedilmiştir. İcmal defterlerine ise; hane ve bekâr nüfusa ait verilere yer verilmiştir.³⁸

1.2. Tanzimat Devri Mali Düzenlemeler

Tanzimat kelimesinin anlamı düzenlemeler ve düzeltmeler anlamına gelmekte olup, Sultan Abdülmecit zamanında, 1839 yılının 3 Kasım'ında Gülhane parkında okunan ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) adı verilmiş olan bu ferman, yeni bir ıslahat döneminin başlangıcının habercisi olmuştur.³⁹ Tanzimat Fermanı'nın getirisi önceki devirlerden başka ayrı nitelikleri olan bir yenileşme devri olmuştur.⁴⁰ Hem Tanzimat hem de sonrasında yürürlüğe konulan 1856 tarihli Islahat Fermanı'nı incelediğimizde Osmanlı Devleti'nin maliyesi için mühim bir yenileşme düşüncesine gittiği anlaşılmıştır. Tanzimat'ın yürürlükte kaldığı süre boyunca Osmanlı Devleti maliyesinde, gelir ve giderlerinde ve ayrıca mali hukuku yönünde Batı'ya gıpta etmesiyle yahut başka bir deyişle Batı'nın yönlendirme etkisi altında kalarak bu yeni düzenlemeleri yapma gereksinimi duymuştur.⁴¹ Halil İncalcık'ın da değindiği gibi Osmanlı'nın kendini yeni baştan düzenlemesi kadar bundan daha mühimi toplumsal bir İnkılâbından da üstesinden gelmek zorunda kalması olmuştur.⁴²

Osmanlı Devleti aslında Tanzimat'a sancılı bir şekilde girmiştir. Bunun nedeni ise bu dönem süregelen savaşların devlette yarattığı ekonomik sıkıntılar ve bununla birlikte gelen mecburi harcamalar ayrıca içte yaşadığı bunalımlar olmuş ve Osmanlı o dönem içinden çıkamayacağı bir buhrana sürüklenmiştir. Tanzimat fermanı Osmanlı için bir umut teşkil etmiş ve bu ferman ile yeni düzenlemeler hedeflenerek, batı rol model alınmıştır.

³⁶ Şevket Pamuk, 100 *Soruda Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi 1500- 1914*, İstanbul 1990, s.40.

³⁷ Ayşe Özdemir Kızıllan, a.g.m. , s.58.

³⁸ Mehmet Ali Ünal, a.g.e. s. 130.

³⁹ Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2007, s.1032.

⁴⁰ Abdüllatif Şener, *Sona Doğru Osmanlı*, Ankara 2007, s.69.

⁴¹ Abdüllatif Şener, *Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi*, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.8, S.2, 1990. S.49.

⁴² Halil İncalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul 1992, s.10- 11.

Tanzimat'ın duyurulmasıyla devletin merkezinde yapılan düzenlemeler ile devlet biçimsel de olsa Batı'ya benzemiş ve yapılan bu düzenlemeler vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin yenileşme süreci hız kazanmıştır.⁴³ Osmanlı Devlet'i Tanzimat devrine belli umutlarla girmiş fakat bu devirde bir yönden reformlar yapılmaya başlanmış, bir yönden de Osmanlı bunalım süresi içine girmiştir.⁴⁴ Devlet bu dönemde yeni düzenlemeye ilk olarak mali işleri yürütülmesini ve denetlenmesini amaçlayarak Maliye Nezareti'ni kurmuştur. Bununla birlikte Maliye Hazinesi'nin kurulmuş olması da yine mühim bir aşama olmuştur. Bunların yanı sıra Maliye Nezareti'nin Meclis-i Vala ile iş birliği yapmasına karar verilmiş böylece Meclis-i Vala bütçeleri hazırlama ve tatbik etme görevini üstlenmiştir.⁴⁵

Bu düzenlemelerle Osmanlı Devleti uzun yıllar boyunca alışagelmış olduğu düzenden farklı olarak değişime gitmiştir. Reformlar aşamasındaki amaçlardan biride her yeni düzenlemede olduğu gibi bunun da altında devletin halkından adil bir şekilde vergi temin etmesinin amacı yatmış ve yeni düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu yenileşme hareketlerinin getirileri olurken, zararları de azımsanmayacak kadar olmuştur.

Tanzimat Fermanı ile birlikte birçok köklü değişiklik yapmayı arzulayan Osmanlı Devleti bu değişiklikleri ülkenin tümünde uygulayamayacağını düşündüğünden dolayı kısıtlama yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda bazı yerler “pilot bölge” olarak seçilmiş ve Tanzimat ile gelen düzenlemelerin buralarda uygulanması kararlaştırılmıştır. Yeniliklerin uygulanacağı yerler “Tanzimat-ı Hayriye” olarak adlandırılırken, bu uygulamanın dışında kalan yerlere ise “Müstesna Mahaller” adı verilmiştir.⁴⁶

Yapılan bu mali yenileşme çalışmaları üç temel unsura dayandırılmıştır. Bunlar: daha önce de değinildiği üzere verginin adil alınması, gelir gider bütçesinin oluşturulması ve son olarak iltizam sisteminin⁴⁷ lağvedilmesi mevzuları olmuştur.⁴⁸ Tanzimat Fermanı'nın yürürlüğe konulmasının ardından ülkede kullanılan İltizam sistemi çökmüş ve kaldırıldığı duyurulmuştur. İltizam sisteminin lağvedilmesiyle ortaya çıkan vergi toplama

⁴³ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1997, s.184.

⁴⁴ Carter V. Findley, “Tanzimat”, *Türkiye Tarihi 1839- 2010 Modern Dünyada Türkiye*, Ed. Reşat Kasaba, Çev. Zuhâl Bilgin, C.4, s.40.

⁴⁵ Tefik Güran, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 49, S.0, Yıl 1998, s.79-80.

⁴⁶ Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy'dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Mayıs 1986, s.282.

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mesud Küçükkalay, Ali Çelikkaya, “Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam”, *Türkler Ans.* , C.10, Ankara 2002.

⁴⁸ Coşkun Çakır, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 2001, s.22.

problemi için devlet memuru görevlendirilmiş ve bunlara muhassıl denilmiştir. Ancak muhassıllar bu görevi kendileri değil oluşturulan “Muhassıllık Meclisleri” ile birlikte yapmışlardır. Devletin verdiği bu görev ile Muhassıllar büyük sorumluluk altına girmiş, Tanzimat’ın en ince ayrıntısına kadar halka tanıtılması ve eksiksiz uygulanmasını istenmiştir.⁴⁹ Bu yenilik ile “Muhassıl-ı emval” isimli bu maliye memurları, yanlarına başka görevliler de verilerek sancaklara gönderilmiş ve burada halkın ne kadar mal ve mülkünün olduğu, ne kadar vergi vermeleri gerektiği hususunda çalışmalar yapmışlardır.⁵⁰

Muhassılların bu görevlerine istinaden 24 Ocak 1840 tarihinde Muhassıllık talimatnamesi ortaya konulmuş ve bu talimatname⁵¹ ile toplanan tüm vergilerin “hariç-ez defter” olarak belirtilen devletin tüm gelir kaynaklarının saptanması ve kayıt altına alınması gibi durumlar Muhassıllardan beklenen en önemli görevler olmuştur.⁵² Muhassılların verilen görevin üstesinden gelmeleri her ne kadar Tanzimat’ın ilerlemesiyle paralel gidecek ve başarısını artıracak diye düşünülse de istenilen hedefe tam olarak varılamamıştır.⁵³

Muhassılların göreve başlamasının ardından 1840-41 yıllarında Osmanlı Devleti’nin hazinesi önemli ölçüde zarara uğramaya başlamış, bunun nedeni olarak da muhassılların topladıkları vergilerin hazineye ulaşmasının uzun sürmesi görülmüştür. Bir diğer neden de muhassılların, önceden iltizam ile uğraşan mültezimlerle sıkı ilişkiler kurmaları ve yeni yöntem vergi toplama usulünü anlamayan bazı kişilerin vergi vermek istememeleri olmuştur.⁵⁴

Bunlardan anladığımız üzere 1840 yılında birçok ümitle başlanan Muhassıllık sistemi kendini idame ettirmeyi pek başaramamış ve halkın da bu sisteme bir türlü adapte olamayışı ile 1842 yılında kurumun görevinin sonlandırılması kararı alınarak, devlet eski denetlemesine dönüş yapmak zaruretinde kalmıştır.

Osmanlı Devleti hüsrarla çıktığı bu Muhassıllık kurumunun ardından, vergilerin tekrar eskisi gibi alınması yoluna giderek, vali, defterdar ve kaymakamların görev yapmasını uygun bularak sancakların valilerin sorumlu altında olduğu önceki mali usule

---

⁴⁹ Yavuz Cezar, a.g.e. , s. 282. Abdüllatif Şener, a.g.m. , s.54.

⁵⁰ Musa Çadircı, a.g.m. , s.340.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun Çakır, a.g.e. , s.42-45.

⁵² Ayla Efe, “Osmanlı Devleti’nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği”, *Tarih Dergisi*, S.49, İstanbul 2009, s.65- 66.

⁵³ Yavuz Cezar, a.g.e. , s.282.

⁵⁴ Musa Çadircı, a.g.m. , s. 210.

yani iltizama dönülmüştür.⁵⁵ Osmanlı Devleti Tanzimat'ın ilanından itibaren geçen sürede mali açıdan pek fazla ilerleme kaydedememiştir. Tanzimat dönemi ile birlikte Osmanlı Devleti aslında kendi sonunu hazırlamıştır.

Devlet artık kendi giderlerini karşılayamaz duruma gelmiş ve bütçe açığı her geçen yıl artmaya devam ederken bu sırada Kırım Savaşı'nın (1854) patlak vermesi Osmanlı'yı ilk kez dış borçlanmaya sürüklemiş ve devlet borç problemini yönetemez hale gelmiştir. Bunların yanı sıra kâğıt para ihracatına da el atan Osmanlı artık işin içinden çıkamaz bir halde bunalıma sürüklenmiştir.⁵⁶ Bütün bu yaşananlarda Batı'nın Osmanlı Devleti'ne olan baskısı yadsınamaz bir gerçeği oluşturmuştur.

Tüm bunlardan hareketle Osmanlı Devleti'nin Tanzimat devrinde mali reformlarda istediğine ulaşamadığı görülmüş ve birçok tarihçinin de ortak payda da bulunduğu müessir bir tahsilât sisteminin uygulanamaması, elde edilen gelirlerin görevliler tarafından boş yere harcanması ve Tanzimat'ın asıl gayelerinden biri olan İltizam usulünün ortadan kaldırılamaması ile de devlet istediği hedefe ulaşamamıştır.⁵⁷

1.3. Temettuat Kavramı ve Temettuat Defterlerinin Kapsamı

Temettu kelimesi Arapça kökenli olup kar etme, fayda görme anlamlarına gelirken, kelimenin çoğulu Temettuat ise karlar, kazançlar anlamında kullanılmıştır.⁵⁸ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan Temettuat Defterlerine, Maliyeden Müdevver Defterler ve Kamil Kepeci tasniflerinden ulaşılabilirken, alt fon olarak bu defterlerin kodu “ML. VRD. TMT” şeklinde oluşturulmuş ve kullanıma sunulmuştur. 17.747 defterin olduğunu ve 9 katalog halinde gruplandığını öğrendiğimiz Temettuat Defterleri 1988 yılında araştırmacıların hizmetine açılmıştır.⁵⁹

Tanzimat döneminde, daha önce belirttiğimiz üzere vergi toplama işlemlerinde reformlar yapılmıştır. Osmanlı eyaletinin ekonomisi hakkında yorum yapmak için iki deftere başvurabiliriz. Bunların ilki: Osmanlı'nın klasik dönemini kapsayan tapu tahrirleri olup, tımarın uygulanabilmesi, askeri ve sosyo ekonomik tüm nizamı uygulamak

---

⁵⁵ Carter V. Findley, a.g.e. , s.685.

⁵⁶ Carter V.Findley, a.g.e. , s.725- 726.

⁵⁷Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul 2004, s.57.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ferit Devellioğlu, a.g.e, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul 1993.

⁵⁹Aysun Sarıbey Haykıran, “Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Koçarlı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXV, Mart 2016, s. 33.

amaçlanmıştır. İkincisi ise; Osmanlı'nın modernleşme devrine ait olan Temettuat Defterleri'dir.⁶⁰

Birçok başlık adı altında alınan bu vergilerin tek başlık altında toplanması hususuna karar verilmiş ve hane reislerinin vergi yükümlülüklerinin tespiti için bu dönemde Temettuat sayımlarına başlanmıştır ve bu sayımlar Osmanlı Devleti'nin sosyal ve iktisadi tarihi için büyük ölçüde değer arz etmiştir.⁶¹ Bu sistem değişikliğinin amacı “toplam vergi yükünün bölgeler ve kişiler arasında daha adil dağılımını sağlamak”⁶² olmuştur.

Devlet 1840'da yayınlanan talimatname ile görevlendirilen muhassıllardan, gidilen bölgelerde halkın adı, namı, gayrimenkulleri, hayvanları ve ticaretle uğraşan esnafın ne kadar yıllık gelirinin olduğu bu defterlere kayıt etmeleri istenmiştir.⁶³ “Muhassıl-ı emval” adını alan bu maliye memurları ile tek vergi düzeni dönemi de Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde başlamıştır. Fakat daha önce belirttiğimiz üzere çeşitli yozlaşmalar sonucunda iki yılın ardından muhassıllıkların görevleri sonlandırılmış ve vergileri kaydetme görevi köy ve mahalle muhtarlarına, kaza müdürlerine devredilmiştir.⁶⁴

Bu defterlerden elde ettiğimiz bilgilerden ilk sırada vergi verecek kişilerin isimleri, lakapları ve meslekleri yer alırken, daha sonra bu kişilerin kazanç sağladıkları bağ, bahçe, tarla, dükkân ve ev ardından da ne kadar hayvanı olduğu ve bunların ne kadarından vergi vermekle mesul olduğu tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda toplanan bu bilgilerle toprak miktarı, ürün çeşitliliği ve bunlar için belirlenen dönümün büyüklüğü-küçüklüğü, hayvanların ekonomideki rolü, sanayi ve hizmet sektörüne varana kadar tüm bu alanlarda oldukça geniş çaplı bilgiler elde edilmiştir.⁶⁵

Temettuat Defterleri yazılırken her mahalle için ayrı defter tutulması kararlaştırılmış ve her haneye birden itibaren numara verilerek, ilk hanelerde muhtarlar ve imamlar yer almıştır. Bunların yanı sıra çalışmayanlar ve vergi muafı olanlar ise şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu diye defterlere geçirilmiştir. Sayfaların başlarında sırasıyla eyalet, sancak ve kaza adları yazıldıktan sonra defter hangi bölgeye aitse oranın ismi

⁶⁰Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, *19. Yüzyıl Arşiv Belgelerinde İncirliova*, İncirliova Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın 2018, s.20.

⁶¹ Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettu Defterleri”, *Belleten*, C.LIX.26, s.395.

⁶² Tefik Güran, “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840- 1910”, *İ.Ü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, S.1, İstanbul 1987, s.296.

⁶³ Mustafa Serin, *Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri*, s.717-718.

⁶⁴ Musa Çadırcı, a.g.m. , s. 240.

⁶⁵ Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, *19. Yüzyıl Arşiv Belgelerinde İncirliova*, Aydın 2018, s.20.

belirtilmiştir.⁶⁶ Temettuat Defterlerinde hanelerin mal varlıklarının belirtilmesinin ardından toplamda vereceği vergi miktarı da yazılmış ve ayrıca hane reisinin önceki yıl verdiği Temettu vergisi ile bir sonraki yıl ödeyeceği Temettu vergisi de defterde belirtilmiştir.⁶⁷

Temettuat sayımlarını tahrir sayımları ile kıyaslayacak olursak, Temettuat Defterleri tahrir defterlerine oranla hem daha ayrıntılı bilgiler içermiş hem de daha sistemli ve kolay olarak düzenlenmiştir.⁶⁸ Temettuat defteri Tanzimat'ın ilanından sonra ki dönem için Osmanlı Devleti'nin vergi sistemi açısından önemli bilgiler ihtiva etmiştir.⁶⁹ Bu defterler ilk olarak İktisat Fakültesinde görev yapmış olan Tevfik Güran tarafından değerlendirilmiş ve kullanılmıştır.⁷⁰

Temettuat Defterleri vasıtasıyla çalışılan bölgenin mikro ve makro seviyedeki sosyo-ekonomik işleyişini anlamak mümkündür. Mikro seviye dediğimiz en küçük sosyal birim olan aile, bu defterlerde hane diye belirtilen bilgilerdir. Bizler bu defterler aracılığıyla hanelerden mahalleye, mahalleden de şehir seviyesine çıkıp bölge hakkında sosyo-ekonomik bilgilere ulaşabilmekteyiz.⁷¹

Temettu vergisi ilk olarak Müslümanlardan alınırken, daha sonraları halkın vergi vermemek adına bilhassa Der saadet'teki ticarethanelerini ve işyerlerini gayrimüslimlere devretmeleri sonucu Osmanlı Devleti'nin hazinesini zarara uğratmıştır. Bunun neticesi olarak da devlet gayrimüslimlerin de Temettu vergisi vermesi için girişimde bulunmuştur.⁷²

Temettuat Defterleri içerdiği bu mühim bilgilerle tam net olmasa dahi, bize o bölgenin nüfusu hakkında yorum yapma olanağı sağlamıştır. Ayrıca bunun yanı sıra orada bulunan halkın kültürel kökeni, geçimlerini nasıl ve ne ile idame ettirdikleri gibi hususlardaki veriler ile de XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hem sosyal hem de iktisat tarihi bakımından araştırmacılara kıymetli bilgiler sunmuştur.

---

⁶⁶ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m, s.397, Nuri Adıyeke, "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", s.780-781-782.

⁶⁷ Mustafa Serin, a.g.m. , s.726.

⁶⁸ İsmail Arslan, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterleri 'nin Yeri: İğdiç (Selimağa Köyü) Temettuat Defteri Örneği*, s.69.

⁶⁹ Sedat Musluoğlu, *1840-1844/45 Yılı Temettuat Defterleri Işığında Kalkan Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.5.

⁷⁰ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m, s.396-397.

⁷¹ Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, "19. Yüzyıl Osmanlı Belgelerinde Yenipazar", Yenipazar Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2015, s.117.

⁷² Mustafa Serin, a.g.m. , s.721.

1.4. Sosyal Tarih Kaynağı Bakımından Temettuat Defterleri

Temettuat Defterleri daha çok ekonomik bilgileri içerse de sosyal tarih bakımından da elzem bilgiler içermiştir. Kaydı tutulan kazalarda hane reisleri hakkında yazılanlar bizi doğrudan o bölgenin sosyal hayatına ilişkin tefsir yapabilme şansını vermiştir. Lakin tahrir defterlerinde olduğu gibi Temettuat Defterlerinde fiziksel özelliklere dair bilgilere pek fazla rastlanılmamıştır.

Mübahat Kütükoğlu'nun da değindiği üzere: Hane reislerinin isimleri ve lakapları bu defterlere yazılmıştır ve tahrir sayımlarında bir kişinin oğlu “Ahmed Veled-i Hamza” diye belirtilirken, Temettuat Defterlerinde bu daha çok “Fezullah oğlu Salih” şeklinde yazılmıştır.⁷³ Ancak yine de istisnalar bulunmuştur. Hane reisinin kardeşi belirtilirken de “karındaşı” diye tabir edilmiştir.

Temettuat Defterleri yalnızca aile isimlerinin değil, kayıt altına alınan bölgede ki şahıs adlarının saptanması hususunda da önem taşımıştır. Bu bölgelerde kullanılan isimlerin bize orada bulunan halkın milli ve dini duygularında yer alan kişilere göre belirlendiğini göstermiştir.⁷⁴ Kişilerin isimlerinde göze çarpan bir diğer mevzu da baba ve oğulların genelde aynı adı taşıdığı olmuştur. Bunun nedeni olarak da babası vefat etmiş çocuğa baba adının verilmesi ve bu bilgi ile baba adını taşıyanlarının tümünün yetim kaldığını da kabul etmek yanlış inanış olarak görülmüştür.⁷⁵

Sosyal Tarih bakımından yine bu bilgiler doğrultusunda Temettuat Defterlerine kaydedilen hane reislerinin mesleklerine ulaşma imkânımız olmuş⁷⁶ ve bu da göstermiştir ki yaygın olarak yapılan mesleklerin başında ziraatçılık gelmiş ve onu hayvancılık ve diğer zanaat meslekleri takip etmiştir. Halkın hemen hepsi ziraatçılıkla uğraşmış ve hayvancılıktan geçmiştir. Ancak ziraat ile uğraşanların tümünün toprak sahibi olmadığını öğrenmemiz yine bu defterler vasıtasıyla mümkün olmuştur.⁷⁷

Sosyal tarih bakımından bahsedilebilecek bir diğer konu da göçler olmuştur. Defterleri incelediğimizde göçlerin karyeler arasında vuku bulduğuna ulaşılmıştır. Mesela; incelediğimiz Vardar-ı Sagir nahiyesinde bir çiftlikten diğerine veya bir karyeden diğer

⁷³ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s.398.

⁷⁴ İsmet Demir, “Temettuat Defterleri'nin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.6, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, s.318.

⁷⁵ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s. 401-402.

⁷⁶ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s. 402.

⁷⁷ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s. 402.

karyeye nakiller mevzu bahis olmuştur. Bu göçlerin nedenleri altında ise köylerde huzursuzluk yaratanların yakın yerlere sürülmesi veyahut daha iyi şartlar altında yaşamını idame ettirmek isteyenlerin nakil etmeleri yatmıştır.⁷⁸

Temettuat Defterlerinden yola çıkarak yöre halkının dini ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Şöyle ki; “hacı” sıfatına sahip olanların dini görevlerini yerine getirebilecek düzeyde mali güçleri olduğu anlaşılmıştır.⁷⁹ İncelediğimiz Vardar-ı Sagir Temettuatlarında bazı defterlerde “hacı” sıfatına ulaşılmıştır.⁸⁰ Bunların çoğunluğunun ise gayrimüslimlerden olduğu görülmüştür.

Vardar-ı Sagir Temettuatlarında ki bilgileri incelediğimizde gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu yerler fazla olsa da Müslümanların da olduğu görülmüştür. Vardar-ı Sagir’in defterleri incelenirken iki defterde Mevlevi şeyhi olduğu görülmüştür.⁸¹ Bu bilgi bize o bölgenin Müslümanlaştırılmasının amaçlandığını düşündürmüştür.

Bu defterler sayesinde sosyal tarih için oldukça güçlü bilgiler edinilmiş, kişilerin tüm içtimai hayatından eğitimine, dini hizmetlerine ve yer adları verilerek coğrafi özellerine kadar birçok hususa erişilmiştir.

1.5. İktisadi Tarih Kaynağı Bakımından Temettuat Defterleri

Temettuat Defterleri iktisat tarihi bakımından da paha biçilemez bilgileri bizlere sunmuştur. Bu sayımlarda hane reisinin serveti ve kazancına göre vergilendirmesi esas alınırken, bunların yanı sıra hayvanlardan elde edilen gelir ve gayrimenkullerden elde edilen gelirlerin vergi miktarları da hesaplanıp defterlere kaydedilmiştir.

Defterlerin iktisadi tarih bakımından önemli olmasının nedenlerinden biri hane reislerinin tarla, bağ ve bahçe gibi gayr-i menkullerinin detaylı biçimde defterlerde yer alması olmuştur. Hane reislerinin ektiği tarlalar “mezru” olarak yazılırken, ekilmeyen tarlalar “gayr-i mezru” olarak belirtilmiş ve ayrıca kiraya verilen tarla da yine defterlere yazılmıştır. Defterlere kaydedilen bu verileri on ile çarparak kişinin o sene tarlasındaki ürünlerden elde ettiği miktarı öğrenmek mümkün olmuştur. Tüm bunlardan hareketle

⁷⁸ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s. 400.

⁷⁹ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s.402.

⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. ,nr. 11474, 11484, 11497, 11583, H.1261.

⁸¹ BOA. ML. VRD. TMT. , nr. 11504, 11523, H.1261.

Temettuat Defterleri tarlaların ne kadarının ekili, ne kadarının dikili olduğunu öğrenmemiz açısından bizlere büyük olanak sağlamıştır.⁸²

İktisadi tarih bakımından bir diğer mühim husus defterlere kaydedilen hayvanlardır. Bu kayıtlardan hangi hayvanlardan daha çok fayda sağlandığını ne amaçlara hizmet ettiğini öğrenmemiz mümkün olmuştur. Defterlerinde hayvanlara ait “sağmal” ya da “kısır”, “dölsüz” gibi ifadeler de belirtilmiş ve inek, koyun ve keçi gibi hayvanlar yer almıştır. Bu hayvanlardan et, süt ve yün olarak kazanç elde edilmiş ve elde edilen gelirler defterlerde kayıt altına alınmıştır. Ancak vergiye tabii olmayan merkep, katır, gibi hayvanlarda defterlere kaydedilmiştir.⁸³

---

⁸² Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s.406-407.

⁸³ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m. , s.409-410.

2. BÖLÜM

2. VARDAR-I SAGİR'DE SOSYAL YAPI

2.1. Vardar-ı Sagir'de Hane Sayıları ve Tahmini Nüfus

Osmanlı Devleti'ndeki nüfus faaliyetlerinin altında yatan sebepler; tüm sosyal ve iktisadi faktörlerini belirlemek ve bu doğrultuda hem vergi hem asker alımı için tahrirlerin yapılması amaçlanmıştır.⁸⁴ Nüfus sayımı ile ilgili bilgilere kaydı tutulan tüm defterlerde rastlamak mümkünken, Temettuat defterleri de bize tahmini olarak bilgiler sunmuştur.

Osmanlı devrinde modern denebilecek ilk nüfus sayımı 1831'de II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağını kaldırıp, yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye kurmak istemesiyle teşekkül etmiştir. Bu sayımla birlikte vergi yükümlüleri de sayılmak istenmiştir.⁸⁵ 1831 yılının ardından nüfus tahrirlerinin daha düzenli yazılması sağlanmış ve bu doğrultuda da Ceride-yi Nüfus Nezareti faaliyete geçirilmiştir. Bunun akabinde 1844, 1866, 1881, 1893 ve 1905 yıllarında da tahrirler yapılarak belirli bir nüfus sistemi meydana getirilmiştir.⁸⁶

Temettuat Defterleri doğrultusunda da incelediğimiz bölge hakkında tahmini bir sonuca varılabileceği için, araştırmaya konu olan bölgenin nüfusu hakkında tahminlerde bulunulmuştur. Selanik kazalarından Vardar-ı Sagir nahiyesi 11467, 11474, 11484, 11497, 11504, 11511, 11514, 11523, 11549, 11550, 11560, 11563, 11583, 11630, 11639, 11643, 11665, 11672, 11685, 11687, 11705, 11716, 11477 numaralı Temettuat Defterleri⁸⁷ne göre 16 çiftlik ve 7 karyeden oluşmuştur.

Toplamda 571 hane sayısına sahip olan Vardar-ı Sagir nahiyesinin toplam tahmini nüfusu ile ilgili bilgi edinmek için tüm hane sayısının beş ile çarpılması⁸⁸ sonucu bu sayının 2855 kişi olduğu hesaplanmıştır. Bu durum Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

---

⁸⁴ Mehmet Başaran, "1830-1842 Yılları Arasında Nüfus Defteri Kapsamında Ödemiş ve Köyleri", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.3, 2017, s.308.

⁸⁵ Ahmet Tüfekçi, Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre 1844 Yılında Kartal ve Beykoz Kazalarının Sosyo-Ekonomik Durumu", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998, s.13.

⁸⁶ Adnan Çimen, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.14, S.3, Ankara 2012, s.205-206.

⁸⁷ BOA, MLVRD. TMT.d.

⁸⁸ Birçok tarihçi tarafından kabul gören hane sayısı $5=$ ile elde edilen tahmini nüfus için; bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C.10, İstanbul 1953, s.1-12.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden edindiğimiz belgeler aracılığıyla 1844 tarihli nüfus defterinden hareketle; Harmanköy’de 205 civarı kişinin varlığından, Kulyaniçe’de 103 kişinin, Tutiler’de 109, Araplu’da 31, Topçu’da 63, Kavaklı-yı Zir’de 44 ve nüfus defterinde ise Kavaklı- Bala diye geçen, Kulye-i Bala diye tahmin ettiğimiz çiftlikte ise 30 kişinin varlığından bahsedilmektedir.⁸⁹

Tablo 2.1. Çiftliklerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusları

Çiftlikler	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Arablu	19	95
Ahmedli	22	110
Akpınar	7	35
Davud Bali ⁹⁰	13	65
Davud Bali ⁹¹	11	55
Gördene	31	155
Harmanköyü	13	65
Kulye-i Bala	19	95
Kavaklı-yı Zir	18	90
Kulyaniçe	48	240
Tekelü	8	40
Vardarofça	34	170
Virlaniçe	21	105
Tutiler	22	110
Topçu	4	20
Davud Bali ⁹²	9	45
Toplam	299	1495

Tablo 2.1.’de yer alan çiftliklerin, toplam tahmini nüfusunun 1495 kişi olduğu görülmüştür. Bu sayı ile Vardar-ı Sagir nahiyesindeki çiftliklerin toplam tahmini nüfusun %52’sini oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Çiftlikleri nicelik yönünden incelediğimizde en büyük yerleşim bölgesine sahip olanın, tahmini nüfusu 240 kişi olan Kulyaniçe çiftliği olduğu görülmüş ve çiftliklerdeki nüfus yoğunluğunun %16’sına sahip olmuştur. Tabloya göre tahmini nüfusun 170 kişi olduğu Vardarofça çiftliği ise ikinci sırada yer almış, çiftliklerde %11’lik nüfus yoğunluğuna sahip olmuştur. Üçüncü sırada ise 155 kişilik tahmini nüfusla Gördene çiftliğinin yer aldığı görülmüş ve bu çiftliğin bölgedeki nüfus yoğunluğu %10 olmuştur.

⁸⁹ BOA, Nfs.d/5032.

⁹⁰ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn’i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

⁹¹ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

⁹² 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

Vardar-1 Sagir nahiyesinde en küçük yerleşim bölgesine sahip olan çiftliğin 20 kişi ile Topçu olmuş ve %1'lik yoğunluğa sahip olmuştur. Onun akabinde ise 35 kişilik nüfusa sahip olan Akpınar çiftliğinin ise %2'lik bir yoğunluğa sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2.2. Karyelerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusları

Karyeler	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Anbar ⁹³	28	140
Anbar	47	235
Davud Bali ⁹⁴	7	35
Karaoğlu	28	140
Yünciler	148	740
Davud Baki ⁹⁵	7	35
Davud Bali ⁹⁶	7	35
Toplam	272	1360

Tablo 2.2.'de yer alan karyelerin, toplam tahmini nüfusunun 1360 kişi olduğu görülmüştür. Vardar-1 Sagir nahiyesinin karyeleri toplam tahmini nüfusun %47'sini oluşturmuştur. Nicelik yönünden incelediğimiz karyelerde en büyük yerleşim bölgesine sahip olanın, tahmini nüfusu 740 kişi olan Yünciler karyesinin olduğu görülmüş ve karyelerdeki nüfus yoğunluğunun %54'üne sahip olmuştur. Onun akabinde 235 kişi ile Anbar karyesi ikinci en büyük nüfus yoğunluğunu elde ederek %17'lik bir paya sahip olmuştur.

Vardar-1 Sagir'de en küçük yerleşim bölgesine sahip olduğunu gördüğümüz üç karye Davud Bali, Davud Baki ve Davud Bali olmuştur. Bu karyelerin her birinin tahmini nüfusu 35 kişi olup, toplamda 105 kişilik nüfusa sahip olmuşlardır. Bu üç karyenin, tüm karyeler içindeki toplam tahmini nüfus yoğunluğunun ise %7 olduğu görülmüştür.

2.2. Vardar-1 Sagir'de Müslim ve Gayrimüslim Hane Sayıları

Temettuat Defterlerini incelediğimiz Vardar-1 Sagir nahiyesinde bulunan reayanın dağılımlarına baktığımızda; toplamda 68 Müslüman, 505 gayrimüslim ve 293 hanede oturan akrabanın olduğu görülmüştür. Çiftliklerdeki Müslümanlar toplamdaki Müslüman sayısının %24'ünü oluştururken, gayrimüslimler ise %56'sını oluşturmuştur. Çiftliklerde hanede oturan akraba sayısının toplam akraba sayısına oranla yeri ise %63'ü oluşturmuştur.

⁹³ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

⁹⁴ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

⁹⁵ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

⁹⁶ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

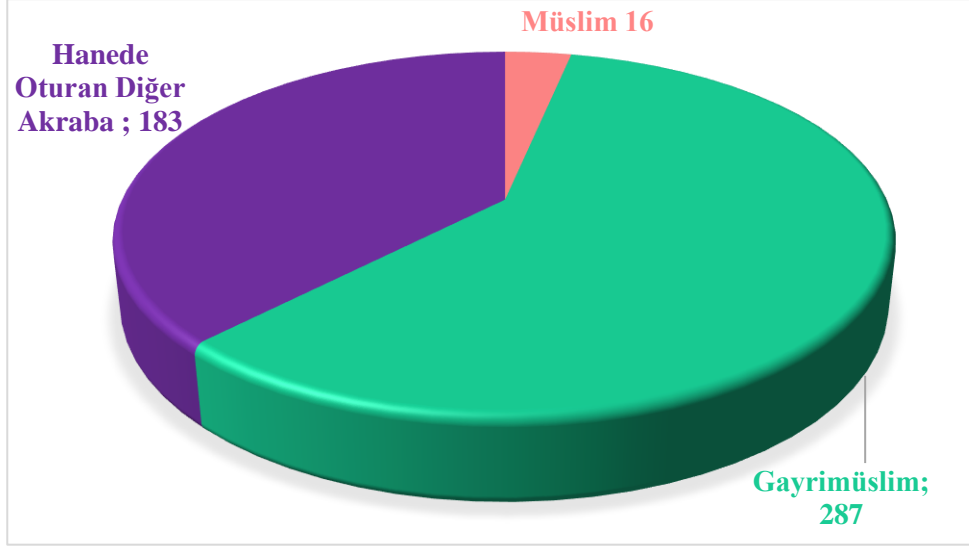
Tablo 2.3. Çiftliklerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı

Çiftlikler	Hane Sayısı			Temettu Defteri No
	Müslim	Gayrimüslim	Hanede Oturan Diğer Akraba	
Tutiler	3	20	6	11497
Kulye-i Bala	1	18	8	11504
Davud Bali	-	9	1	11511
Vardarofça	1	33	23	11523
Davud Bali	-	11	10	11549
Tekelü	1	7	4	11560
Kavaklı-yı Zir	1	17	18	11563
Harman Köyü	1	12	7	11583
Gördene	-	31	32	11630
Topçu	2	2	2	11639
Davud Bali	-	13	11	11643
Arablu	-	21	14	11685
Virlaniçe	1	20	6	11687
Kulyaniçe	5	43	24	11705
Ahmedli	-	22	16	11716
Akpınar	-	8	1	11477
Toplam	16	287	183	

Tablo 2.3'e göre çiftliklerde gayrimüslimlerin daha yoğunlukta olduğu görülmüştür. Tablodan hareketle Müslimlerin azınlıkta olsalar dahi, gayrimüslimler ile aynı bölgede yaşadıkları kanısına varılmıştır. Tablo baz alındığında daha önce de belirtildiği gibi 571 hanesi bulunan Vardar-ı Sagir'in, tablo 2.3. ve 2.4.'den sonra bu sayısından daha fazla miktar olması dikkatimizi çekmektedir. Bunun nedeni olarak; bu yerleşim bölgelerinde diğer akrabalarında yaşıyor olması ve bunun yanısıra vefat etmiş kişilerin de tabloya kaydedilmesi gösterilebilir.

Vardar-ı Sagir'in nahiyelerinde bulunan çiftliklere baktığımızda gayrimüslimlerin en çok yoğunlukta olduğu bölgenin 43 gayrimüslimin sayıldığı Kulyaniçe çiftliği olduğunu hanede oturan diğer akrabaların ise 24 kişi olduğunu görmekteyiz. Yine bu bölgede 5 Müslümanın da yaşadığı görülmüştür. Onun akabinde ise en çok yoğunluk 33 gayrimüslim ile Vardarofça çiftliğinde olmuş, hanede oturan 23 akraba olduğu da görülmüştür. Bu çiftlikte ise sadece 1 Müslüman sayılmıştır.

Çiftliklerde en az yoğunluk 2 gayrimüslimin sayıldığı Topçu çiftliği olmuştur. Topçu çiftliğinde 2 müslüman ve 2 de akrabanın olduğu görülmüştür. Bunun akabinde en az gayrimüslimin bulunduğu Tekelü çiftliğinde 7 gayrimüslime rastlanmıştır. Tekelü çiftliğinde 1 Müslümanın yanı sıra 4 akrabaya rastlanılmıştır.

Grafik 2.1. Çiftliklerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı

Grafik 2.1’de de gördüğümüz üzere gayrimüslimler 287 kişi ile çiftliklerin çoğunluğunu oluşturmuşlardır. Gayrimüslimlerin ardından yoğunluğu hanede oturan diğer akrabalar oluştururken, Müslümanların ise sadece 16 kişi ile azınlıkta kaldığı görülmüştür.

Tablo 2.4. Karyelerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı

Karyeler	Hane Sayısı			Temettu Defteri No
	Müslim	Gayrimüslim	Hanede Oturan Diğer Akraba	
Davud Baki	1	6	4	11467
Yünciler	1	146	63	11474 ⁹⁷
Karaoğlu	23	5	-	11484
Anbar	-	28	16	11514
Davud Bali	-	7	5	11550
Davud Bali	2	7	3	11665 ⁹⁸
Anbar	25	22	19	11672
Toplam	52	221	110	

Karyelerde ki Müslümanların sayısı toplam miktara göre %76’lık bir pay oluştururken, gayrimüslimler ise %43’lük bir pay oluşturmuştur. Karyelerdeki akraba sayısı ise toplam miktarın %37’sini kapsamıştır.

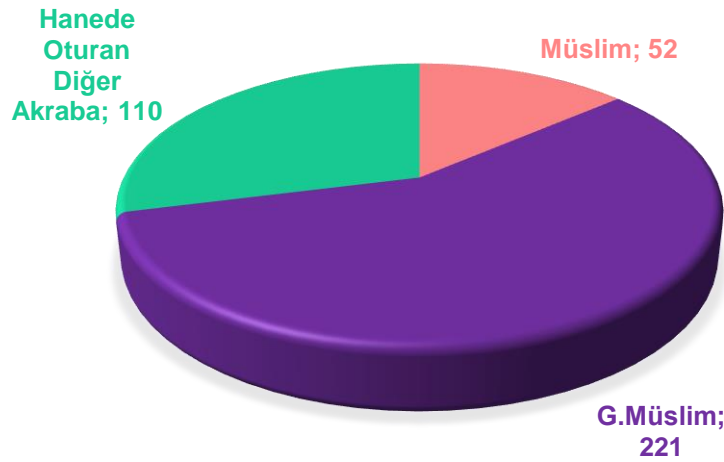
İncelediğimiz tablo 2.4’e göre karyelerde en yoğun gayrimüslim 146 kişi ile Yünciler karyesinde görülmüştür. Yünciler karyesinde tek bir Müslüman’ın olduğu görülmüş ve hanede oturan 63 akrabaya rastlanmıştır. İkinci en yoğun bölge ise 26

⁹⁷ 11474 Numaralı Temettu Defterinde 148 Hane Bulunmakta İken 147 Hanenin Gayrimüslim olduğu Belirtilirken, Bir Hanenin Durumu Belirtilmemiştir.

⁹⁸ 11665 Numaralı Temettu Defterinin Hane Sayıları Bulunmayıp, Tarafımızdan Numaralandırılmıştır.

gayrimüslimin yaşandığı Anbar karyesi olmuştur. Anbar karyesinde Müslüman'a rastlamazken, hanede oturan 16 akrabaya rastlanmıştır.

Karyelerde en az gayrimüslimin bulunduğu bölge Karaoğlu olmuştur. Bunun nedeni ise bölgede Müslümanların daha yoğun olması olmuş ve sadece 5 gayrimüslimin bulunduğu rastlanmıştır. Bu karyenin akabinde yoğunluğu en az olan Davud Bali bölgesi olmuş ve 6 gayrimüslime rastlanmıştır. Davud Bali'de Müslüman sayısına rastlanmazken, 5 akrabanın hanede yaşadığı görülmüştür.

Grafik 2.2. Karyelerin Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı

Grafik 2.2'ye baktığımızda yine çiftliklerin grafiğinde olduğu gibi karyelerde de gayrimüslimlerin 221 kişi ile çoğunluğu kapsadığı görülmüştür. Onun akabinde hanede oturan akraba sayısı 110 kişi ile yoğunlukta ikinci sırada yer almıştır. Karyelerin grafiğinde dikkatimizi çeken; çiftliklerden daha fazla Müslüman sayısının olması olmuştur.

2.3. Vardar-ı Sagır'de Meslekler

Temettuat Defterlerinden edindiğimiz önemli bilgilerden bir diğeri de hane sahiplerinin meslekleri olmuştur. Yerleşim yerindeki hane sahiplerinin mesleklerine bakarak, burada daha çok hangi mesleğin yapıldığını ve ne ile geçim sağlandığına dair yorumlar yapmak mümkün olmuştur. Vardar-ı Sagır'de Çiftlik ve karyelerde toplamda 686 kişinin meslek sahibi olduğu görülmüş ve bunun toplam hane sayısından fazla olduğu dikkat çekmiştir. Bunun nedeninin ise hanede yaşayan veya çalışan başka insanların da mesleklerinin defterlere kaydedilmesi olduğu düşünülmektedir. Bunların haricinde bazı hanelerde iş göremeyenlerin olduğu da belirtilmiştir. Çalıştığımız bölgenin meslek kolları şu şekildedir:

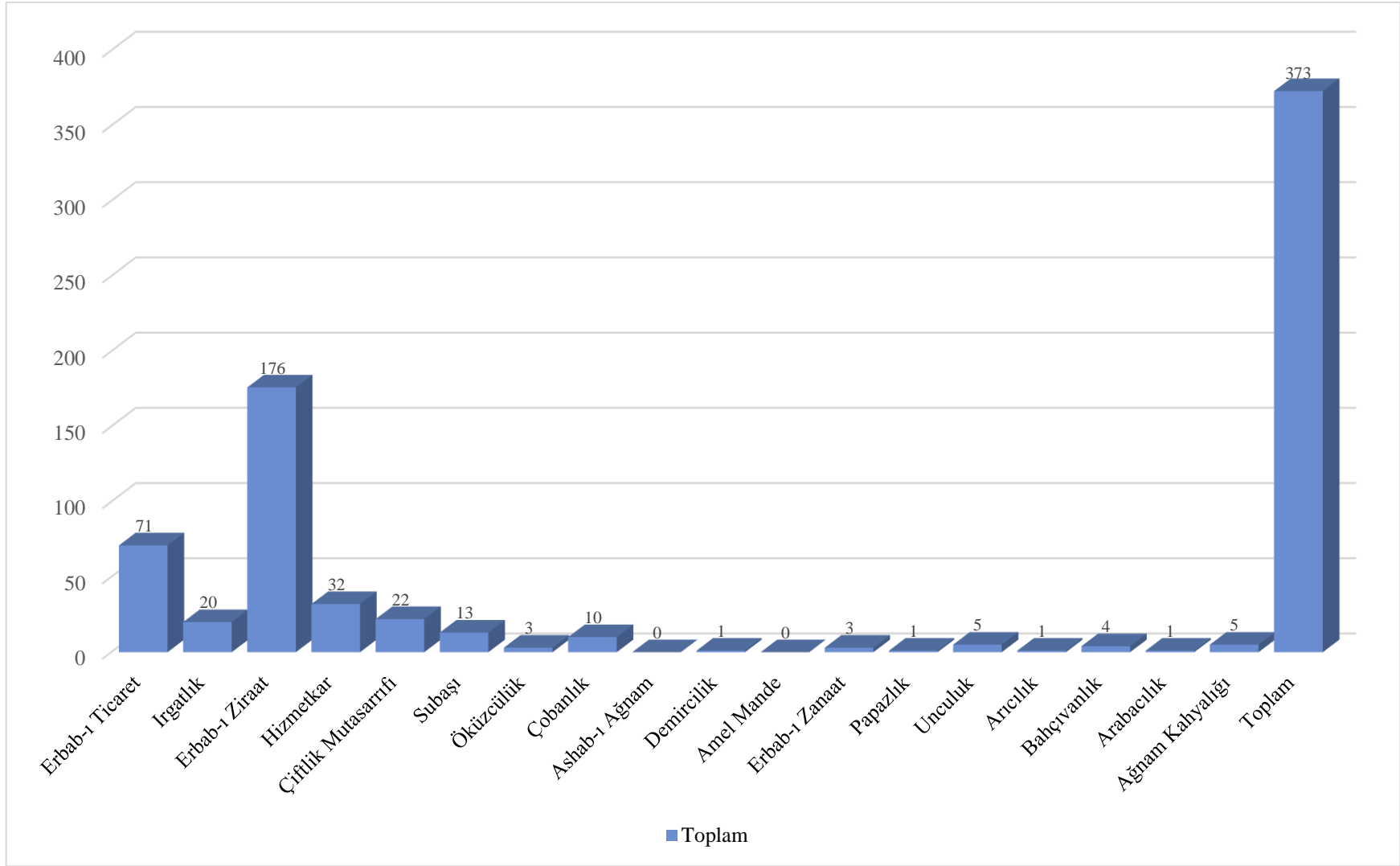
Tablo 2.5. Çiftliklerdeki Meslek Kolları

Çiftlikler	Erbab-ı Ticaret	Irgathik	Erbab-ı Ziraat	Hizmetkâr	Çiftlik Mutasarrıfı	Subaşı	Öküzçülük	Çobanlık	Ashab-ı Ağnam	Demircilik	Amel Mande	Erbab-ı Zanaat	Papazlık	Unculuk	Arıcılık	Bahçıvanlık	Arabacılık	Ağnam Kâhyalığı	Toplam
Tutiler	-	-	11	4	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Kulye-i Bala	3	-	13	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	19
Davud Bali ⁹⁹	5	-	2	2	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21
Vardarofça	5	-	23	4	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34
Davud Bali ¹⁰⁰	-	-	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
Tekelü	3	1	6	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
Kavaklı-yı Zir	2	-	15	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Harman Köyü	3	-	8	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14
Gördene	14	-	16	2	1	-	2	4	-	-	-	-	1	3	1	-	-	-	44
Topçu	-	-	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Davud Bali ¹⁰¹	4	-	9	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	17
Arablu	9	3	8	2	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1	-	31
Virlaniçe	-	-	13	7	1	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Kulyaniçe	21	14	14	9	1	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	5	67
Ahmedli	2	2	18	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	26
Akpınar	-	-	7	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
Toplam	71	20	176	32	22	13	3	10	0	1	0	3	1	5	1	4	1	5	373

⁹⁹ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹⁰⁰ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁰¹ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

Grafik 2.3. Çiftliklerdeki Meslek Dağılımı

Tablo 2.6. Karyelerdeki Meslek Kolları

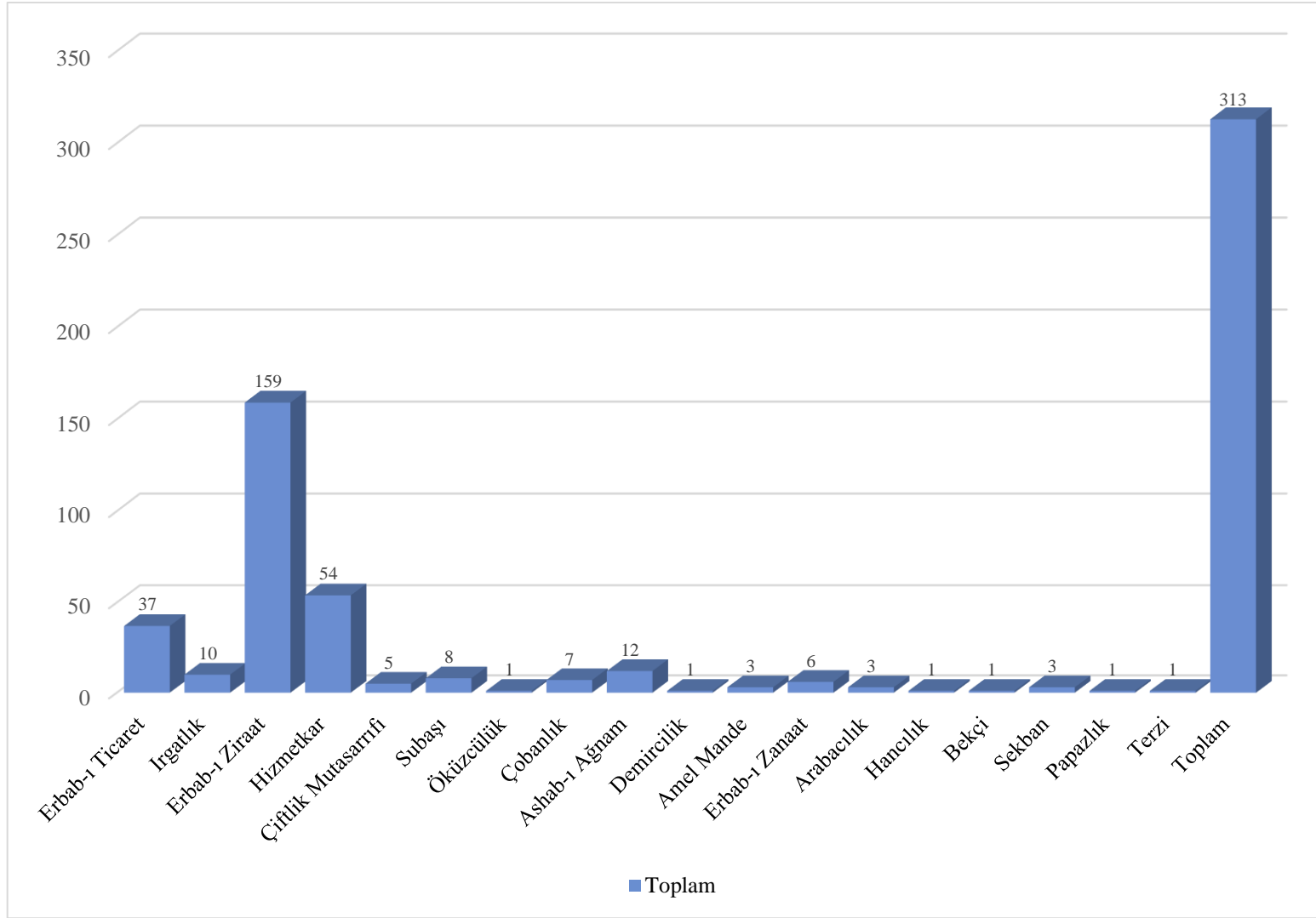
Karyeler	Erbab-ı Ticaret	Irgathık	Erbab-ı Ziraat	Hizmetkâr	Çiftlik Mutasarrıfı	Subaşı	Öküzcülük	Çobanlık	Ashab-ı Ağnam	Demircilik	Amel Mande	Erbab-ı Zanaat	Arabacılık	Hancılık	Bekçi	Sekban	Papazlık	Terzi	Toplam
Davud Baki ¹⁰²	-	-	5	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
Yünciler	17	2	85	37	-	-	-	4	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	152
Karaoğlu	-	-	22	5	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	28
Anbar ¹⁰³	6	1	12	5	2	4	-	-	4	-	-	5	3	1	-	-	-	-	43
Davud Bali ¹⁰⁴	2	-	6	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
Davud Bali ¹⁰⁵	-	-	5	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
Anbar	12	7	24	4	-	1	-	1	2	-	2	1	-	-	1	3	1	1	60
Toplam	37	10	159	54	5	8	1	7	12	1	3	6	3	1	1	3	1	1	313

¹⁰² 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁰³ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹⁰⁴ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹⁰⁵ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

Grafik 2.4. Karyelerdeki Meslek Dağılımı

Hane Sahiplerinin mesleklerinin gösterildiği tablo 2.5. ve 2.6.'yi incelediğimizde Vardar-ı Sagir nahiyesinde en fazla uğraşılan meslek kolunun erbab-ı ziraat olduğunu görmekteyiz. Bu meslek grubundakiler tarım ve hayvancılık ile uğraşmışlardır. Çiftliklerde ziraat yani tarım ve hayvancılık ile uğraşanlar 176 kişi yani %47.1'i olup, bu meslek kolunun ardından yoğunluktaki diğer iki meslekten erbab-ı ticaretin 71 kişi yani %19'u olup ve hizmetkârlığın ise 32 kişi yani tüm mesleklerin %8.5'i olduğunu bilgisine ulaşılmıştır. Çiftliklerde geriye kalan meslekler ile uğraşan 79 kişi olup bunlar %21.1'lik kısmı kapsamıştır.

Karyeler tablosunu incelediğimizde burada da en çok uğraşılan meslek kolunun erbab-ı ziraat olduğuna ulaşılmıştır. Bu meslekle uğraşan 159 kişi olup %50'lik kısımda yer aldığını, bu mesleğin ardından yoğunlukta olan diğer iki meslek hizmetkârlığın 54 kişi %17.2'lik kısımda olduğu ve erbab-ı ticaretin ise 37 kişi %11.8'lik kısımda yer aldığına ulaşılmıştır. Karyelerde geriye kalan meslekler ile uğraşanların 63 kişi %20'yi kapsadığı bilgisine varılmıştır. Tabloda yer alan ve amel mande olarak adlandırılan kısım ise iş göremeyenler ve başkalarının yardımı ile yaşamını devam ettirenler olmuştur.

Tablo 2.5'e baktığımızda ziraat ile yani tarım ve hayvancılık ile en fazla uğraşan çiftliğin %13 ile Vardarofça olduğunu, en az uğraşan çiftliğin ise %1.1 ile Davud Bali olduğu görülmüştür. Tablo 6'ya yani karyelere baktığımızda ziraatçılık ile en çok uğraşan %53 ile Yünciler olduğunu, en az uğraşan iki karye %3.1 ile Davud Baki ve Davud Bali karyelerinin olduğu görülmüştür. Bunların yanı sıra meslek tablolarına baktığımızda dikkatimizi çeken bir diğer husus Davud Bali, Topçu ve Akpınar çiftliklerinde neredeyse tarım ve hayvancılık dışında başka bir meslekle pek uğraşılmadığı olmuştur.

2.4 Vardar-ı Sagir Nahiyesinde Hayvancılık

Vardar-ı Sagir Nahiyesinin Temettuat Defterlerinde hane reislerinin gayrimenkullerinden sonra, hayvanları kayıt altına alınmıştır. Hayvanlar defterlerde baş anlamına gelen re's kelimesi ile belirtilmiştir. Bunun yanı sıra eğer varsa hangi hayvandan yıllık ne kadar hâsılat elde ettiği de yine defterlerde kayıt altına alınmıştır.¹⁰⁶

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde tarım ve hayvancılık ekonomide büyük rol oynamış ve toplumun yaşamını idame ettirmesi, devletin gelişmesi bununla orantılı

---

¹⁰⁶ Dilek Şenkul, "Temettuat Defterlerine Göre Elmalı Kazası Mahallelerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.18.

olmuştur. Ziraat yapılan bölgelerde buna paralel olarak hayvancılık önemli bir konumda seyir etmiştir. Bu sebeple incelediğimiz Vardar-1 Sagir nahiyesinin Temettuat kayıtlarında da hayvan miktarının oldukça yoğun olması gelir kaynağı olarak ekonomideki önemini bir kez daha bizlere göstermiştir. Hayvanlar defterlere kaydedilirken sağmal yani sağlabilir durumda olup olmadığı, kısır olup olmadığı dölsüz ibaresi ile bahsedilirken, bunların yanı sıra cinsiyetlerine de defterlerde yer verilmiştir.

Hayvanları kategorilediğimizde çiftlik ve karyelerde büyükbaş hayvanlarda sağmal inek toplam 363 re's, dana 265 re's, öküz 807 re's, düğe ise 262 re'stir. Osmanlı'da genelde büyükbaş hayvanlar sütünden yararlanması ve tarlada çift sürmek amacı ile yetiştirildiği düşünülmüştür. Vardar-1 Sagir nahiyesinin Temettuat Defterlerinde en çok gelir sağlanan büyükbaş hayvanın sağmal inek olduğu küçükbaş hayvanın ise sağmal ağnam olduğu aşağıdaki tablolarda da gösterilmiştir.

Yine çiftlik ve karye tablolarını incelediğimizde küçükbaş hayvanlarda sağmal ağnamın 1920 re's, kuzu 1063 re's, Keçi 38 re's ve oğlağın 33 re's olduğu görülmüştür. Küçükbaş hayvanların sayısının büyükbaş hayvanlardan daha fazla olması da bizlere Osmanlı'da et tüketimi olarak daha çok koyun etinin tercih edildiğini ve bu hayvanlarının yününden yararlandığını düşündürmüştür.

Vardar-1 Sagir nahiyesinde bulunan yük binek hayvanlarına gelince tablolara baktığımızda kısırak 149 re's, merkep 232 re's ve bargir de 91 re'stir. Yük- binek olarak da belirttiğimiz üzere bu hayvanlar ürün taşımada ve ulaşımda kullanıldığı için tercih edilmiştir.

Tablo 2.7 ve 2.8' e bakıldığında Vardar-1 Sagir nahiyesinde çiftliklerde en yoğun hayvan yetiştiriciliğini toplamda 1641 hayvan ile %23.7'lik dilimle Gördene çiftliğinin yapmış olduğunu, onu takip eden diğer çiftliğin toplamda 1139 hayvan ile %16.4'lük dilimle Tutiler çiftliği olduğuna ulaşılmıştır. Karyelerde ise Yünciler karyesi 3360 hayvan ile %67.6'lık dilimle en yoğun hayvan yetiştiriciliğini yapmış ve onun ardından gelen diğer karye de 953 hayvan ile %19.1'lik dilimde Anbar karyesi olmuştur.

Çiftliklerin bulunduğu tablo 2.7' de gördüğümüz üzere hayvan yetiştiriciliği ile en az uğraşan 35 adet hayvan ile Davud Bali çiftliği olmuş %0.5'lik dilimde kalmıştır. Tablo 2.8 'e yani karyelere baktığımızda ise sayının oldukça az olduğu 8 adet hayvan ile Davud Baki karyesi olmuş ve %0.1'lik dilimde kalmıştır.

Grafik 2.5 ve grafik 2.6'dan yola çıktığımızda büyükbaş ve küçükbaş hayvan verilerine göre çiftliklerin küçükbaş hayvancılık ile %69 daha fazla ilgilendiği, büyükbaş hayvancılığın %24 oranlarında kaldığı, karyelerde de büyükbaş hayvancılık %53 oranlarında bulunurken, küçükbaş hayvancılığın ise %42 oranlarında olduğu görülmüştür. Yük- binek hayvanları ise çiftliklerde %7'lerde, karyelerde de %5 oranında seyir etmiştir.

Tablo 2.7. Çiftliklerdeki Hayvan Miktarı (Re's)

Çiftlikler	Kulyaniçe	Akpınar	Ahmedli	Virianiçe	Arablu	Davud Bali ¹⁰⁷	Topçu	Gördene	Harman Köyü	Kavaklı-yı Zir	Tekeli	Davud Bali ¹⁰⁸	Vardarofça	Kulye-i Bala	Davud Bali ¹⁰⁹	Tutiler	Toplam
Öküz	42	4	53	32	29	22	10	64	31	40	17	21	68	28	4	30	495
Sağmal İnek	20	4	18	15	17	3	4	41	6	15	5	-	30	14	1	4	197
Dölsüz Camus	2	-	2	-	-	-	3	-	-	-	-	-	6	4	-	-	17
Dana	3	3	15	17	11	7	7	69	15	27	5	1	8	10	6	13	217
Dölsüz İnek	26	6	18	12	-	6	9	-	4	32	5	6	21	8	8	5	166
Düğe	7	3	11	5	18	1	3	32	8	20	2	1	29	4	-	1	145
Burak (At)	13	-	20	3	-	-	-	-	-	-	-	-	11	7	-	-	54
Sağmal Camus	4	-	5	-	-	-	2	-	-	3	-	-	8	-	-	-	22
Sağmal Koyun	592	-	-	127	-	25	-	772	240	-	-	-	306	-	53	664	2779
Malak	2	-	3	-	2	-	-	3	-	3	-	-	8	-	2	-	23
Kısır Koyun	171	-	-	58	-	25	-	290	160	-	-	-	49	-	78	277	1108
Tosun	6	-	8	-	7	-	4	26	1	24	2	-	20	6	-	5	109
Kısırak	12	-	15	2	16	1	3	16	1	-	7	-	7	4	-	6	90
Tay	7	-	7	-	-	-	-	-	1	-	-	-	6	1	-	1	23
Merkep	12	3	17	13	8	8	2	24	10	12	1	5	23	9	5	11	163
Sıpa	6	-	10	3	1	-	1	15	5	-	-	1	9	1	-	5	57
Kuzu	97	-	-	-	3	14	-	194	-	-	-	-	129	-	-	59	496
Bargir	5	1	-	-	5	2	-	4	-	2	4	-	7	1	1	4	36
Camus	2	-	17	13	-	-	4	-	6	6	4	-	17	13	1	2	85
Erkek Koyun(Re's)	7	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	22
Çift Öküzü (Re's)	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	15

¹⁰⁷ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

¹⁰⁸ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁰⁹ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

Tablo 2.7. Çiftliklerdeki Hayvan Miktarı (Re's) (Devamı)

Çiftlikler	Kulyaniçe	Akpınar	Ahmedli	Virianiçe	Arablu	Davud Bali ¹¹⁰	Topçu	Gördene	Harman Köyü	Kavaklı-yı Zir	Tekeli	Davud Bali ¹¹¹	Vardarofça	Kulye-i Bala	Davud Bali ¹¹²	Tutiler	Toplam
Çift Camıışı	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Sağmal Keçi	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Buzağı	-	1	-	-	18	2	4	43	4	16	-	-	-	-	-	2	90
Kısır İnek	-	3	-	-	8	-	-	32	-	-	-	-	-	-	-	-	43
Bey	-	-	1	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Dişi Tay	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Erkek Tay	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
İki Yaşında Tay	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Erkek Manda	-	-	-	-	12	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	2	24
Sağmal Manda	-	-	-	-	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Kısır Manda	-	-	-	-	6	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Merkep Ma Sıpa	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Merkep Dişi	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	1	-	4
Dölsüz Kısırak	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
Sağmal Ağnam	-	-	-	-	-	-	-	-	-	207	-	-	-	-	-	-	207
Kısır Ağna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	121	-	-	-	-	-	-	121
Dölsüz Camus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Hergele	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	6
Malak Dişi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Koç	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	6
Erkek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-	34	45

¹¹⁰ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

¹¹¹ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹¹² 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

Tablo 2.7. iftliklerdeki Hayvan Miktarı (Re's) (Devamı)

Çiftlikler	Kulyaniçe	Akpınar	Ahmedli	Virianiçe	Arablu	Davud Bali ¹¹³	Topçu	Gördene	Harman Köyü	Kavaklı-yı Zir	Tekeli	Davud Bali ¹¹⁴	Vardarofça	Kulye-i Bala	Davud Bali ¹¹⁵	Tutiler	Toplam
Dge Dişi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Camus Dişi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Dge Erkek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
İnek Dişi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
Toplam	1036	46	221	312	167	122	67	1641	492	537	52	35	780	110	164	1139	6921

¹¹³ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali ift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Aa Mutasarrıflığında.

¹¹⁴ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali ift. , Yusuf Paşi Oğlu Mazhar Paşi Mutasarrıflığında.

¹¹⁵ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali ift. , Yusuf Kısa Bey ve şerif Mehmed şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

Tablo 2.8. Karyelerdeki Hayvan Miktarı (Re's)

Karyeler	Anbar	Davud Bali ¹¹⁶	Davud Bali ¹¹⁷	Anbar ¹¹⁸	Karaoğlu	Davud Baki ¹¹⁹	Yünciler	Toplam
Öküz	3	7	2	-	44	-	181	237
Sağmal Öküz	38	-	-	31	-	-	-	69
Sağmal Dana	3	-	-	-	-	-	-	3
Sağmal İnek	17	-	3	14	6	2	124	166
Kısır İnek	26	-	4	17	9	2	153	211
Düğe	16	-	3	14	2	-	82	117
Dana	9	-	-	5	-	-	31	45
Kısır Manda	8	-	-	-	5	-	6	19
Erkek Manda	2	-	-	-	7	-	2	11
Düğe Koyun	2	-	-	-	-	-	-	2
Tosun	14	-	1	13	7	-	67	102
Sağmal Ağnam	109	-	-	158	-	-	1446	1713
Kısır Ağnam	49	-	-	57	-	-	553	659
Kuzu	83	-	-	88	-	-	396	567
Sağmal Düğe	30	-	-	-	-	-	-	30
Kısır Düğe	422	-	-	-	-	-	-	422
Sağmal Manda	9	-	-	26	-	-	3	38
Merkep Dişi	10	-	5	1	-	-	1	17
Sağmal Keçi Düğe	25	-	-	-	-	-	-	25
Camus Manda	6	-	-	-	-	-	-	6
Sağmal Keçi	21	-	-	-	-	-	-	21
Kısır Keçi	12	-	-	-	-	-	-	12
Kısrak Dişi	3	-	-	-	-	-	1	4
Kısrak	2	-	-	10	-	-	30	42
Oğlak	33	-	-	-	-	-	-	33
Sıpa	1	-	1	-	13	-	1	16

¹¹⁶ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

¹¹⁷ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹¹⁸ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹¹⁹ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

Tablo 2.8. Karyelerdeki Hayvan Miktarı (Re's) (Devamı)

Karyeler	Anbar	Davud Bali ¹²⁰	Davud Bali ¹²¹	Anbar ¹²²	Karaoğlu	Davud Baki ¹²³	Yünciler	Toplam
Camus	-	2	2	-	-	-	-	4
Merkep	-	1	-	8	10	3	26	48
Sağmal Koyun	-	-	20	3	-	-	-	23
Kısır Koyun	-	-	15	4	-	-	-	19
Bargir	-	-	2	1	1	-	51	55
Buzağı	-	-	3	-	8	1	105	117
Çift Öküz	-	-	6	-	-	-	-	6
Erkek Kısırak	-	-	-	2	1	-	-	3
Manda Dişi	-	-	-	-	1	-	-	1
Dana Dişi	-	-	-	-	1	-	-	1
Düğe Dişi	-	-	-	-	3	-	-	3
Merkep Ma Sıpa	-	-	-	-	-	-	64	64
Malak	-	-	-	-	-	-	2	2
Tay	-	-	-	-	-	-	31	31
Manda Buzağı	-	-	-	-	-	-	3	3
Buzağı Dişi	-	-	-	-	-	-	1	1
Toplam	953	10	67	452	118	8	3360	4968

¹²⁰ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

¹²¹ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

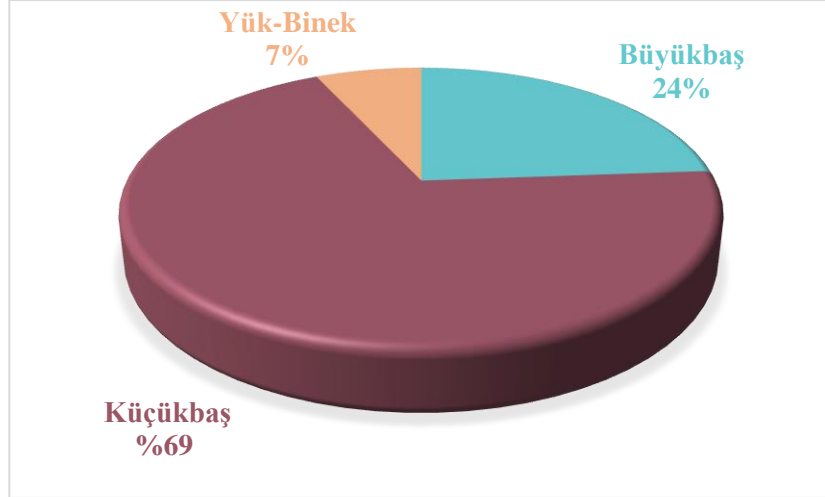
¹²² 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹²³ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

Tablo 2.9. Çiftliklerdeki Büyükbaş- Küçükbaş Hayvan Dağılımı

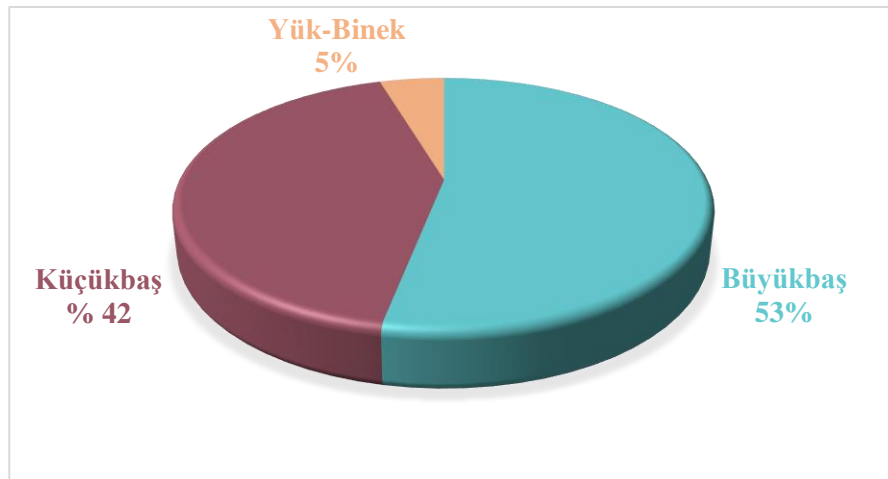
Çiftlikler		
Hayvan Türü	Re's	%
Büyükbaş	1650	23, 84
Küçükbaş	4794	69, 26
Yük-Binek	477	6, 8
Toplam	6921	100

Grafik 2.5. Çiftliklerin Hayvan Yüzdeleri

Tablo 2.10. Karyelerdeki Büyükbaş- Küçükbaş Hayvan Dağılımı

Karyeler		
Hayvan Türü	Re's	%
Büyükbaş	854	53, 10
Küçükbaş	679	42, 22
Yük-Binek	75	4, 6
Toplam	1608	100

Grafik 2.6. Karyelerin Hayvan Yüzdeleri

Tablo 2.11. Çiftliklerin Hâsılat-ı Senevîsi

Çiftlikler	Hâsılat-ı Senevîsi (Kuruş)								Toplam (Kuruş)
	Sağmal İnek	Sağmal Ağnam	Kısır Ağnam	Sağmal Manda	Düğe	Sağmal Keçi	Koç	Sağmal Camus	
Tutiler	37	3.050	550	-	29	-	-	-	3666
Kulye-i Bala	135	-	-	-	-	-	-	-	135
Davud Bali¹²⁴	12	229	194	95	-	-	-	-	530
Vardarofça	353	1.530	98	-	-	-	12	120	2113
Davud Bali¹²⁵	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tekelü	86	550	124	-	-	-	-	15	775
Kavaklı-yıZir	197	1.575	242	-	-	-	-	75	2089
Harman Köyü	99	1.200	320	-	-	-	-	-	1619
Gördene	380	3.710	628	60	-	-	-	-	4778
Topçu	25	-	-	-	-	-	-	30	55
Davud Bali¹²⁶	8	112	50	-	-	-	-	-	170
Arablu	180	-	-	30	-	-	-	-	210
Virlaniçe	60	685	191	-	-	-	-	-	936
Kulyaniçe	246	3.160	402	-	-	-	-	60	3868
Ahmedli	120	-	-	-	-	-	-	60	180
Akpınar	24	-	-	-	-	20	-	-	44
Toplam	1962	15.801	2799	185	29	20	12	360	21168

¹²⁴ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

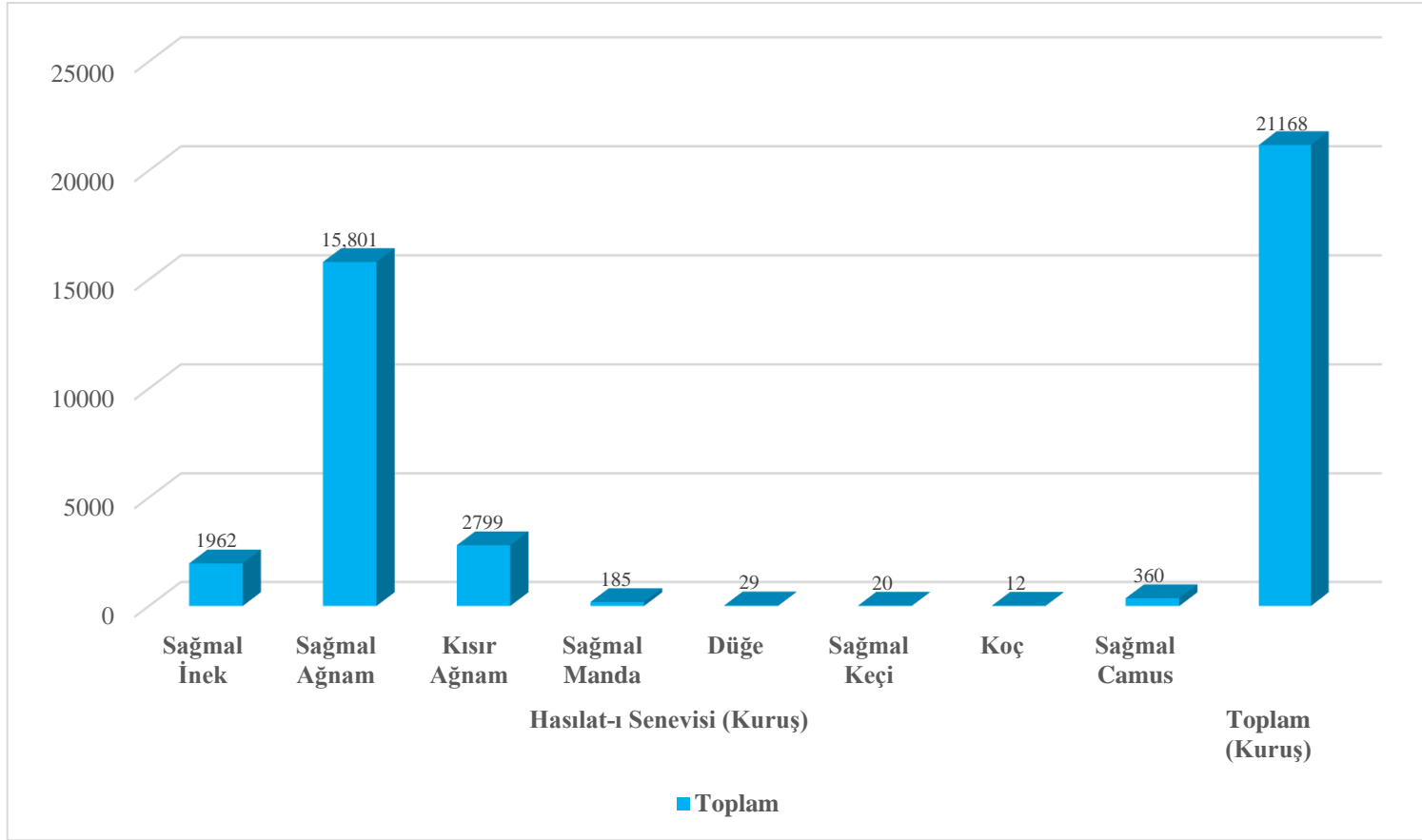
¹²⁵ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹²⁶ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

İncelemiş olduğumuz Temettuat Defterlerine göre yukarıdaki tablo 2.11' e baktığımızda Vardar-1 Sagir nahiyesindeki çiftliklerin hayvanlardan elde ettiği senelik gelirleri verilmiştir. Daha önce belirttiğimiz üzere Vardar-1 Sagir nahiyesinde ziraatçılığın bölgede en yoğun meslek olduğundan bahsetmiştik ve buna paralel olarak hayvancılık ile uğraşılması da bunun bir getirisi olmuştur. Hayvancılığın bu nahiyede oldukça iyi gelir sağladığı ve geçim kaynağı olduğu bu tablolarda görülmüştür.

Çiftliklerin hayvanlardan elde ettiği senelik gelir 21.168 kuruş olup, bunun 1962 kuruşu yani %9.2'lik payı sağmal ineğe, 15.801 kuruşu yani %74.6'lık payı sağmal ağınama, 2799 kuruşu yani %13.2'lik payı kısır ağınama ait olmuştur. Geriye kalan 606 kuruşu yani %2.8'lik payı ise sağmal camus, sağmal keçi, sağmal manda, düğe ve koç'a ait olmuştur.

Yine tabloları tek tek ele aldığımızda çiftliklerde geliri en yüksek olan 3868 kuruş ile Kulyaniçe çiftliği %18.2'lik bir payda iken, onun ardından en yüksek gelire sahip olan 3666 kuruş ile Tutiler çiftliği %17.3'lük bir payda elde etmiştir. Çiftliklerde geliri çok düşük olan iki yere rastlanmıştır. Bunlar 44 kuruş ile Akpınar çiftliği ve 55 kuruş ile Topçu çiftliği olmuş %0.2'lik payda elde etmişlerdir. Hayvanlardan hiçbir senelik gelir elde etmeyen çiftlik ise Davud Bali'nin olduğu görülmüştür.

Grafik 2.7. Çiftliklerin Hayvan Hâsılat-ı Senevîsi Dağılımı

Tablo 2.12. Karyelerin Hâsılat-ı Senevîsi

Karyeler	Hâsılat-ı Senevîsi (Kuruş)								Toplam (Kuruş)
	Sağmal İnek	Sağmal Ağnam	Kısır Ağnam	Sağmal Manda	Kısırak	Düğe	Sağmal Dana	Sağmal Keçi	
Yünciler	1.468	7.325	715	45	90	-	-	-	9.643
Davud Baki ¹²⁷	8	-	-	-	-	-	-	-	8
Karaoğlu	108	-	-	-	-	-	-	-	108
Anbar ¹²⁸	92	1.049	134	24	-	-	-	-	1299
Davud Bali ¹²⁹	16	100	30	-	-	-	-	-	146
Anbar	160	545	98	46	-	125	10	54	1038
Davud Bali ¹³⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1.852	9.019	977	115	90	125	10	54	12.242

¹²⁷ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

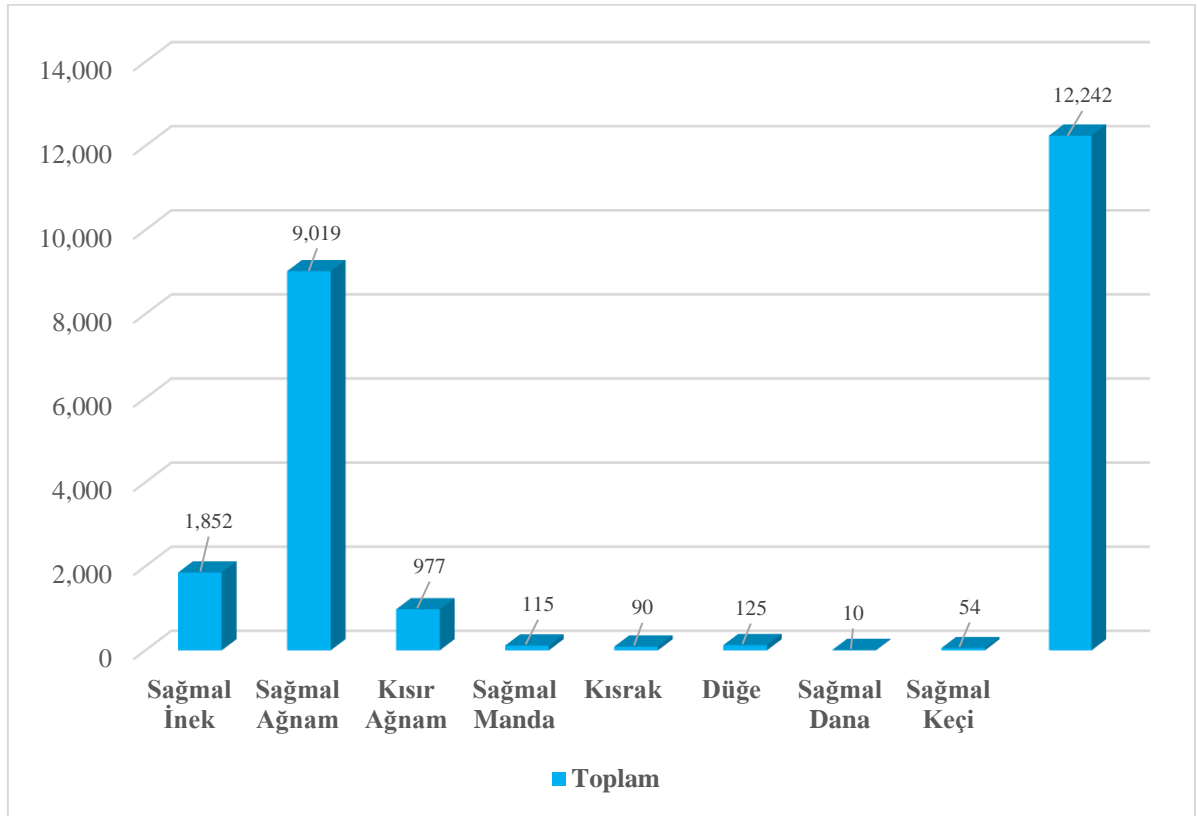
¹²⁸ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹²⁹ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹³⁰ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

Yukarıdaki bulunan tabloyu incelediğimizde karyelerin hayvanlardan elde edilen senelik gelirinin toplamda 12.242 kuruş olduğuna, bunun 1.852 kuruşunun yani %15'inin sağmal ineğe ait olduğuna, 9.019 kuruşunun yani %73'ünün sağmal ağınama ait olduğuna ve 977 kuruşunun yani %7.9'unun da kısır ağınama ait olduğuna ulaşılmıştır. Geriye kalan 394 kuruşu yani %3.2'sinin ise sağmal manda, kısırak, düğe, sağmal dana ve sağmal keçiye ait olduğu görülmüştür.

Karyelerde hayvanlardan alınan senelik gelirin en yoğun olduğu yer 9.643 kuruş yani %78'lik bir pay ile Yünciler karyesi olmuş ve onu takip eden diğer karye 1.299 kuruş yani %10.6'lık pay ile Anbar karyesi olmuştur. Karyelerde geliri bir hayli düşük olan ise sadece 8 kuruş yani %0.06 ile Davud Baki olurken, onu 108 kuruş %0.8'lik pay ile Anbar karyesi takip etmiştir. Çiftliklerde de olduğu gibi karyelerde de hayvancılıktan senelik hiçbir gelir elde etmeyen Davud Bali karyesi olmuştur.

Grafik 2.8. Karyelerin Hayvan Hâsılat-ı Senevîsi Dağılımı

2.5. Vardar-ı Sagir Nahiyesinde Tarımsal Arazi Miktarı ve Dağılımı

Vardar-ı Sagir nahiyesinin tarımsal arazi miktarları konu alınan bölgenin Temettuat Defterlerinde kayıt altına alınmıştır. Toplam 23 adet defterden Vardar-ı Sagir'de 1844- 1845

yıllarında hane reislerinin hububat üretimini yaptıkları ekili (mezru) ve nadasa bırakılmış (gayri mezru) tarlaları ve bunların ardı sıra bağ, bağçe, ketenlik ve bostanlık arazilerinin kaç dönüm olduğu, buralardan yıllık ne kadar kazanç sağladıkları gibi veriler elde edilmiştir.

Elde ettiğimiz bilgilerden hareketle Vardar-ı Sagir nahiyesinde toplam arazi miktarı 46.306 dönüm olarak kaydedilmiştir. Tüm çiftlik ve karyeleri incelediğimizde tümünün tarımsal arazisinin var olduğu görülmüştür. Tablo 2.13' e göre çiftliklerde toplam 35.461 dönüm arazi bulunurken, bunun %29'u olan 10.510 dönümü ekilen (mezru),%70'i olan 24.830 dönümü nadasa bırakılan (gayri mezru),%0.19'u olan 70 dönümü icara (kiraya) verilen, kalan %0.13'ü olan 48 dönümü ise bağ ve bağçelerin miktarı olmuştur. Tablo 2.14' de de karyelerin az olmasının da etkisi olduğunu düşündüğümüz miktar 10.845 dönüm tarımsal arazi toplam olarak verilirken, bunun %43.7'si olan 4.740 dönümü ekilen, %52.7'si olan 5.725 dönümü nadasa bırakılan, kalan %2.9'u ise 319 dönüm de bostan, ketenlik ve bağçelerin miktarı olmuştur.

Tablo 2.13. Çiftliklerdeki Tarımsal Arazi Miktarları

Çiftlikler	Mezru Tarla Dönüm	İcara Verilen Dönüm	Gayri Mezru Tarla Dönüm	Bağ Dönüm	Bağçe Dönüm	Bağ Körümü Dönüm	Toplam
Tutiler	750	-	1850	-	-	-	2600
Kulye-i Bala	730	4	1800	-	-	-	2534
Davud Bali ¹³¹	100	1	?	-	-	-	101
Vardarofça	1200	-	200	-	-	-	1400
Davud Bali ¹³²	350	-	1250	2	-	1	1603
Tekelü	320	-	1380	-	-	-	1700
Kavaklı-yı Zir	730	-	2100	-	-	-	2830
Harman Köyü	500	-	1700	-	1	-	2201
Gördene	920	55	2100	-	35	-	3110
Topçu	1500	-	3500	-	-	-	5000
Davud Bali ¹³³	500	-	1100	-	-	-	1600
Arablu	450	3	2150	-	-	-	2603
Virlaniçe	620	6	1200	1	-	2	1829
Kulyaniçe	700	-	1500	-	-	-	2200
Ahmedli	930	1	2200	9	-	-	3140
Akpınar	210	?	800	-	-	-	1010
Toplam	10510	70	24830	12	36	3	35461

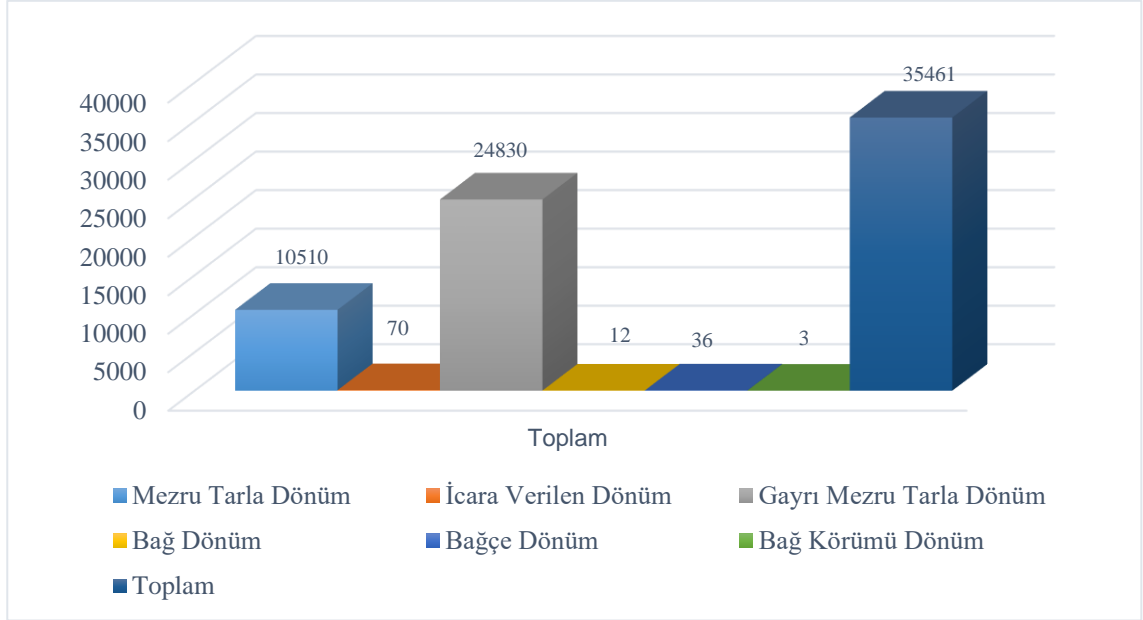
Grafik 2.7 ve grafik 2.8' de çiftlik ve karyelerin tarımsal arazi dağılımına baktığımızda gayri mezru alanların, mezru alanlara oranla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bunun başlıca nedeninin çiftçilerin topraktan daha fazla verim elde etmek ve daha fazla

¹³¹ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹³² 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹³³ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

ürün sağlamak için toprağı dinlendirmesi olduğı düşünölmüştür. Yine Grafik 2.7' ye baktığımızda çiftliklerde icara (kiraya) verilen arazilerin %19' u olan 70 dönümün, bağ ve bağçe arazilerinden daha fazla miktarda olduğunu görmekteyiz.

Grafik 2.9. Çiftliklerin Tarımsal Arazi Dağılımı

Tablo 2.14. Karyelerdeki Tarımsal Arazi Miktarları

Karyeler	Mezru Tarla Dönüm	Bostan Dönüm	Gayrı Mezru Tarla Dönüm	Ketenlik Dönüm	Bağçe	Bağ	Kira İle Aldığı Tarla Dönüm	Toplam
Yünciler	2024	62	460	163	-	-	-	2709
Karaoğlu	426	-	273	-	4	1	30	734
Anbar ¹³⁴	850	-	1500	-	40	-	-	2390
Davud Bali ¹³⁵	200	-	300	-	-	-	-	500
Anbar	740	-	2092	-	49	-	30	2911
Davud Bali ¹³⁶	200	-	600	-	-	-	-	800
Davud Baki ¹³⁷	300	-	500	-	1	-	-	801
Toplam	4740	62	5725	163	94	1	60	10845

Oluşturduğumuz tablo 2.13 ve tablo 2.14 göz önüne alındığında en fazla tarım arazisinin çiftliklerde Topçu çiftliğinde, karyelerde ise Anbar karyesinde olduğuna ulaşılmıştır. Topçu çiftliğinde sadece 4 hane olmasına rağmen toplam 5.000 dönüm arazi, Anbar karyesinde de 47 hane olup, toplam 2.911 dönüm arazi defterlerde kayda geçirilmiştir. Çiftliklerde Topçu çiftliğinden sonra en fazla araziye sahip olan Ahmedli

¹³⁴ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹³⁵ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

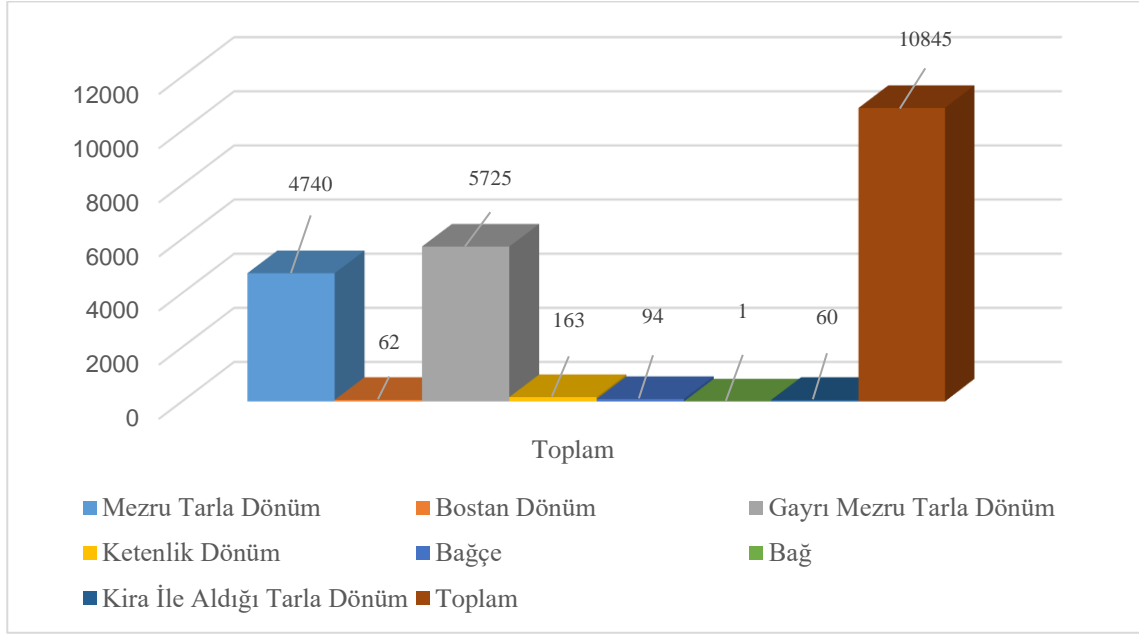
¹³⁶ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

¹³⁷ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

çiftliğinin hane sayısı 22 ve toplam 3.140 dönüm arazisi mevcut olup, karyelerde Anbar karyesinden sonra en fazla araziye sahip olan Yünciler karyesi hane sayısı 148 ve toplam 2.709 dönüm arazinin mevcut olduğu görülmüştür.

En az dönüme sahip çiftlik ise 100 dönüm mezru tarla ile Davud Bali olmuş ve nadasa bırakılan arazisi bulunmamıştır. Karyelerde ise 200 mezru ve 300 gayri mezru tarla ile toplam 500 dönüm arazisi olan Davud Bali olmuştur.

Grafik 2.10. Karyelerin Tarımsal Arazi Dağılımı

Grafik 2.8’de karyelerin tarımsal arazi dağılımına baktığımızda daha önce de belirttiğimiz gibi nadasa bırakılan toprağın daha fazla miktarda olduğu görmekteyiz. Çiftliklerde bahsi geçmeyip, karyelerde karşımıza 62 dönüm yani %0.5 bostanlık tarımsal arazi ve 163 dönüm yani %1.5 oranında ketenlik tarımsal arazi çıkmıştır. Bu grafikte gördüğümüz diğer bir nokta ise çiftliklerde araziler kiraya verilirken, karyelerde ise 60 dönüm %0.5 oranında kira ile tarla alınmıştır. Tarlaların boş kalmaması ve ürünün verimliliği açısından bunun yapıldığı söyleyebiliriz ve bu günümüzde de hala tercih edilen bir uygulama olmuştur.

Tablo 2.15. Çiftliklerin Arazilerden Yıllık Kazançları

Çiftlikler	Hâsılat-ı Senevîsi (Kuruş)				
	Mezru Tarla	Bağçe	Bağ	Kiraya Verilen Tarla ve Bağçe	Toplam
Tutiler	48.772	-	-	-	48.772
Kulye-i Bala	40.082	-	-	40	40.122
Davud Bali ¹³⁸	7.048	-	-	-	7.048
Vardarofça	90.145	-	1.538	-	91.683
Davud Bali ¹³⁹	24.225	-	114	-	24.339
Tekelü	26.847	-	-	-	26.847
Kavaklı-yı Zir	102.927	-	75	-	103.002
Harman Köyü	37.980	150	-	-	38.130
Gördene	256.091	3.184	-	-	259.275
Topçu	112.486	-	-	-	112.486
Davud Bali ¹⁴⁰	13.918	-	90	-	14.008
Arablu	55.188	-	0	450	55.638
Vırlanıçe	39.030	-	461	-	39.491
Kulyanıçe	76.586	250	-	-	76.836
Ahmedli	63.183	-	727	-	63.910
Akpınar	19.120	-	-	150	19.270
Toplam	1.013.628	3584	3005	640	1.020.857

Yukarıda vermiş olduğumuz tablo 2.15’ de incelediğimiz Temettuat Defterleri kapsamında Vardar-ı Sagir nahiyesindeki çiftliklerin tarımsal arazilerinden senelik ne kadar gelir elde ettiği bilgileri verilmiştir. Tabloya göre çiftliklerin tarımsal arazilerden toplam elde ettikleri yıllık gelir 1.020.857 kuruş olmuştur. Bu gelirin %99’luk oranla 1.013.628 kuruş senelik gelir elde edilen kısmı ekili (mezru) tarlalara, %0.3’lük oranla 3584 kuruşluk senelik geliri bağçelere, %0.2’lik oranla 3005 kuruşluk senelik geliri bağlara ve %0.06’lık oranla 640 kuruşluk senelik geliri ise kiraya verilen tarla ve bağçelere ait olmuştur.

Çiftliklere baktığımızda ilk dikkatimizi çeken senelik geliri diğerlerinden oldukça fazla olan Gördene çiftliği olmuştur. Bu çiftlik %25.3’lük bir oranla toplamda 259.275 kuruş gelir elde etmiş ve bunun büyük çoğunluğunu ekili (mezru) tarlalardan elde ederken, kalan %0.3 ile 3.184 kuruşluk gelirini ise bağçe arazilerinden elde etmiştir. Gördene çiftliğini takip eden %11’lik oranla toplamda 112.486 kuruş gelir elde eden Topçu çiftliği olmuş ve bu çiftlik senelik gelirinin tamamını ekili tarlalardan elde etmiştir.

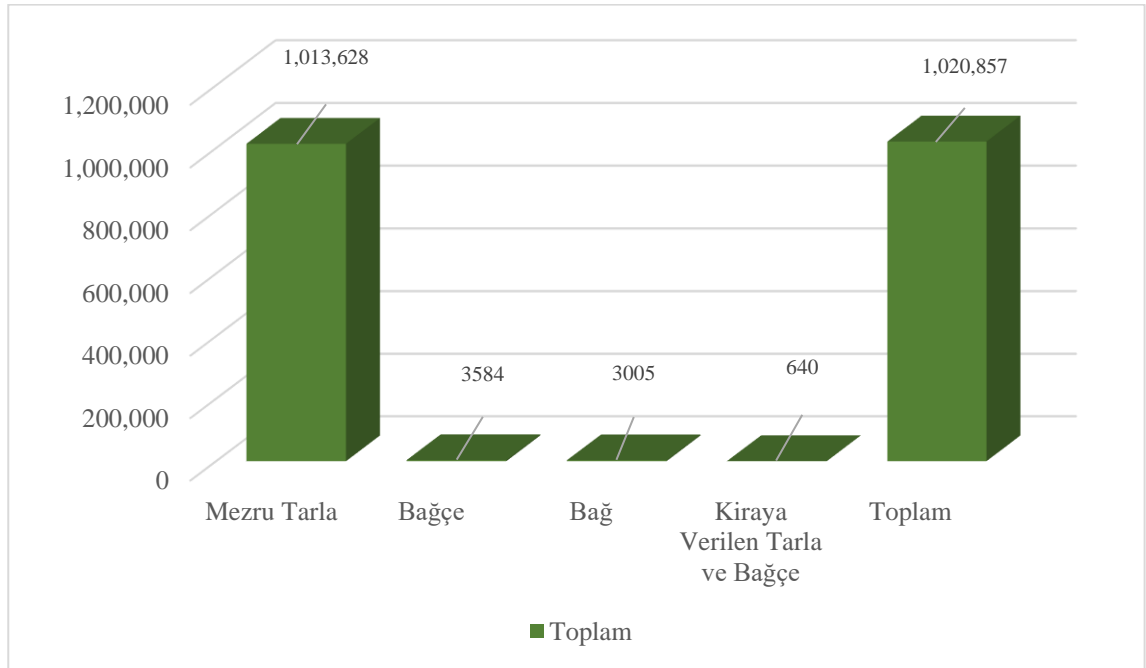
Çiftliklerde en düşük senelik geliri elde eden %0.6’yı oluşturan 7.048 kuruş ile Davud Bali olmuş ve gelirin tamamını ekili (mezru) tarlasından almıştır. Yine düşük bir

¹³⁸ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn’i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

¹³⁹ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁴⁰ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

senelik gelire sahip olan diğer bir çiftlik aynı adı taşıyan Davud Bali çiftliği olmuş %1.3'lük oran ile 14.008 kuruş gelir elde edilmiştir.

Grafik 2.11. Çiftliklerin Arazi Yıllık Kazanç Dağılımı

Tablo 2.16. Karyelerin Arazilerden Yıllık Kazançları

Karyeler	Hâsılât-ı Senevîsi (Kuruş)				Toplam (Kuruş)
	Mezru Tarla	Bostan	Bağçe	Bağ	
Yünciler	259.089	2.970	-	-	262.059
Davud Baki¹⁴¹	-	-	-	-	-
Karaoğlu	33.995	-	507	210	34.712
Anbar¹⁴²	46.718	-	585	-	47.303
Davud Bali¹⁴³	8.739	-	110	-	8.849
Anbar	80.123	-	352	-	80.475
Davud Bali¹⁴⁴	-	-	-	-	-
Toplam	428.664	2.970	1554	210	433.398

Yukarıdaki tablo 2.16' da yine Temettuat Defterleri kapsamında Vardar-ı Sagir nahiyesindeki karyelerin tarımsal arazilerinden senelik ne kadar gelir elde ettiği bilgilerine yer verilmiştir. Tabloya göre karyelerin tarımsal arazilerden elde ettikleri senelik gelir 433.398 kuruş olmuştur. Bu gelirin %98'lik oranla 428.664 kuruş senelik gelir elde edilen kısmı ekili (mezru) tarlalara, %0.6'lık oranla 2.970 kuruşluk senelik geliri bostanlara,

¹⁴¹ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁴² 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdürin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

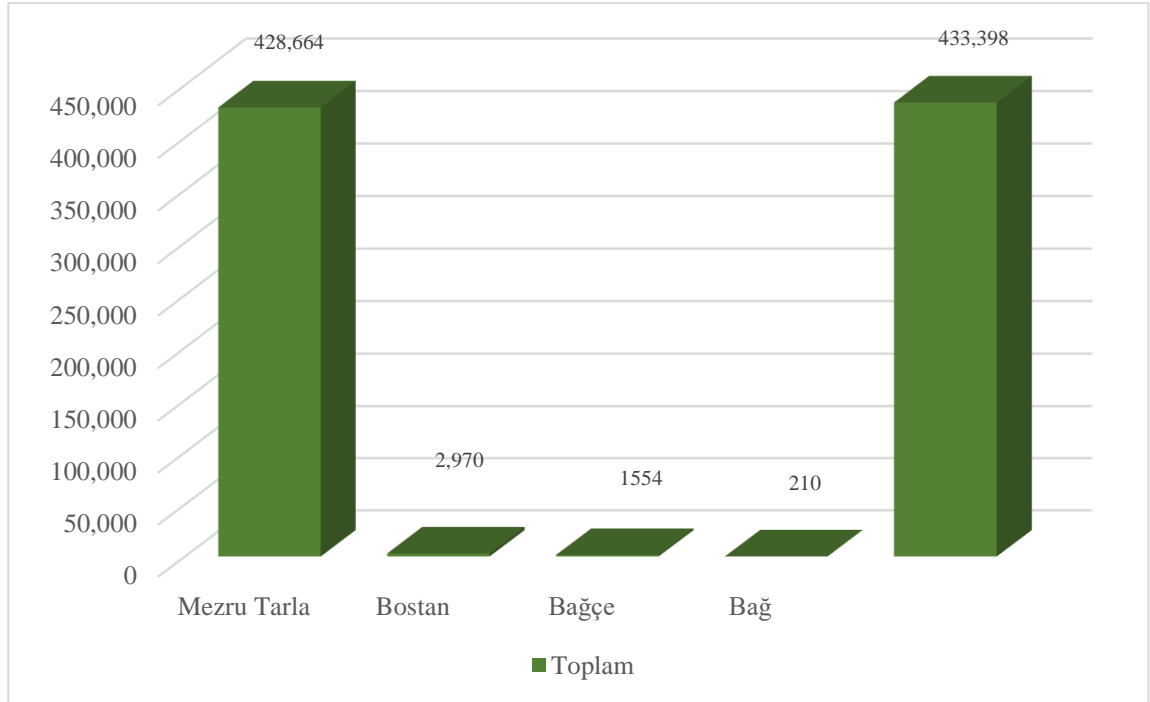
¹⁴³ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

¹⁴⁴ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

%0.3'lük oranla 1.554 kuruşluk senelik geliri bağçelere ve %0.04'lük oranla 210 kuruşluk senelik geliri ise bağlara ait olmuştur.

Tablomuzdan hareketle karyelerde geliri diğerlerine oranla oldukça fazla olan Yünciler karyesi olmuştur. Bu karye %60'lık bir oranla toplamda 262.059 kuruş senelik gelir etmiş ve bu gelirin çoğunu ekili tarlalarından elde ederken, toplam gelirinin %1.1'ini ise bostanlık arazilerinden kazanmıştır. Yünciler karyesini takip eden %18.5'lik oranla toplamda 80.475 kuruş senelik gelir elde eden Anbar karyesi olmuş ve bu karye de gelirinin çoğunu ekili tarlalarından elde ederken, toplam gelirinin %0.4'ünü ise bağçelerinden kazanmıştır.

Karyelerde en düşük senelik geliri elde eden %2'yi oluşturan 8.849 kuruş ile Davud Bali olmuş ve gelirinin %98'ini ekili tarlalarından elde edip 8.739 kuruş kazanırken, %1.2'si de bağçelerinden elde edip, 110 kuruş kazanmıştır. Diğer düşük gelirli karye ise toplam gelirin %8'ini 34.712 kuruş ile oluşturan Karaoğlu karyesi olmuştur. Karaoğlu karyesi senelik gelirinin %97'sini yani 33.995 kuruşu ekili tarlalarından, %1.4'ünü yani 507 kuruşunu bağçelerinden, %0.6'sını yani 210 kuruşunu ise bağlarından kazanmıştır. Karyeler tablosunda dikkatimizi çeken bir nokta Davud Baki ve Davud Bali karyelerinin hiçbir arazi gelirlerinin olmadığı olmuştur.

Grafik 2.12. Karyelerin Arazi Yıllık Kazanç Dağılımı

3. BÖLÜM

3. OSMANLI'DA VERGİLER

3.1. Vergi-yi Mahsusa

Osmanlı Devleti vergi sistemini Tanzimat Fermanı sonrasında değiştirerek, örfi vergileri kaldırıp yerine daha adil ve eşitlikçi olmasını istediği tek bir vergi sistemi getirerek, bununla vergi ödeme yükümlülüğü olan kişilerin tüm mal varlıkları ve kazançları göz önüne alınarak yapılması öngörülen bir vergi dağılımı kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁵ Oluşturulan bu yeni vergi sistemi başkalarının yardımı geçinenler, engelliler ve fakirler hariç tüm hane sahiplerinden temin edilmiştir.¹⁴⁶

Oluşturulan bu yeni vergi düzeni ile Maliye Nezareti'nin ilgilenmesi uygun görülmüş ve verginin miktarı ilk olarak sancaklara daha sonra kazalara, köy ve mahallelere göre belirlenmiştir.¹⁴⁷ Bu vergilerin tamamen saptanamamasından dolayı miktarlar yaklaşık olarak yani tahmin üzerinden hesaplanmış ve vergi yükümlülüğü olan hane reislerine bölünmüştür.¹⁴⁸

Kayı yapılan bölgenin Temettuat defterinde toplam vergi-yi mahsusa miktarının yazılmasının ardından bu defterler Müslimlerin olduğu bölgelerde muhtar ve imamlar tarafından, gayrimüslimlerin bulunduğu bölgelerde ise papaz ve kocabaşlar tarafından onaylanmıştır.¹⁴⁹

Vergi-yi Mahsusa Temettuat Defterlerinde hane reisinin mesleğinin altına “sene-i sabıkada vergi-yi mahsusa dan bir senede vermiş olduğu” ifadesi kullanılarak bir sene önceki vergisi dikey bir şekilde kaydedilmiştir. Bu vergiler Temettuat Defterlerine yazılırken “vergi-yi mahsusa”, “virgü”, “vergi-i mahsusa” gibi adlarla kaydedilmiştir.

Aşağıda verilen tablolarda Vardar-ı Sagir nahiyesinin vergi-yi mahsusa miktarlarına bakacak olursak;

---

¹⁴⁵ Abdüllatif Şener, a.g.m. , s.54.

¹⁴⁶ Ahmet Tüfekçi, a.g.t. , s.45.

¹⁴⁷ Tefik Güran, a.g.m. , s.81.

¹⁴⁸ Yakup Akkuş, “Osmanlı Maliyesi Literatüründe İhmal Edilmiş Bir Tartışma: Tevzi Defterlerinden Vergi-i Mahsusa'ya Geçiş”, *Tarih Dergisi*, S.65, (2017/1), s.30.

¹⁴⁹ Ali Kınay, “Karasu Temettuat Defterleri (1844) ve Sosyo-Ekonomik Açından Tahlilleri”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004, s.68.

Tablo 3.1. Çiftliklerin Vergi-yi Mahsusa Miktarları

Çiftlikler	Toplam Hane	Vergi Veren Kişi Sayısı	Toplam Vergi-yi Mahsusa
Tutiler	22	25	3.734 Kuruş
Kulye-i Bala	19	22	1.360 Kuruş
Davud Bali ¹⁵⁰	9	8	362 Kuruş 33 Para
Vardarofça	34	40	4.193 Kuruş
Davud Bali ¹⁵¹	11	9	530 Kuruş 44 Para
Tekelü	8	9	558 Kuruş 56 Para
Kavaklı-yı Zir	18	18	2.199 Kuruş 15 Para
Harman Köyü	13	16	1.467 Kuruş 18 Para
Gördene	31	30	3.649 Kuruş 25 Para
Topçu	4	4	1.052 Kuruş 30 Para
Davud Bali ¹⁵²	13	10	821 Kuruş 38 Para
Arablu	19	24	3.022 Kuruş 36 Para
Virlaniçe	21	22	1.601 Kuruş 25 Para
Kulyaniçe	48	47	3.995 Kuruş 212 Para
Ahmedli	22	23	2.493 Kuruş 72 Para
Akpınar	7	7	410 Kuruş 140 Para
Toplam	293	314	31.446 Kuruş 744 Para

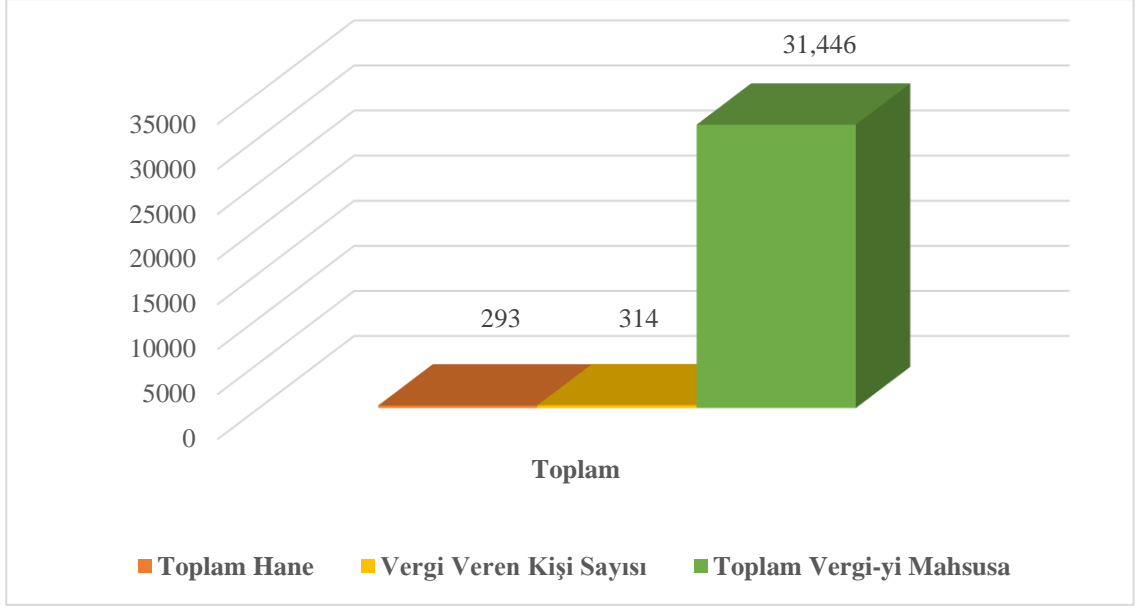
Vardar-ı Sagir nahiyesinin çiftlik ve karyelerinin senelik vergi-yi mahsusa miktarları 63.625 kuruş olarak kaydedilmiştir. Çiftlikler tablosunu göz önüne aldığımızda ise vergi-yi mahsusasının 31.446 kuruş 774 para olduğunu bu da toplam vergi miktarının %49'u olduğunu bizlere göstermiştir. Çiftliklerde en yüksek vergi-yi mahsusa ya sahip çiftlik 3.995 kuruş 212 para yani %12.7'lik pay ile Kulyaniçe çiftliği olmuştur. Kulyaniçe çiftliğinde vergi vermeyen bir hane olmuştur. Bunun sebebi de defterde hane reisinin vergi-yi mahsusa sınıfının başka bir mahalle defterinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Bir diğer yüksek vergiye sahip çiftlik 3.649 kuruş 25 para yani %11.6'lık pay ile Gördene çiftliği olmuştur. Gördene çiftliğinde de vergi vermeyen bir hane olup, nedeni defterde belirtilmemiştir. Sadece hane reisinin ticaret işi ile meşgul olduğu bilgisi verilmiştir.

En düşük vergi miktarına sahip çiftlik 362 kuruş 33 para yani %1.1'lik pay ile Davud Bali olmuştur. Davud Bali'nin ardından en düşük vergisi bulunan 410 kuruş 140 para yani %1.3'lük pay ile Akpınar çiftliği olmuştur. 11 haneli Davud Bali çiftliğinde vergi veren kişi sayısının 9 olmasının nedeni bir hane sahibinin vergi-yi sabıkasının başka bir mahallede kayıtlı olması, bir diğerinin ise vergi-yi sabıkası belirtilmemiştir. Diğer 9 haneli Davud Bali çiftliğinde ise vergi veren kişi sayısının 8 olması da yine defterde vergi-yi sabıkasının başka bir mahallede olması bilgisine ulaşılmıştır.

¹⁵⁰ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹⁵¹ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁵² 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

Grafik 3.1. Çiftliklerin Vergi-yi Mahsusa Dağılımı

Grafik 3.1'e baktığımızda çiftlik vergi veren kişi sayısının hane sayısından fazla olduğunu görmekteyiz. Buna neden olan ise defterlerde ölü (mürd) olarak adlandırılanların vergi-yi mahsusalarının kaydedilmesi olmuştur. Vergi veren kişi sayısı toplam vergi-yi mahsusa miktarının %0.9'unu kapsamıştır. Buradan verilen vergi miktarının oldukça yüksek olduğu kanısına ulaşılmıştır.

Tablo 3.2. Karyelerin Vergi-yi Mahsusa Miktarları

Karyeler	Toplam Hane	Vergi Veren Kişi Sayısı	Toplam Vergi-yi Mahsusa
Yünciler	148	143	23.747 Kuruş 20 Para
Davud Baki ¹⁵³	7	5	385 Kuruş 10 Para
Karaoğlu	28	24	1.459 Kuruş
Anbar ¹⁵⁴	28	31	2.715 Kuruş 286 Para
Davud Bali ¹⁵⁵	7	4	253 Kuruş 5 Para
Anbar	47	38	2.286 Kuruş
Davud Bali ¹⁵⁶	6	6	269 Kuruş
Toplam	271	251	31.114 Kuruş 321 Para

Tablo 3.2.' de verilerini sunduğumuz Temettuat Defterlerine göre karyelerin vergi-yi mahsusa miktarları gösterilmiştir. Vardar-ı Sagir nahiyesinde bulunan yedi karyenin toplam vergi-yi mahsusa miktarı 31.114 kuruş 321 para olmuştur. Karyelerde en fazla vergi-yi

¹⁵³ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Çift. , Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

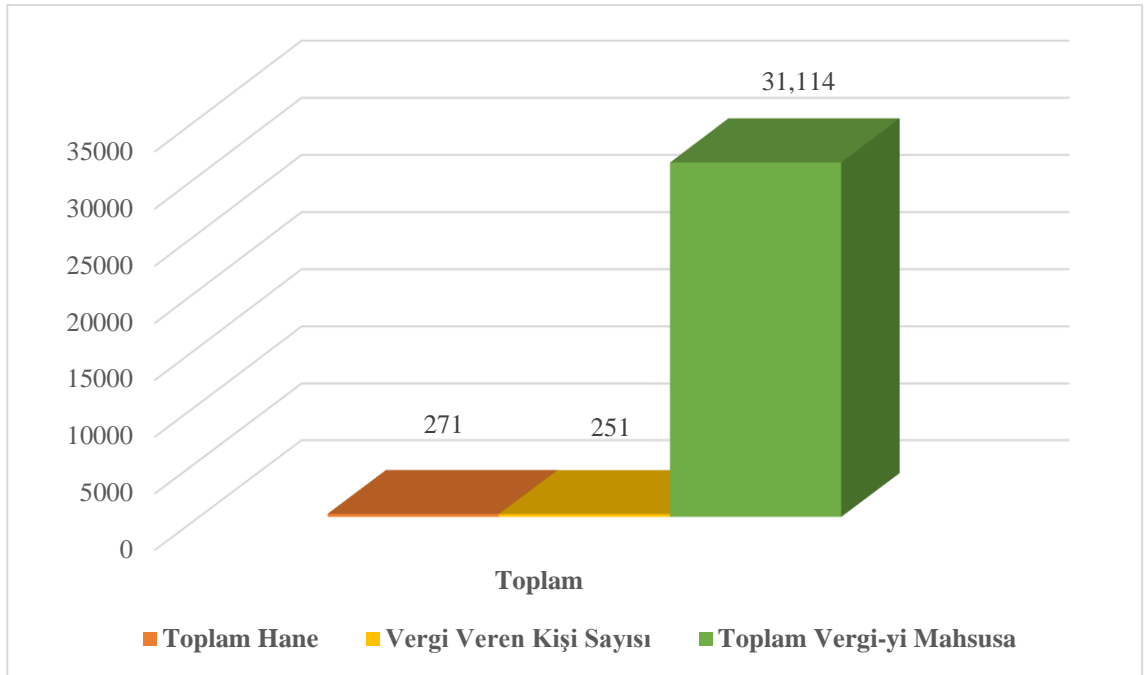
¹⁵⁴ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdirin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezeade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹⁵⁵ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹⁵⁶ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

mahsusa ya sahip olan 23.747 kuruş 20 para yani %76'lık pay ile Yünciler olmuş, onu 2.715 kuruş 286 para yani %8.7'lik pay ile 28 haneli Anbar karyesi takip etmiştir.

Karyelerde en düşük vergi-yi mahsusa ya sahip olan 253 kuruş yani %0.8'lik pay ile Davud Bali olurken, onu 385 kuruş 10 para yani %1.2'lik bir pay ile Davud Baki karyesi takip etmiştir. Temettuat Defterlerinde bulunan vergi-yi mahsusaları incelediğimizde, bazı hane reislerinin sene-i sabıklarının başka çiftlik, karye veya mahallelerde olduğu bilgisi kaydedilmiştir. Bunun nedeni olarak hane reisinin defterlerde belirtilen yerlerden göç etmiş olabileceği ya da bunun yanı sıra belirtilen yerlerde çalışıyor olabileceği düşünülmüştür.

Grafik 3.2. Karyelerin Vergi-yi Mahsusa Miktarları

Grafik 3.1 ve grafik 3.2'ye toplam vergi-yi mahsusa dağılımına baktığımızda, karyelerin çiftliklerden sayıca az olmasına rağmen, vergi-yi mahsusalarının oldukça yakın olduğu görülmüştür. Burada Yünciler karyesinin hanece fazla sayıda olmasının neden olduğu kanısına varılmıştır.

3.2. Öşür Vergisi ve Dağılımı

Bu vergi Arapça kökenli bir kelime olarak onda bir anlamına gelmekte olup, Osmanlı Devleti'nde reayanın ürettiği ürünlerden ve özelliklede hububattan alınmıştır. Öşür hem Müslüman hem de gayrimüslimlerden alınmıştır.¹⁵⁷

Öşür vergisi tahsil edilirken, verginin miktarı mahsulün üretildiği toprağın verimine, sulama yöntemine, bölgenin iklim şartlarına göre önemli rol oynamış ve bunların yanı sıra reayanın örf ve adetlerine göre de değişiklik göstererek her kaza, köy ve mahalleler için ayrı öşür miktarı belirlenmiştir.¹⁵⁸

Öşür Osmanlı Devleti'nin en büyük gelir kaynaklarından birini teşkil ederek ayni ve nakdi olarak iki şekilde tahsis edilmiştir. Muhafaza edilmesi daha kolay olan buğday ve arpa gibi mahsullerden öşür ayni olarak alınırken, bağ ve bahçede yetiştirilen mahsullerden ise öşür nakdi olarak alınmıştır.¹⁵⁹ Öşür Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde tahsil edilmeye başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin askeri ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğinden öşür toplama işinin iltizam yöntemiyle yapılması uygun görülmüştür. İltizam sistemini yürüten mültezim adlı görevliler devletin vergisini, artırma yoluyla başkalarına devretmeye başlamış ve bunun sonucunda da iltizam sisteminde bir alt üst derecesi ortaya çıkmıştır. İltizam sisteminin getirisi olarak öşür vergisinin maldan çok para ile tahsis edilmesi sonucu öşür kelimesinin yerine çoğul anlamını taşıyan aşar kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.¹⁶⁰

Tanzimat Devri başladığında Osmanlı Devleti güvenilir bir şekilde öşür vergisinin toplanılmasını istediğinden bu görevi muhassılların yapmaları istenmiş ve bir süre görevi muhassıllar tanzim etmiştir. Muhassılların bu vergileri toplayıp ulaştırmada başarısız olmaları üzerine ise öşürün toplanması ilk olarak iki daha sonraları beş yıllık süre ile ihalelere bırakılmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁷ Mehmet Ali Ünal, a.g.e. , s.137.

¹⁵⁸ Ömer Lütfi Barkan, "Öşür", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt IX, s.485.

¹⁵⁹ Mehmet Demirtaş, "Osmanlı Maliye Teşkilatı", *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, Ed. Tufan Gündüz, Ankara 2014, s.238.

¹⁶⁰ Ahmet Tabakoğlu, "Öşür" TDV İslam Ansiklopedisi, C.34, İstanbul 2007, s.101.

¹⁶¹ Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları*, s.262, Lütfi Budak, 19. Yüzyılın Ortalarında Çine'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettuat Defterlerine Göre), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.67.

Osmanlı'nın en önemli gelir kaynağı olan vergilerinden öşür hem tarım ekonomisine hem de sosyal yapıya yaptığı menfi etkilerine karşın Cumhuriyet'e kadar süre gelmişse de 1925 yılında lağvedilmiştir.¹⁶²

Vardar-ı Sagır'de hububat sınıfına dâhil olan hinta (buğday)'dan toplam 711 kile elde edilmiştir. Toplam öşür kilesine göre buğday %36'lık bir paya sahip olmuştur. Bir diğer önemli hububat olan şair (arpa) 'dan 820 kile elde edilmiştir. Arpa ise toplam öşür kilesine göre %41'lik bir paya sahip olmuştur. Alef (Yulaf), burçak ve çavdar gibi hububat ürünlerinden ise 366 kile elde edilmiş ve %18'lik pay da kalmıştır. Buğday ve arpa ile kıyaslandığında alef, burçak ve çavdarın üretim miktarının az olduğu görülmüştür. Geriye kalan ürünlerin toplam kilesi ise 71 olup, sadece %3,6'lık bir payda kalmıştır.

Tablo 3.3. Çiftliklerin Hububat Miktarları (Kile)

Çiftlikler	Hınta	Şair	Burçak	Susam	Alef	Çavdar	Üzüm	Erzak	Toplam
Tutiler	20	38	7	3	6	7	1	-	82
Kulye-i Bala	22	24	-	-	3	2	-	1	52
Davud Bali ¹⁶³	4	4	-	-	2	-	-	-	10
Vardarofça	4	1	6	3	4	5	-	-	23
Davud Bali ¹⁶⁴	4	4	1	-	3	-	-	-	12
Tekelü	7	4	-	5	-	1	-	-	17
Kavaklı-yı Zir	53	63	2	1	7	2	-	-	128
Harman Köyü	2	20	4	3	4	6	-	-	39
Gördene	38	22	8	1	5	2	-	-	76
Topçu	72	43	-	1	11	2	-	-	129
Davud Bali ¹⁶⁵	9	2	4	-	2	-	-	-	17
Arablu	12	22	-	3	2	8	-	-	47
Virlaniçe	23	10	1	1	5	4	-	-	44
Kulyaniçe	37	8	2	3	4	-	-	-	54
Ahmedli	38	4	6	4	7	6	-	1	66
Akpınar	40	15	25	-	12	-	-	-	92
Toplam	385	284	66	28	77	45	1	2	888

Oluşturduğumuz tablolara göre çiftlik ve karyeler hububattan toplamda 1968 kile elde etmiştir. Çiftliklerde hububattan toplam 888 kile elde edilmiş ve bu da toplam kile oranına göre %45 oranında olmuştur. En fazla hububat kilesine sahip olan, 129 kile yani %14 ile Topçu çiftliği olmuştur. Bu çiftliğin ardından 128 kile yani %14 ile Kavaklı-yı Zir çiftliğinin en fazla hububat kilesine sahip olduğu görülmüştür. Çiftliklerde en az hububat

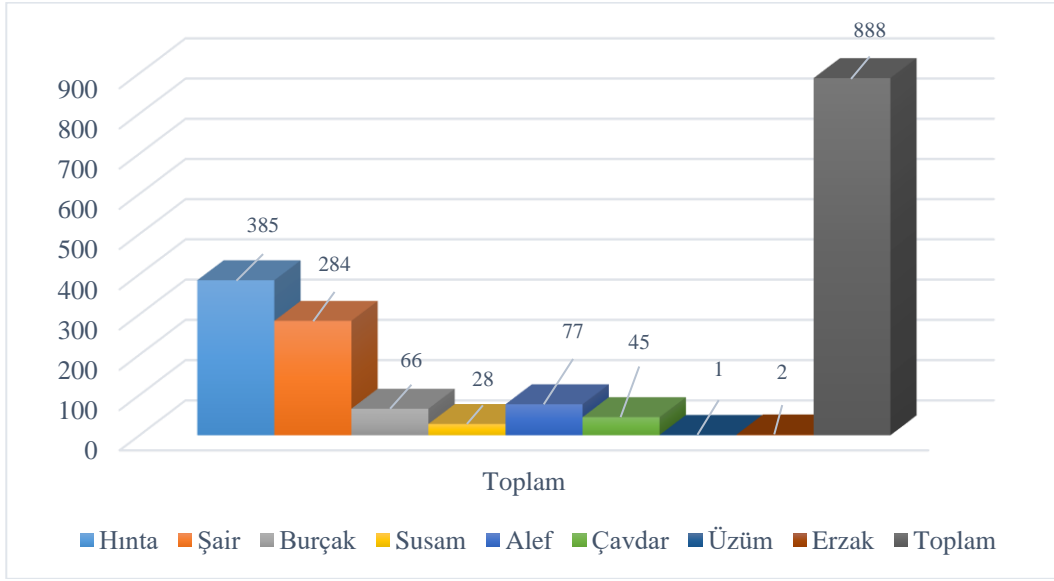
¹⁶² Ahmet Tabakoğlu, agm. , s.102.

¹⁶³ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹⁶⁴ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁶⁵ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

kilesine 10 kile yani %1.1 ile Davud Bali sahip olmuş ve 12 kile yani %1.3 ile Davud Bali çiftliği onun ardından gelmiştir.

Grafik 3.3. Çiftliklerin Toplam Hububat Dağılımı (Kile)

Çiftliklerin grafiğini incelediğimizde hınta (buğday) ve şair (arpa) üretiminin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Hınta 385 kile ile %43' lük bir pay oluştururken, şair 284 kile ile %31' lik bir pay oluşturmuştur. Geriye kalan burçak, çavdar, susam, alef (yulaf), erzak ve üzüm ise toplamda 219 kile ile %24' lük bir pay oluşturmuştur. Grafikten de anlaşıldığı üzere susam ve üzümün kilesi oldukça düşüktür.

Tablo 3.4. Karyelerin Hububat Miktarları (Kile)

Karyeler	Hınta	Şair	Burçak	Susam	Alef	Çavdar	Toplam
Yünciler	212	448	74	26	6	-	766
Davud Baki ¹⁶⁶	4	4	2	-	1	-	11
Karaoğlu	33	49	-	7	3	39	131
Anbar ¹⁶⁷	2	1	6	1	6	-	16
Davud Bali ¹⁶⁸	5	5	3	-	1	-	14
Anbar	35	25	9	6	22	-	97
Davud Bali ¹⁶⁹	35	4	-	-	2	4	45
Toplam	326	536	94	40	41	43	1080

Karyelerin tablosunu incelediğimizde hububattan toplamda 1080 kile elde edildiği görülmüştür. Bu da Vardar-ı Sagır'ın toplam hububat kilesinin %54'lük bir payını oluşturmaktadır. Yünciler karyesi toplam kilenin çoğunluğunu %70'lik payını 766 kile ile

¹⁶⁶ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

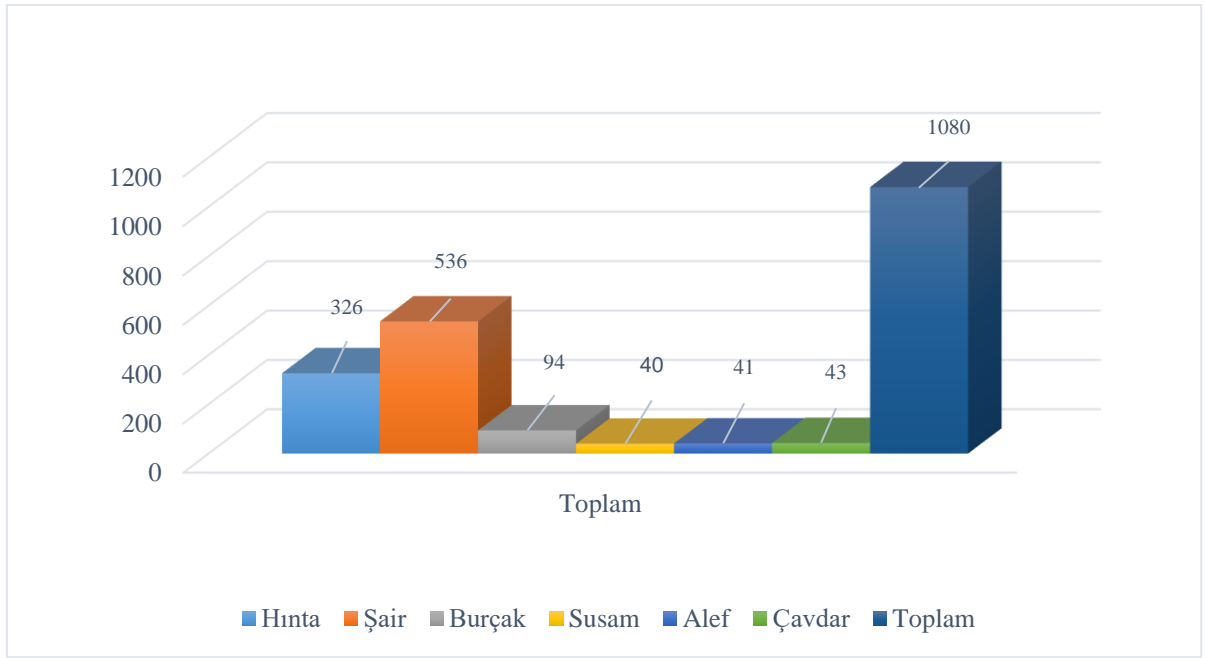
¹⁶⁷ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdirin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezeade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹⁶⁸ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹⁶⁹ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

kendisi oluşturmuştur. Yünciler karyesinin hububatlardan en fazla şair'i (arpa) ürettiği görülmüştür. Karaoğlu karyesi ile %12'lik pay ile toplamda 131 kile hububat üretilmiştir. Tabloda gördüğümüz üzere tıpkı Yünciler karyesi gibi Karaoğlu karyesi de arpayı daha fazla üretmiştir.

Karyeler her ne kadar hububattan çiftliklerden daha fazla kile elde etmiş olsa da, karyelerde de az üretim yapan yerler olmuştur. Bunlardan ilki %1.0 ile sadece 11 kile elde eden Davud Baki karyesi olurken, yine %1.2 ile 14 kile eden Davud Bali karyesi de az üretim yapan karyelerden olmuştur.

Grafik 3.4. Karyelerin Toplam Hububat Dağılımı (Kile)

Karyelerin grafiğini incelediğimizde de hınta (buğday) ve şair (arpa)'in çiftliklerde olduğu gibi yoğun üretildiği anlaşılmıştır. Şair 536 kile ile %49'luk bir pay oluştururken, hınta 326 kile ile %30'luk bir pay oluşturmuştur. Geriye kalan burçak, susam, alef (yulaf) ve çavdar ise toplamda 218 kile %20.1'lik bir pay oluşturduğu görülmüştür.

Tablo 3.5. Çiftliklerin Hububattan Aşar Dağılımı

Çiftlikler	Bir Senede Verilen Toplam Aşar (Kuruş)
Tutiler	1.799
Kulye-i Bala	1.387
Davud Bali ¹⁷⁰	728
Vardarofça	3.017
Davud Bali ¹⁷¹	204
Tekelü	818
Kavaklı-yı Zir	3.414
Harman Köyü	1.321
Gördene	2.575
Topçu	3.753
Davud Bali ¹⁷²	496
Arablu	1.567
Virlaniçe	1.385
Kulyaniçe	2.464
Ahmedli	2.221
Akpınar	597
Toplam	27.746

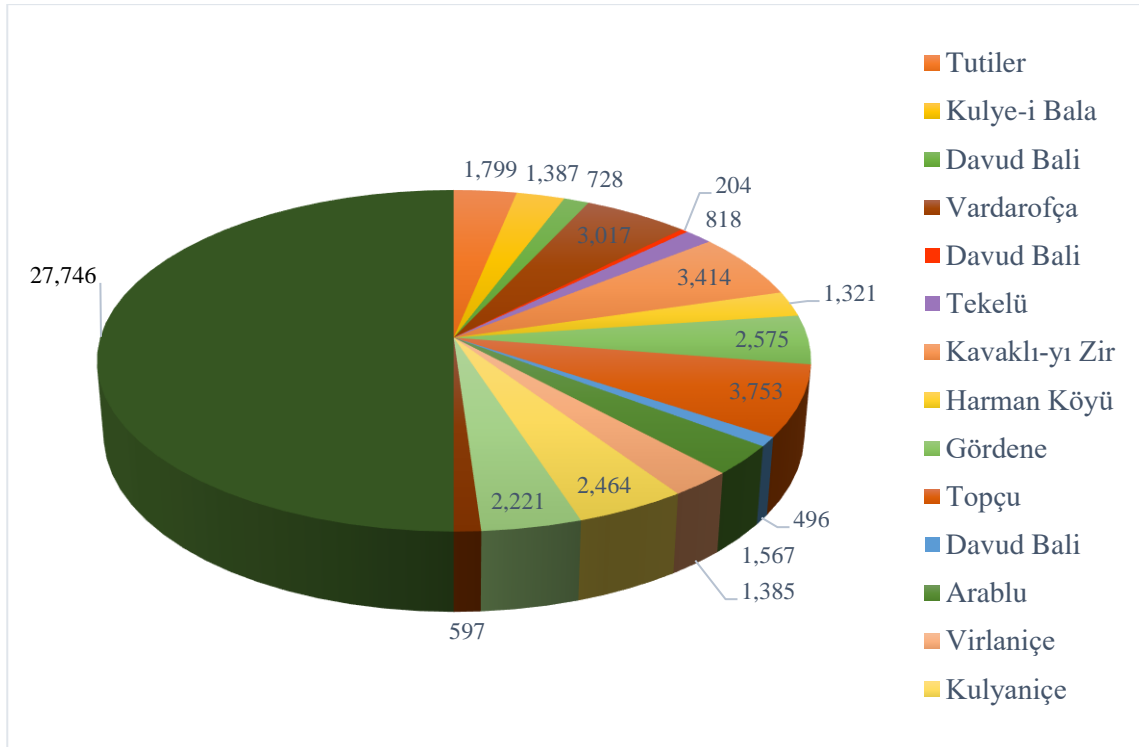
Vardar-ı Sagir nahiyesinin bir senelik aşarı 51845 kuruştur. Yukarıdaki tabloya baktığımızda çiftliklerin bir senelik toplam aşarının 27.746 kuruş olduğu görülmüştür. Bu da bütün Vardar-ı Sagir'in %53'lük oranına denk gelmiştir. Topçu çiftliği %13 ile senelik olarak 3753 kuruş ödemiştir. Kavaklı-yı Zir çiftliği de onu takip ederek %12 ile senelik olarak 3414 kuruş ödemiştir.

Çiftliklerde en düşük aşarı yine en düşük hububat üretimine sahip olan iki çiftlik ödemiştir. Bunlardan ilki %0,7 ile 204 kuruş aşar ödeyen Davud Bali, diğeri ise %1,7 ile 496 kuruş ödeyen Davud Bali çiftliği olmuştur.

¹⁷⁰ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁷¹ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹⁷² 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

Grafik 3.5. Çiftliklerin Hububat Aşar Dağılımı

Tablo 3.6. Karyelerin Hububat Aşar Dağılımı

Karyeler	Bir Senede Verilen Toplam Hububat Aşar (Kuruş)
Yünciler	18.011
Davud Baki¹⁷³	450
Karaoğlu	1.802
Anbar¹⁷⁴	1.877
Davud Bali¹⁷⁵	262
Anbar	1.406
Davud Bali¹⁷⁶	291
Toplam	24.099

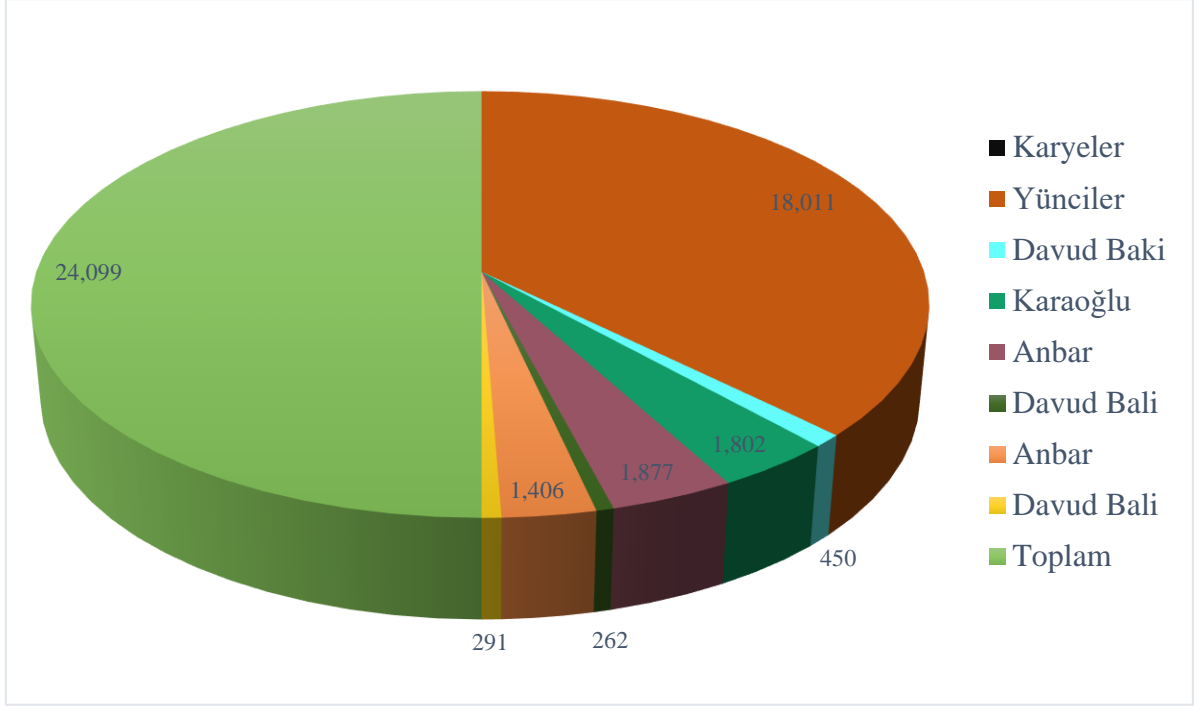
Vardar-ı Sagir'in bir senelik aşar miktarına oranla karyeler %46 ile 24099 kuruş aşar ödemiştir. Hububat tablosunda da olduğu gibi burada da en yüksek senelik aşar ödeyen %74 pay ve 18011 kuruş ile Yünciler karyesi olmuştur. Burada dikkatimizi çeken bir nokta şudur ki; hububat üretiminde ikinci sırayı Karaoğlu karyesi alırken, ödenen senelik aşar tablosunda ikinci sırayı %7 ile 1877 kuruş ödeyen Anbar karyesi almıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere aşar herkesin kendi gelirine ve üretim verimliliğinden elde ettiği ürün miktarına göre belirlenmiştir.

¹⁷³ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁷⁴ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdirin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹⁷⁵ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹⁷⁶ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

Grafik 3.6. Karyaerlerin Hububat Aşar Dağılımı

3.3. Ağnam Vergisi ve Dağılımı

Ağnam Kelimesi tıpkı öşür kelimesi gibi Arapça kökenli olup, koyundan alınan vergiye söylenilmiştir. Ağnam vergisi Nisan, Mayıs aylarında koyunun yavrulaması ile birlikte tahsil edilmiş ve koyunlar kuzusu ile bir sayılmıştır.¹⁷⁷

Ağnam vergisinin belirlenirken Fatih kanununa uyularak ilk olarak üç koyundan bir akçe alınırken, sonradan iki koyundan bir akçe olmak üzere kararlaştırılmıştır.¹⁷⁸ Ağnam vergisi öşür vergisi gibi dini bir vergi idi ve aynı olarak hayvan varlığından alınırken 1859 yılından itibaren reyanın gelirinden tahsil edilmeye başlanmıştır.¹⁷⁹

Bu vergi Tanzimat Dönemi'nden önce de alınmış, ancak Tanzimat ile birlikte yeniden tanzim edilerek her bölgenin koyun değerinin (eti, sütü, yünü) farklı olması göz önüne alınarak yıllık vergi değerleri belirlenmiş ve kıymetinin yüzde onunun alınmasına

¹⁷⁷ Ali Rıza Gönüllü, "Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)", *SÜTAD*, Güz 2015; (38), s.71.

¹⁷⁸ Feridun Emecen, "Ağnam Resmî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul 1998, s.478.

¹⁷⁹ Onur Eroğlu, Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (12), 2012, s.62.

karar verilmiştir.¹⁸⁰ Ağnam vergisi Cumhuriyet yıllarına kadar alınmaya devam edilse de bu ancak 1962 yılına kadar sürmüştür.¹⁸¹

Tablo 3.7. Çiftliklerin Aded-i Ağnamı

Çiftlikler	Aded-i Ağnam Miktarı (Kuruş/Para)
Tutiler	1035
Kulye-i Bala	-
Davud Bali ¹⁸²	6,60
Vardarofça	75,86
Davud Bali ¹⁸³	22,20
Tekelü	25,30
Kavaklı-yı Zir	-
Harman Köyü	-
Gördene	-
Topçu	-
Davud Bali ¹⁸⁴	-
Arablu	-
Virlaniçe	32,88
Kulyaniçe	112,148
Ahmedli	-
Akpınar	-
Toplam	1307,432

Vardar-ı Sagır'de verilen toplam ağnam miktarı 3.693 kuruş 813 para olmuştur. Yukarıdaki tabloyu analiz ettiğimizde; çiftliklerin 1307 kuruş 432 para ağnam bedeli ödediği görülmüştür. Toplam ağnam bedelinin %35'ini çiftlikler ödemiştir. Burada Tutiler çiftliğinin 1035 kuruş meblağ ile en fazla ağnam bedelini ödediği ve toplam miktarın %79'unu kapsadığı anlaşılmıştır. İkinci en yüksek ağnam bedelini 112 kuruş 148 para ile Kulyaniçe çiftliği ödemiş olup toplam miktarın %8'ini kapsamıştır.

Çiftliklerde en düşük ağnam bedelini Davud Bali'nin 6 kuruş 60 para ile ödediği saptanmış, bu da ödenen toplam ağnam miktarının sadece %0,4'ünü kapsamıştır. Diğer en düşük ağnam bedelini Davud Bali çiftliği 22 kuruş 20 para ödemiş ve toplam ağnam miktarının %1,6'lık kısmını kapsamıştır.

¹⁸⁰ Musa Çadırcı, a.g.e. , s.346.

¹⁸¹ Onur Eroğlu, a.g.m. , s.62.

¹⁸² 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

¹⁸³ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹⁸⁴ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

Tablo 3.8. Karyelerin Aded-i Ağnamı

Karyeler	Aded-i Ağnam Miktarı (Kuruş/Para)
Yünciler	2339,227
Davud Baki ¹⁸⁵	-
Karaoğlu	-
Anbar	46,152
Davud Bali ¹⁸⁶	1,2
Anbar ¹⁸⁷	-
Davud Bali ¹⁸⁸	-
Toplam	2386,381

Yukarıdaki tablodan hareketle karyelerin toplam ağnam vergisinin 2386 kuruş 381 para olduğu görülmüştür. Bu da Vardar-ı Sagır'de ödenen ağnam bedelinin %64'ünün oluşturmuştur. Karyelerde bir hayli yüksek ağnam bedelini 2339 kuruş 227 para ile Yünciler karyesinin ödemiş olduğunu görmekteyiz. Yünciler karyesi ödemiş olduğu bu meblağ ile karyelerdeki toplam ağnamın %98'ini kapsamıştır. Bu karyeyi Anbar karyesi takip ederek 46 kuruş 152 para ağnam bedeli ödeyerek karyelerin toplam miktarının %1,9'luk kısmını kapsamıştır. Bu bölgede en düşük ağnam bedelini ise 1 kuruş 2 para ile Davud Bali ödemiş ve sadece %0.04'lük bir kısmı oluşturmuştur.

Çiftlik ve karyelerin tablosunda dikkat çeken bir husus vardır ki; bahsi geçen tüm bölgeler hayvan yetiştiriciliği yapmasına karşın, bazılarının aded-i ağnam ödemedikleri görülmüştür.

3.4. Cizye Vergisi ve Dağılımı

Cizyede öşür gibi şer'i bir vergi olup, Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerdeki 14-75 yaş arası erkek gayrimüslimlerden alınan vergiye denilmiştir.¹⁸⁹ Öşür vergisinin toplanmasında olduğu gibi cizye vergisinin toplanmasında da muhassıllara iş düşmüştür. Muhassıllar tüm bölgelerdeki cizye yükümlüsü gayrimüslimleri kocabaşlara bildirmişler ve bu mükellefler de vergilerini kocabaşlara ödemişlerdir. Kocabaşlar ise elde ettikleri vergileri daha sonra muhassıllara devretmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁵ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁸⁶ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹⁸⁷ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdirin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹⁸⁸ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

¹⁸⁹ Arzu Tozduman, "Aydın Güzelhisari'nin Sosyal ve İktisadi Durumu (1844)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992, s.105.

¹⁹⁰ Said Öztürk, Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik, İstanbul 1996, s.180-181.

Cizye Osmanlı'dan önce de var olmuş bir vergi olup, Osmanlı Devleti zamanında bu vergi üç ayrı gruplandırma ile gayrimüslim reayadan tahsil edilmiştir. Herkesin gelirine göre cizye ödemesi uygun görüldüğünden; zenginlerden (âlâ) 48, orta hallilerden (evsat) 24 ve fakirlerden (edna) 12 kuruş olarak toplanmıştır. Ancak 1834 yılında yapılan bir değişiklik ile zenginden 60, orta halliden 30 ve fakirlerden ise 15 kuruş toplanması kararlaştırılmıştır.¹⁹¹

Vardar-ı Sagir'in Temettuat Defterlerini incelediğimizde vergi mükellefi sayısının 499 olmasına rağmen, hane sayısına kıyasla daha az cizye vergi yükümlüsünün olduğu görülmüştür. Bunun nedenlerinden biri bazı çiftlik ve karyelerde gayrimüslimlerin yanında Müslümanların da yaşamını sürdürmesi olmuştur. Defterleri taradığımızda diğer nedenler ise hane sahibinin vergisinin başka yerde kayıtlı olması, bölgede yetim, işsiz güçsüz ve fakir kişilerin olması olmuştur.

Temettuat Defterlerinden oluşturduğumuz tablolara göre Vardar-ı Sagir'de vergi mükelleflerinden 413'ü Evsat (30 kuruş) cizyesi vermekle mesul olup toplam 12.390 kuruş vergi verilmiştir. Cizye vergisini Ala (60 kuruş) olarak ödeyen mükellefler 78 kişi olup verdikleri toplamda 4.680 kuruş olmuştur. Bir diğer cizye türü olan Edna (15 kuruş) ödeyen mükellef sayısı 8 olup, 120 kuruş vergi verilmiştir. Cizye ödemekle mesul olan mükelleflerin toplamda 17.190 kuruş vergi ödediği saptanmıştır. Hane başına ortalama cizye miktarını hesapladığımızda ise 30 kuruş olduğu görülmüştür.

---

¹⁹¹ Arzu Tozduman, a.g.t. , s.105.

Tablo 3.9. Çiftliklerin Cizye Türleri ve Dağılımı

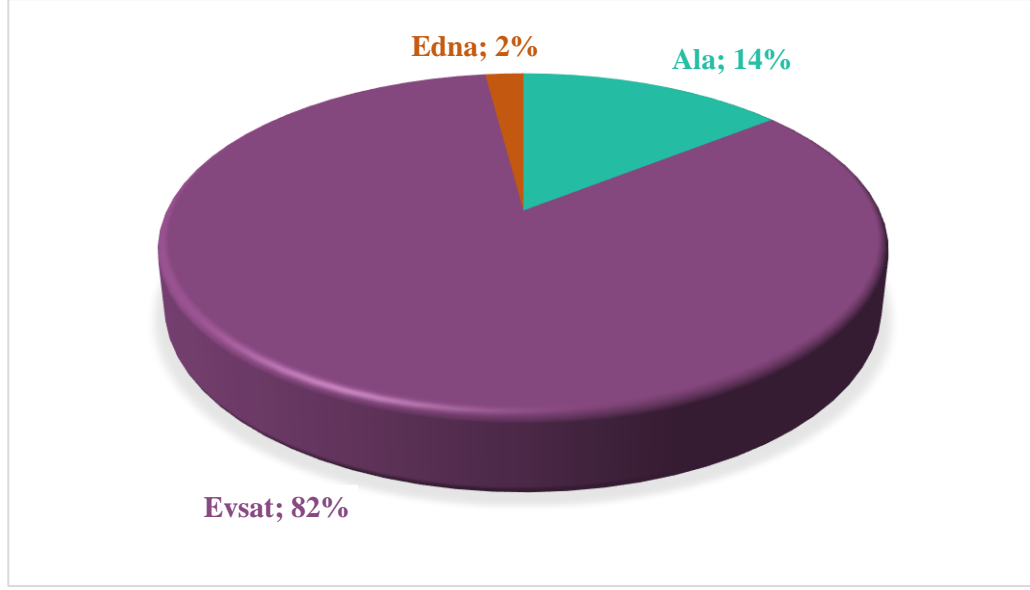
Çiftlikler	Hane Sayıları	Verilen Cizye Türü		
		Ala	Edna	Evsat
Tutiler	22	4	3	14
Kulye-i Bala	19	3	2	13
Davud Bali ¹⁹²	9	1	-	7
Vardarofça	34	4	-	29
Davud Bali ¹⁹³	11	1	-	10
Tekelü	8	1	1	6
Kavaklı-yı Zir	18	4	-	13
Harman Köyü	13	2	-	10
Gördene	31	2	1	26
Topçu	4	-	-	3
Davud Bali ¹⁹⁴	13	3	-	10
Arablu	19	1	-	17
Virlaniçe	21	3	-	16
Kulyaniçe	48	8	-	39
Ahmedli	22	4	1	16
Akpınar	7	-	-	7
Toplam	299	41	8	236

Çiftliklerin tablosuna baktığımızda en çok cizye mükellefi 47 ile Kulyaniçe çiftliği olduğunu görmekteyiz ve cizye yükümlülerinin %16'sını bu bölge oluşturmuştur. Bu çiftliği Vardarofça çiftliği 33 cizye mükellefi ile takip etmiş ve tüm cizye yükümlülerinin %11'ini de bu çiftlik oluşturmuştur. Çiftliklerde en az cizye veren bölge hane sayısının da en düşük olduğu Topçu çiftliği olmuştur. Bu çiftlikte 3 kişi cizye vermiş ve diğerlerinin %1'ini oluşturmuştur. Topçu çiftliğinin ardından Akpınar çiftliğinde de hane sayısı ile aynı oranda vergi mükellefi olduğu görülmüş ve diğerlerinin %2'sini oluşturmuştur.

¹⁹² 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

¹⁹³ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

¹⁹⁴ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

Grafik 3.7. Çiftliklerin Cizye Türleri ve Dağılımı

Yukarıdaki grafiğe göre çiftliklerin hane reislerinin ödemiş oldukları cizye miktarlarının %82'si evsat, %14'ü ala ve %2'si edna olmuştur. Gayrimüslim reyanın devlete vermekle yükümlü olduğu cizye vergisinin türlerine bakıldığında diğerlerinden daha fazla olanın evsat (orta halli) olduğu görülmüştür.

Tablo 3.10. Karyelerin Cizye Türleri ve Dağılımı

Karyeler	Hane Sayıları	Verilen Cizye Türü		
		Ala	Edna	Evsat
Yünciler	148	30	-	114
Davud Baki ¹⁹⁵	7	-	-	6
Karaoğlu	28	1	-	5
Anbar ¹⁹⁶	28	3	-	21
Davud Bali ¹⁹⁷	7	1	-	6
Anbar	47	2	-	19
Davud Bali ¹⁹⁸	6	-	-	6
Toplam	271	37	-	177

Karyelerin tablosunda ise en fazla vergi mükellefi şüphesiz hane sayısının fazla olmasıyla doğrudan bağlı olduğu görülen Yünciler karyesi olmuştur. Karyede 144 vergi mükellefi olup, tüm vergi yükümlülerinin %67'sini oluşturmuştur. 24 vergi mükellefi ile Anbar karyesi ise ikinci sırada yer almış, diğer yükümlülerin %11'ini oluşturmuştur. Karyelerde en az vergi mükellefinin olduğu üç karyenin olduğu görülmüştür. Bunlar; Davud

¹⁹⁵ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

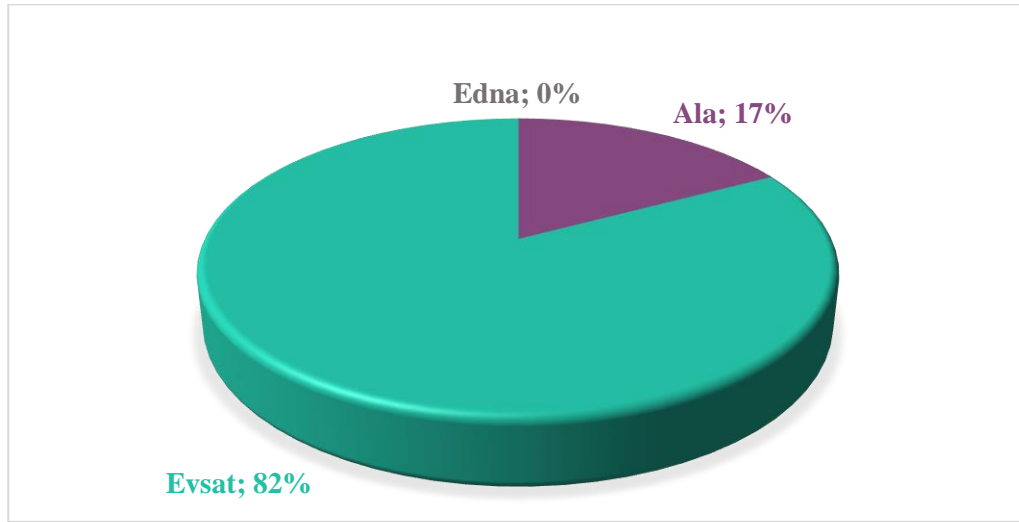
¹⁹⁶ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdirin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

¹⁹⁷ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

¹⁹⁸ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

Baki, Karaoğlu ve Davud Bali karyeleri olmuş ve her biri 6 vergi mükellefine sahip olarak diğerlerinin %8'ini oluşturmuştur.

Yünciler karyesinde¹⁹⁹ 1 hanenin amel mande²⁰⁰ olduğu, 1 hanenin ise yetim olduğu ve vasisinin annesi olduğu belirtilmiş, bu yüzden cizye ödememişlerdir. Karaoğlu karyesinde²⁰¹ 28 hane bulunmasına rağmen, sadece 6 vergi mükellefinin olmasının nedeni olarak karyede bulunan 22 hanenin Müslüman olduğu görülmüştür. 47 hanesi bulunan Anbar karyesinde²⁰² 1 hanenin “şunun bunun ianesiyle” geçindiği belirtilmiş ve bu sebepten cizye yükümlülüğü bulunmamış, 2 hanenin cizye kayıtlarının ise Lankaza nahiyesinin Veli ve Karagül mahallelerinde olduğu belirtilmiştir. Son olarak da yine Anbar karyesinde 21 hanenin Müslüman olduğu görülmüştür.

Grafik 3.8. Karyelerin Cizye Türleri ve Dağılımı

Karyeler grafiğine baktığımızda hane reislerinin ödemiş oldukları cizye miktarlarının %82'si evsat, %17'si Ala olmuştur. Karyelerde edna (fakir) seviyesinde vergi mükellefinin olmadığı görülmüştür. Çiftlikler grafiğinde olduğu gibi karyelerde de evsat (orta halli) seviyesinde olan vergi mükelleflerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür.

¹⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. , nr. 11474.

²⁰⁰ İş yapamaz durumda olan, bkz: www.luggat.com.

²⁰¹ BOA. ML. VRD. TMT. , nr.11484.

²⁰² BOA. ML. VRD. TMT. , nr.11672.

3.5. Vardar-ı Sagir'in Temettuat Miktarları ve Dağılımı

Temettuat Defterlerinin ne anlam ifade ettiğinden ve ne derece önem taşıdığından daha önce bahsetmiştik. Konu aldığımız Vardar-ı Sagir'in toplam Temettuat miktarı 593.760 kuruştur. Çiftlik ve karyelerin ise tabloları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.11. Çiftliklerin Toplam Temettuat Miktarları

Çiftlikler	Toplam Temettuat Miktarları
Tutiler	17.084
Kulye-i Bala	9.068
Davud Bali ²⁰³	2.895
Vardarofça	35.107
Davud Bali ²⁰⁴	10.433
Tekelü	16.994
Kavaklı-yı Zir	26.941
Harman Köyü	11.419
Gördene	36.452
Topçu	11.730
Davud Bali ²⁰⁵	4.050
Arablu	25.261
Virlaniçe	47.468
Kulyaniçe	22.990
Ahmedli	18.766
Akpınar	3.800
Toplam	300.458

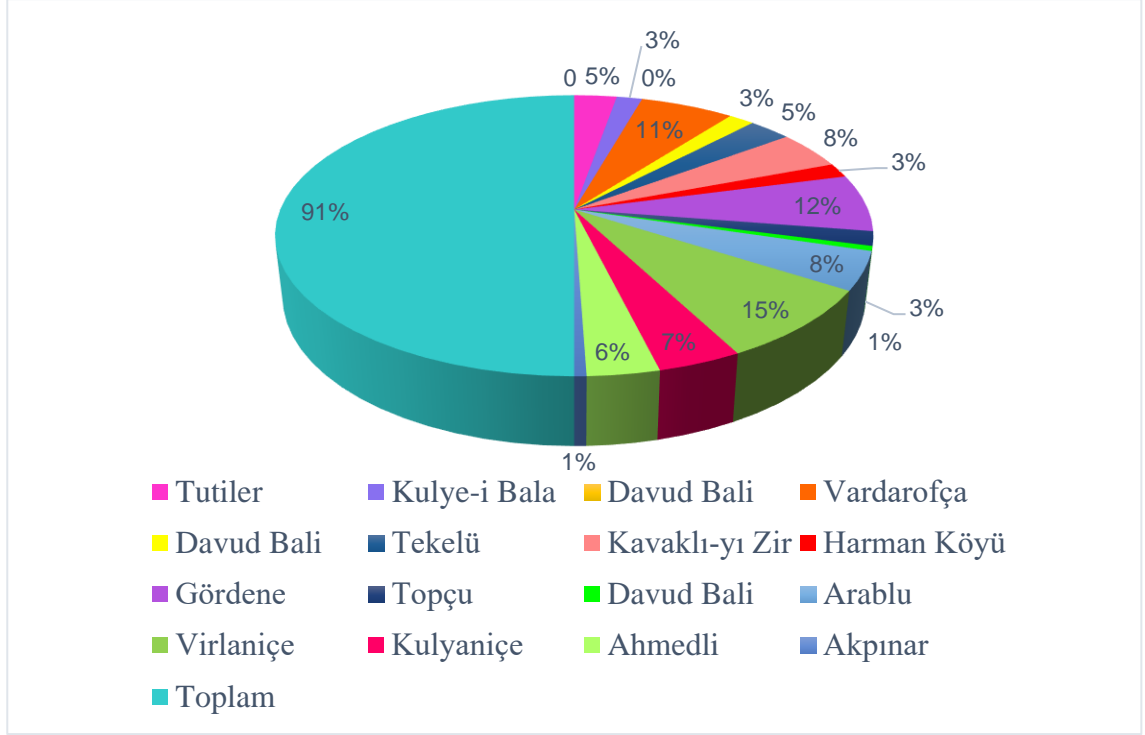
Yukarıda vermiş olduğumuz tabloda her hane reisinin yıllık Temettuat miktarları hesaplanıp yazılmıştır. Çiftliklerin toplam Temettuat miktarının 300.458 kuruş olduğu ve toplam Temettuat miktarının %50'sini kapsadığı görülmüştür. Yine oluşturduğumuz tablodan hareketle çiftliklerde en yüksek Temettuat miktarını 47.468 kuruş ile Virlaniçe çiftliğinin ödediği anlaşılmıştır. Bir diğer yüksek Temettuat miktarını ise 36.452 kuruş ile Gördene çiftliğinin ödediği anlaşılmıştır.

Çiftliklerde en düşük Temettuat miktarına 2.895 kuruş ile Davud Bali çiftliği sahip olmuş, onu 3.800 kuruş ile Akpınar çiftliği takip etmiştir.

²⁰³ 11643 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. ,Ahmed Bey İbn'i Ali Ağa Mutasarrıflığında.

²⁰⁴ 11549 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Paşa Oğlu Mazhar Paşa Mutasarrıflığında.

²⁰⁵ 11511 Numaralı Defter, Davud Bali Çift. , Yusuf Kısa Bey ve Şerif Mehmed Şefik Bey ve Biraderi Hayrullah Bey ve Abdurrahman Bey ve Mustafa Bey Mutasarrıflığında.

Grafik 3.9. Çiftliklerin Toplam Temettuat Dağılımı

Yukarıdaki grafiğimizde çiftliklerin toplam Temettuat yüzdeleri verilmiştir. Burada Virvaniçe çiftliğinin %15'lik dilimi kapsadığını, Gördene'nin ise %12'lik dilimde yer aldığı görülmüştür. Bu çiftliklerin ardından dilimde en çok yer alanın %11 ile Vardarofça çiftliği olduğu görülmüştür.

Tablo 3.12. Karyelerin Toplam Temettuat Miktarları

Karyeler	Toplam Temettuat Miktarları
Yünciler	223.705
Davud Baki ²⁰⁶	2.915
Karaoğlu	15.045
Anbar ²⁰⁷	19.631
Davud Bali ²⁰⁸	10.433
Anbar	18.270
Davud Bali ²⁰⁹	3.303
Toplam	293.302

Karyeler tablosuna baktığımızda toplam Temettuatının 293.302 kuruş olduğu görülmüş ve toplam miktarın %49'unu kapsamıştır. Yünciler karyesi en yüksek Temettuata

²⁰⁶ 11467 Numaralı Defter, Davud Baki Karyesi, Yusuf Halil Paşa Mutasarrıflığında.

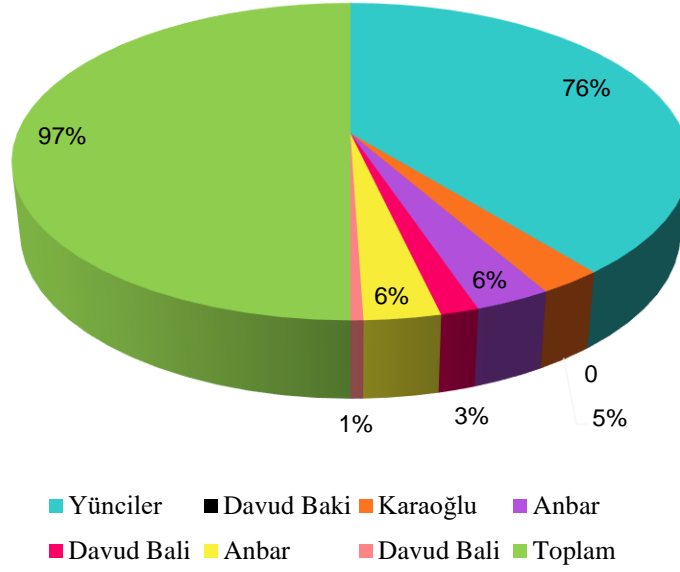
²⁰⁷ 11514 Numaralı Defter, Anbar Karyesi, Müdirin-i Kiramdan Abdülkerim Bendezeade Mehmed Halid Bende Mutasarrıflığında.

²⁰⁸ 11665 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Süleyman Zade İbrahim Ağa Mutasarrıflığında.

²⁰⁹ 11550 Numaralı Defter, Davud Bali Karyesi, Emin Ağa Oğlu Hasan Mutasarrıflığında.

sahip olup, 223.705 kuruş ödemiştir. Anbar karyesi de 19.631 kuruş Temettuat ödeyerek ikinci sırada yer almıştır.

Karyelerde 2.915 kuruş ile Davud Baki karyesi en düşük Temettuat miktarına sahip olduğu görülmüştür. Bir diğer düşük Temettuata sahip karye ise 3.303 kuruş ile Davud Bali'nin olduğu görülmüştür.

Grafik 3.10. Karyelerin Toplam Temettuat Dağılımı

Yukarıdaki grafiğe baktığımızda diğer karyelerden bir hayli fazla dilime sahip olduğunu gördüğümüz Yünciler karyesi %76'lık bir paya sahip olmuştur. Anbar ve Anbar karyelerinin ise %6'lık bir dilime sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3.13. Osmanlı Yönetimi Sırasında Selanik Köylerinin Vergi Kategorileri

Osmanlı Yönetimi Sırasında Selanik Köylerinin Vergi Kategorileri						
Sayı	Eski Ad	Yeni Ad	Döneme Göre Vergisi	Çiftlik/Köy	Sakinlerin Dini	Nahiye
1	Yundcılar	Kymina	3740	Köy	Hıristiyan	Vardar
2	Hanlu- Araplu	Nea Magnisia	540	Köy	Hıristiyan	Vardar
3	Bınarca	Karavias (Şimdi Nea Mesimvria)	1960	Köy	Hıristiyan	Vardar
4	Bostanlı- Araplu	Bugünün Nea Magnisia Kısmı	560	–	–	–
5	Tekyelü	Sindos	1960	Çiftlik	Mikto(Karışık)	Vardar
6	Yeni Köy	Nerohorouda	2900	Köy	Hıristiyan	Vardar
7	Davud-Balı	Oreokastro (Aslında Oreokastro'nun Paleokastro denilen eski kısmı)	1880	Köy	Hıristiyan	–
8	At bakıcılarının köyleri (İsimsiz)	–	1900	–	–	–
			Toplam 15440	210		

²¹⁰ B. Δημητριάδης, Φορολογικές κατηγορίες των χωριών της Θεσσαλονίκης κατά την Τουρκοκρατία. *Μακεδονικά*, 20, 1980, p. 422.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Osmanlı Devleti kurulduğu tarihten itibaren sürekli olarak bir fetih politikası benimsemiş ve bu politika doğrultusunda topraklarını genişletmeyi amaç edinerek hareket etmiştir. Tarım ve hayvancılık açısından zengin topraklar olan Balkanlara da rotasını yine amaçla çevirmiştir. Önemli bir limana ev sahipliği yapan ve Roma ile Bizans'ın köklü bir mazesinin bulunduğu Selanik şehrini fethederek, 1430 yılında Osmanlı burayı hâkimiyetine geçirmiştir.

Ticari yönden önemli bir konuma sahip olan Selanik, Osmanlı zamanında da bu önemini korumaya devam etmiş, bunun yanı sıra buraya yerleşen Türklerle birlikte de yine Selanik çok kültürlü ve çok dinli yapısını da idame ettirmiştir. Bu doğrultuda söyleyebiliriz ki; Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı bu şehirde cemaatler arası iletişim yüzyıllar boyunca hoşgörülü biçimde devam ettirilmiştir.

Dünya tarihindeki tüm imparatorluklar gibi Osmanlı Devleti'nin de sosyal yaşamından ziyade ekonomisinin iyi olması gerekmektedir. Devlet'in ekonomik olarak ayakta durmasını sağlayan en önemli etken alınan vergilerdi. Osmanlı yeni yerler fethederek yavaş yavaş genişlediği topraklarda var olan gelirlerini tespit edebilmek için bunları kayıt altına almak istemiş ve bu kayıtları da tahrir (sayım) denilen sistemle her 20- 30 yılda bir olacak şekilde yenilemiştir. Osmanlı Devleti bu sistemle bölgedeki vergi toplama sistemini de geliştirmeyi amaçlamıştır.

Osmanlı Devleti ekonomisini ayakta tutmak için vergilere bağlı kalırken, Tanzimat Fermanı'nın da ilan edilmesiyle beraber Batı'ya gıpta eden devlet vergi toplamada yeni bir sistem geliştirmek ve uygulamak istemiştir. Bu doğrultuda devlet maliye nezaretini kurmuş, Meclis-i Vala ile işlerin bir yürütülmesini isteyerek muhassılları görevlendirmiştir. Tanzimat'ın hükümlerinin duyurulmasının yanında vergilerin sayım ve toplama işlemlerinin yapılması da muhassılların görevi olmuş ve Temettuat Defterleri uygulamaya koyulmuştur.

Muhassıllar aracılığıyla yapılan Temettuat sayımlarında her mahallenin vergi kaydının ayrı tutulması istenmiş ve ayrı defterlere kaydedilmiştir. Muhassıllar defterlere ilk olarak hane reislerinin isimlerini ve ardından önceki yıl vermiş oldukları vergiyi, ne kadar hayvana sahip olduklarını, kaç dönüm tarlaları bulunduğunu yani tüm mal varlıklarını kayda geçirir ve böylece bunlardan alınacak vergi hesaplanırdı. Bunların yanı sıra hane reisinin yapmış olduğu mesleğe de defterlerde yer verilirdi. Ayrıca kaydedilen hanelerden hareketle

kaydı tutulan bölgenin tahmini bir nüfusuna ulaşip sosyal yaşamı hakkında yorumlar da yapılabilmektedir.

Ne var ki her yenilikte oluşabilecek aksamalar bu düzenlemede de olmuştu. Daha önce de belirttiğimiz üzere her mahallenin ayrı defterinin tutulduğu Temettuat sayımlarında muhassılların yanlış sayım yapmaları, sayımların merkeze zor ulaştırılması, yeni vergi sistemini anlayamayanların vergi vermemek için diretmeleri ve muhassılların yolsuzluklara başvurmaları vergi toplamada aksaklıklara gebe olmuştu. Muhassıllardan ümidini kesmek zorunda kalan devlet, görevi kendilerinden alarak muhassıllık kurumuna son vermiş, sayımları her mahallenin kendi muhtarının ve kocabaşlarının kaydetmesine karar vermiştir.

Bu çalışmada son dönemlerde tarihçilerinde ilgisini oldukça fazla çeken ve önemli bir kaynak haline gelen Temettuat Defterlerini incelemek istedik. Bu çalışmadaki amacı 1844- 1845 yıllarına tarihlenen Selanik şehrinde bulunan Vardar-ı Sagir nahiyesinin özeline inerek, vergi toplama sistemi olan Temettuat Defterlerini günümüz Türkçesine çevirip, buradan hareketle bölgenin sosyo-ekonomik yaşantısı hakkında fikir sahibi olabilmektir. 19. yüzyıl itibariyle geliştirilen Temettuat sayımları ile bölge hakkında pek çok bilgiye sahip olabilmekteyiz. Örneğin bu tarihlerde Vardar-ı Sagir nahiyesinin ekonomisinin büyük bir kısmının tarım ve hayvancılığa dayandığını görmekteyiz.

Çalışmamıza konu olan Vardar-ı Sagir nahiyesinin 23 adet Temettuat Defterine ulaşılabilmiştir. Bu defterlerin 17 adedi çiftlikleri 6 adedi ise karyeleri kapsamaktadır. İncelediğimiz defterlerde bu nahiye'nin çiftlik ve karyeleri ile toplam 570 hane olduğunu ve tahmini olarak 2855 kişidir. Gayrimüslim nüfus yoğunluğunun daha fazla olduğu bu nahiyyede, nüfusun yoğunlukta olduğu yerler çiftliklerde 48 hane ve 240 tahmini nüfusla Kulyaniçe çiftliği olurken, karyelerde ise 148 hane ve 740 tahmini nüfusla Yünciler olduğu görülmüştür. Nüfus yoğunluğunun en az olduğu yerler ise; çiftliklerde 4 hane ve 20 tahmini nüfusla Topçu çiftliği, karyelerde de 7 hane sayısı ve 35 tahmini nüfusla Davud Bali'dir. 19. Yüzyılı kapsayan bu defterlerde bölgede Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı etnik bir yapı söz konusudur.

Vardar-ı Sagir'deki önde gelen meslek ziraatçılık olmuş ve bağ, bahçe ve hayvancılıkla geçimlerini idame ettirmişlerdir. Bu mesleğin ardından ticaretçilik mesleği de önde gelmiş, bunların yanı sıra ırgatlık ve hizmetkârlık gibi mesleklerin de bir hayli fazla yapıldığı görülmüştür. Tarım potansiyelinin oldukça elverişli olduğunu düşündüğümüz

nahiyede mezru tarlaların gayri mezru tarlalara oranla daha az yer tuttuğu görölmektedir. Çiftliklerde toplam 35461 dönüm bulunurken, bunun %29'unun mezru tarla olduğu, karyelerde ise 10845 dönüm bulunurken, bunun %43'ünün mezru tarla olduğu görölmüştür. Bu da bizlere gayri mezru tarlaların yoğunlukta oluşunun toprakların nadasa bırakılması ile alakalı olduğunu düşündürmüştür. Bu mezru tarlalarda ise daha çok tahılın yaygın olduğu ve arpa, buğday, çavdar gibi ürünler yetiştirilmiştir.

Tarım kadar hayvancılık potansiyelinin de yüksek olduğu bu bölgede büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek hayvancılığı yapılmıştır. Çiftlik ve karyelerde sağmal koyunun gözle görülür miktarda fazla olduğu dikkat çekmiştir. Koyun, inek, düğe, beygir gibi pek çok hayvanın bulunduğu bölgede, çiftliklerde %23 oranında büyükbaş, %69 oranında küçükbaş, karyelerde de %53 oranında büyükbaş, %42 oranında da küçükbaş olduğu görölmüştür. Nahiye hayvancılıktan çiftliklerde 21.168, karyelerde de 12.242 kuruş yıllık hâsılat elde etmiştir.

Defterlerini incelediğimiz bu bölgenin vergi türlerine baktığımızda, vergi-yi mahsusa, öşür ve cizye miktarlarına ulaşmaktayız. Bölgenin cizyesi toplanırken ala, evsat ve edna olarak yani verginin duruma göre toplandığını görmekteyiz. Vardar-ı Sagir'in toplam Temettuat miktarları ise çiftliklerde 300.458 kuruş, karyelerde 293.302 kuruştur.

Temettuat Defterlerinin istediğimiz yerleşim bölgesinin sosyal ve ekonomik yaşantısı hakkındaki bilgileri bize doğrudan vermesi, geçmişi günümüze ve geleceğe taşıyor olması açısından önemli kaynaklardandır. Selanik'in Vardar-ı Sagir nahiyesinin Temettuat Defterleri de o dönemin tarım, hayvancılık, nüfus, vergi sistemleri ve toplayış biçimlerini bu çalışma vasıtasıyla bizlere göstermiştir.

5. KAYNAKLAR

a. Birincil Kaynaklar

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Selanik Vardar-ı Sagir Nahiyesi Temettuat Defterleri

11467, 11474, 11477, 11484, 11497, 11504, 11511, 11514, 11523, 11549, 11550, 11560, 11563, 11583, 11630, 11639, 11643, 11665, 11672, 11685, 11687, 11705, 11716 Numaralı.

b. İnternet Kaynakları

lugatim.com

Google Haritalar

c. İkincil Kaynaklar

I. Kitaplar ve Makaleler

Adıyeke, N, (2000) “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı. 11, Ankara, s. 769- 823.

Afyoncu, E, (1999), “Osmanlı Devleti’nde Tahrir Sistemi”, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt. 6, Ankara, s. 311- 314.

Akkuş, Y, (2017), “Osmanlı Maliyesi Literatüründe İhmal Edilmiş Bir Tartışma: Tevzi Defterlerinden Vergi-i Mahsusa’ya Geçiş”, Tarih Dergisi, Sayı. 65, İstanbul, s. 29- 61.

Akyıldız, A, (2004), “Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme”, İletişim Yayınları, İstanbul.

Akyıldız, A, (2004), *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yay., İstanbul.

Arslan, İ, (2002), “XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterleri ’nin Yeri: İğdiç (Selimağa Köyü) Temettuat Defteri Örneği”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, s. 58- 86.

B. Δημητριάδης, (1980), *Φορολογικές κατηγορίες των χωριών της Θεσσαλονίκης κατά την Τουρκοκρατία, Μακεδονικά*, 20, p. 375- 462.

Barkan, Ö, L, (1964), “Öşür” İslam Ansiklopedisi, Cilt. IX. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 482- 488.

Barkan, Ö, L, (1953), “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat mecmuası*, Cilt. 10, İstanbul, s.1-26.

- Başaran, M, (2017), “1830-1842 Yılları Arasında Nüfus Defteri Kapsamında Ödemiş ve Köyleri”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 3, Aydın, s.307-321.
- Başaran, M, ve Haykıran Sarıbey, A, (2015), “19. Yüzyıl Osmanlı Belgelerinde Yenipazar”, Yenipazar Belediyesi Kültür Yay., Ankara.
- Başaran, M, ve Haykıran Sarıbey, A, (2018), “19. Yüzyıl Arşiv Belgelerinde İncirlioğa”, İncirlioğa Belediyesi Kültür Yay., Aydın.
- Baykara, T, (2002), “Kaza”, TDVİA, Cilt. 25, Ankara, s. 119- 120.
- Bayram, S, (2009), “Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869- 1912”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 1-305.
- Budak, L, (2007), “19. Yüzyılın Ortalarında Çine'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettuat Defterlerine Göre)”, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, s. 1- 114.
- Cezar, Y, (1986), “Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy'dan Tanzimat'a Mali Tarih)”, Alan Yayıncılık, Ankara.
- Çadırcı, M, (1997), “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları”, TTK Basımevi. , Sayı. 124, Dizi. 7, Ankara.
- Çakılıcı, D, (2017), “Selanik Şehrinden Bir Kesit: 19. Yüzyıl Ortasında Çavuş(VLATADON) Manastır Mahallesi”, *Cedrus V Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, Antalya, s. 447-462.
- Çakır, C, (2001), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi”, Küre Yayınları, İstanbul.
- Çimen, A, (2012), “Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı'da Nüfus Hizmetleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 14, Sayı. 3, Ankara, s. 183-216.
- Demir, İ, (1999), “Temettu Defterleri 'nin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt. 6, Ed. Güler Eren, Ankara, s. 315-321.
- Demirtaş, M, (2014), “Osmanlı Maliye Teşkilatı”, Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı, Ed. Tufan Gündüz, Ankara.
- Deny, J, (1993), “Sancak”, İA, Cilt. 10, İstanbul, s.186- 189.
- Devellioğlu, F, (2007), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara.
- Efe, A, (2009), “Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği”, *Tarih Dergisi*, Cilt. 0, Sayı. 49, İstanbul, s.59-89.
- Emecen, F, (1998), “Ağnam Resmi”, TDVİA, Cilt. 1, İstanbul, s. 478- 479.

- Eroğlu, O, (2012), “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (12), İzmir, s. 57- 89.
- Findley, C, V, (2016), “Tanzimat”, Türkiye Tarihi 1839- 2010 Modern Dünyada Türkiye, Ed. Reşat Kasaba, Çev. Zuhâl Bilgin, Cilt. 4, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Gönüllü, A, R, (2015), “Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)”, SÜTAD, Sayı. 38, Ankara, s. 69- 102.
- Gürân, T, (1987), “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840- 1910”, İ. Ü. İktisat Fakültesi Tarihi Yıllığı, Sayı. 1, İstanbul, s. 225- 303.
- Gürân, T, (1998), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt. 49, Sayı. 0, İstanbul, s.79- 95.
- Halaçoğlu, Y, (1995), “Evlad-ı Fatihan”, *TDVİA*, Cilt. 11, İstanbul, s. 524-525.
- Haykıran, Sarıbey, A, (2016), “Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Koçarlı’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Tarih Okulu Dergisi, Sayı. XXV, Ankara, s. 31-43.
- İnalcık, H, (1992), “Tanzimat ve Bulgar Meselesi”, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İnalcık, H, (1995), “Eyalet”, *TDVİA*, Cilt. 11, İstanbul, s. 548- 550.
- İnalcık, H, (2017), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- 1 1300-1600”, Çev. Halil Berktaş, İstanbul.
- Kayapınar, L, (2012), “Selanik Vilayeti ve Evlad-ı Fatihan”, Mübadil Kentler: Yunanistan, Lozan Mübadil Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kayapınar, L, (2019), “Makedonya’da Osmanlı Dönemi Evlad-ı Fatihan Teşkilatı”, Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları, Ed. Mehmet Dursun Erdem, Necip Fazıl Kurt, Özcan Güngör, Ankara, s. 17- 34.
- Kınay, A, (2004), “Karasu Temettuat Defterleri (1844) ve Sosyo-Ekonomik Açından Tahlilleri”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, s. 1- 761.
- Kızılkân Özdemir, A, (2008), “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 20, Kütahya, s. 57- 66.
- Kiel, M, (2009), “Selanik”, *TDVİA*, CİLT. 36, İstanbul, s. 352-357.
- Küçükkalay, M, ve Çelikkaya, A, (2002), “Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam”, Türkler Ansiklopedisi, Cilt. 10, Ankara,
- Kütükoğlu, M, (1995), “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri”, Belleten, Cilt. LIX, Sayı. 225, Ankara, s. 395- 412.

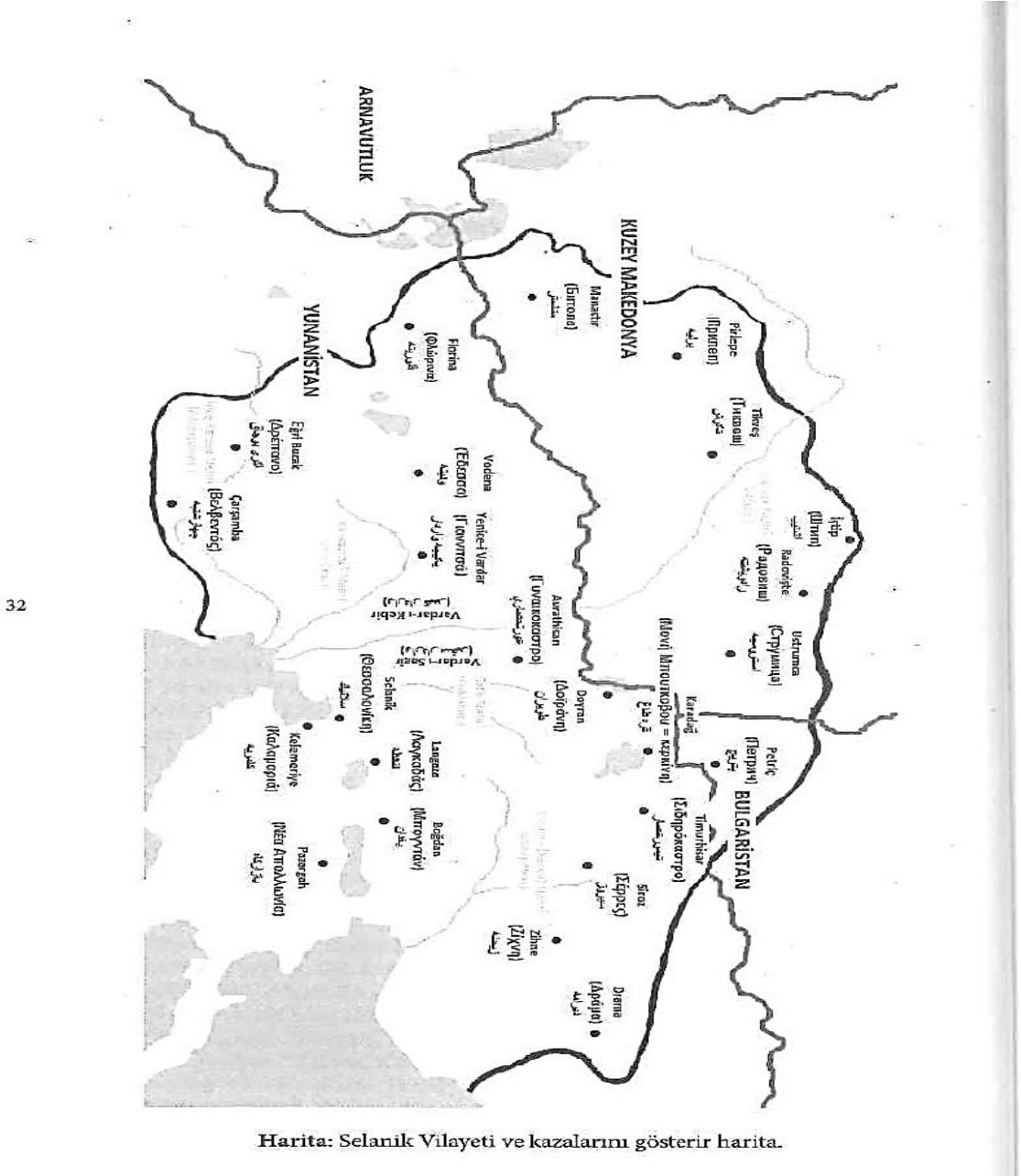
- Mazower, M, (2006), *Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430- 1950)*, Çev. Gül Çağalı Güven, YKY Yay., İstanbul.
- Musluoğlu, S, (), “1840-1844/45 Yılı Temettuat Defterleri Işığında Kalkan Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı”, *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, s. 1-103.
- Ortaylı, İ, (2008), “Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi”, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Öz, M, (2010), “Tahrir”, TDVİA, Cilt. 39, İstanbul, s. 425- 429.
- Öztürk, S, (1996), “Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik” , Kitabevi yayımları, İstanbul.
- Pakalın, M, Z, (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. Cilt. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Pamuk, Ş, (1990), “100 Soruda Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi 1500- 1914”, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Safa, L, (2017), “Osmanlı Döneminde Selanik”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, s. 1-117.
- Serin, M, (1998), “Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri”, I. Milli Arşiv Şurası (Tebliğler- Tartışmalar) 20- 21, s. 717- 728.
- Solak, İ, (2014), “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı”, Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı, Ed. Tufan Gündüz, Ankara.
- Şahin, İ, (2006), “Nahiye”, TDVİA, Cilt. 32, İstanbul, s. 306- 308.
- Şener, A, (1990), “Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 8, Sayı. 2, Ankara, s. 49- 76.
- Şener, A, (1991), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları”, Türk Edebiyatı, İstanbul, s.
- Şener, A, (2007), “Sona Doğru Osmanlı”, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara.
- Şenkul, D, (2018), “Temettuat Defterlerine Göre Elmalı Kazası Mahallelerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur, s. 1- 170.
- Tabakoğlu, A, (2007), “Öşür”, TDVİA, Cilt. 34, İstanbul, s. 100- 103.
- Tozduman, A, (1992), “Aydın Güzelhisarı'nın Sosyal ve İktisadi Durumu (1844)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 1- 350.

- Tüfekçi, A, (1998), “*Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre 1844 Yılında Kartal ve Beykoz Kazalarının Sosyo-Ekonomik Durumu*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 1-145.
- Ünal, M, A, (1997), “*Osmanlı Müesseseleri Tarihi*”, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Ünal, N, (2013), “*İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650- 1750)*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, s.1- 371.

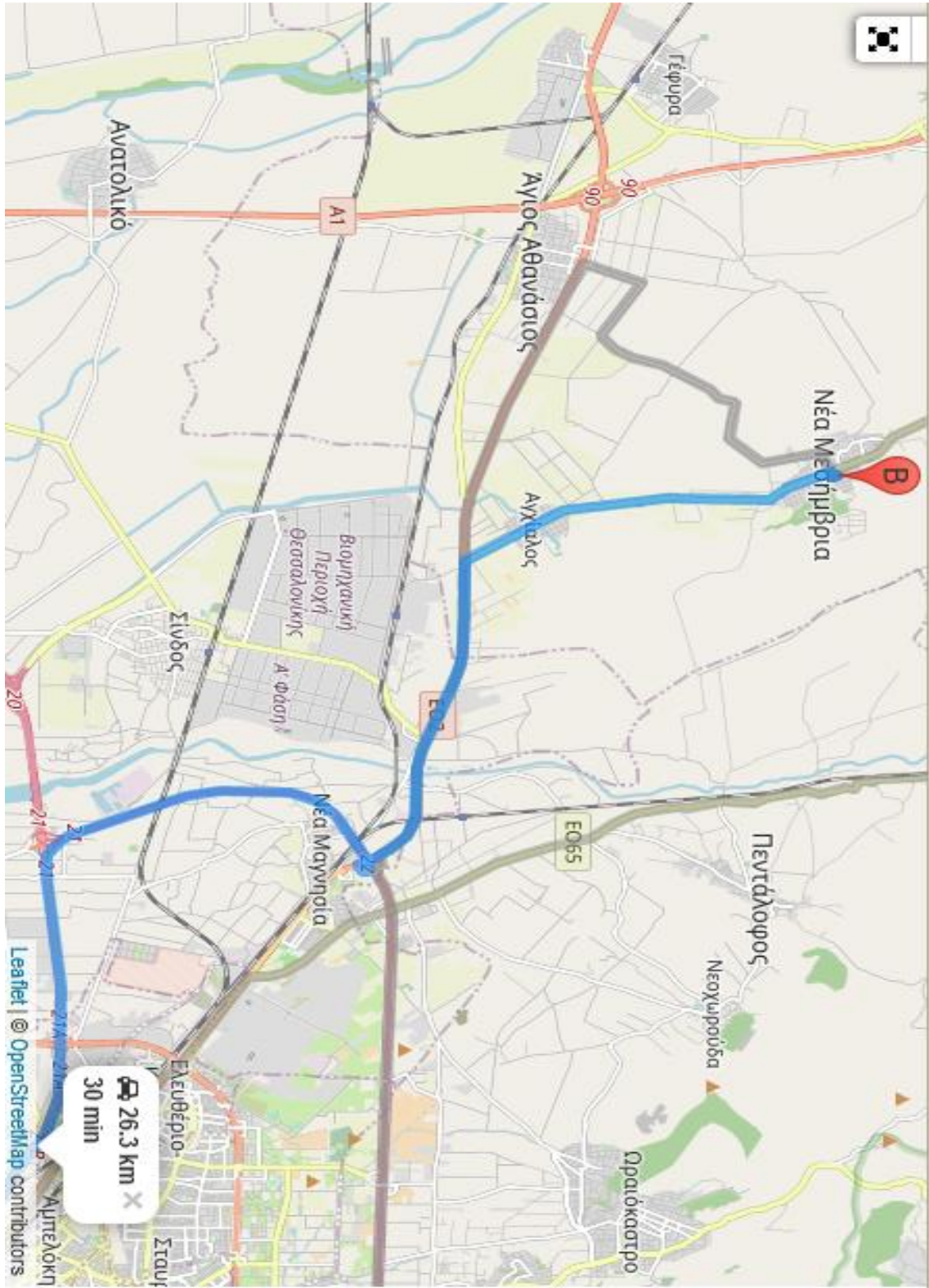
6. EKLER

Ek 1. Vardar-ı Sagir Nahiyesi Haritası²¹¹

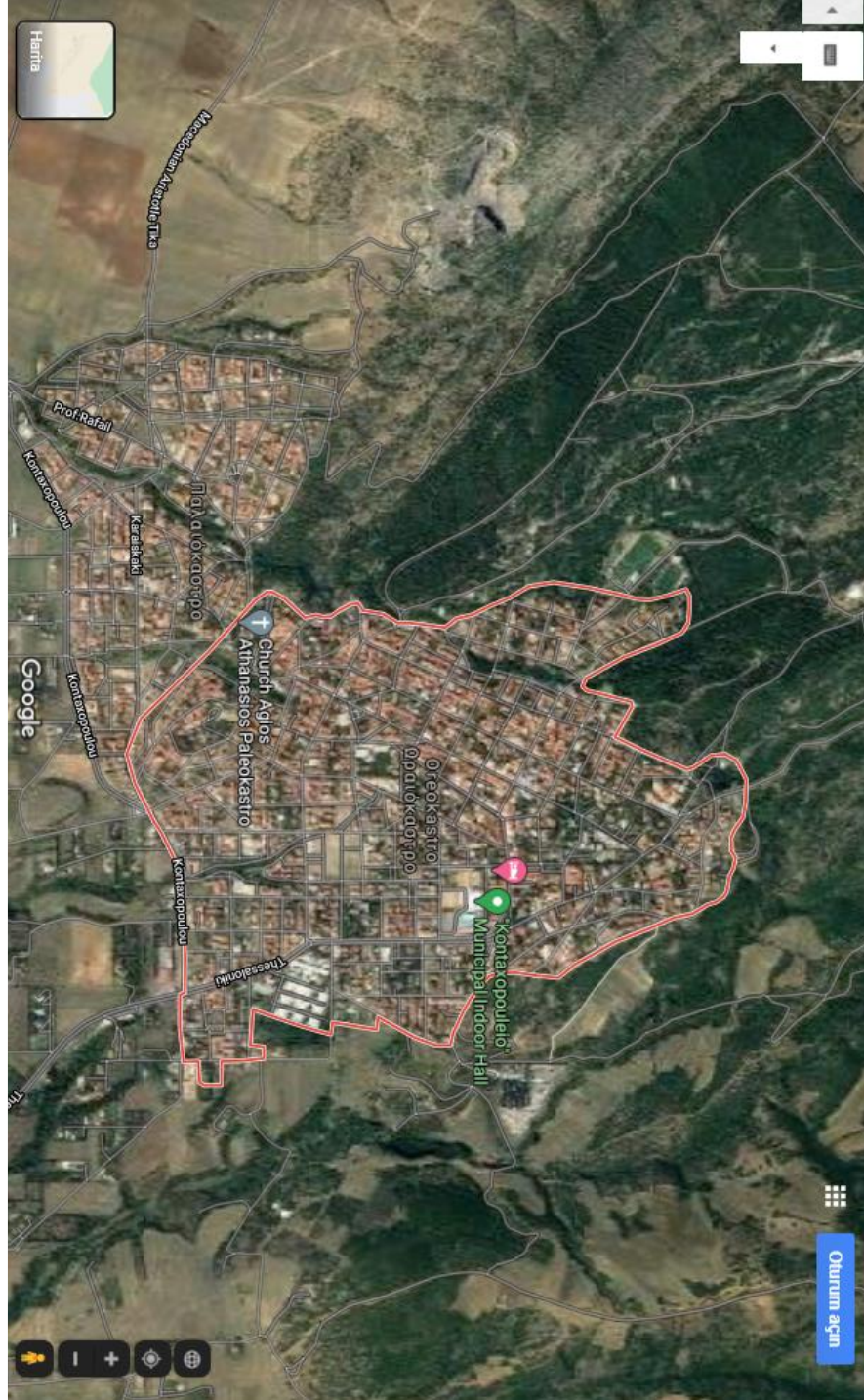
²¹¹ Levent Kayapınar, “Makedonya’da Osmanlı Dönemi Evlad-ı Fatihan Teşkilatı”, Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları, Ed. Mehmet Dursun Erdem, Necip Fazıl Kurt, Özcan Güngör, Ankara, 2019, s.32.

Ek 2. Günümüzde ki Vardar Nahiyesi'nin Haritası²¹²

²¹² Haritayı tarafımıza ulaştıran: Evangelos A. Chekimoglou.

Ek 3. Vardar-1 Sagir Oreokastro (Davud Bali)²¹³

Şuan ki adının Oreokastro olduğunu öğrendiğimiz Davud Bali'nin haritadan hareketle bulunduğu konum ve çevresi itibariyle tam anlamıyla tarım bölgesi olduğunu bizlere kanıtlamaktadır.

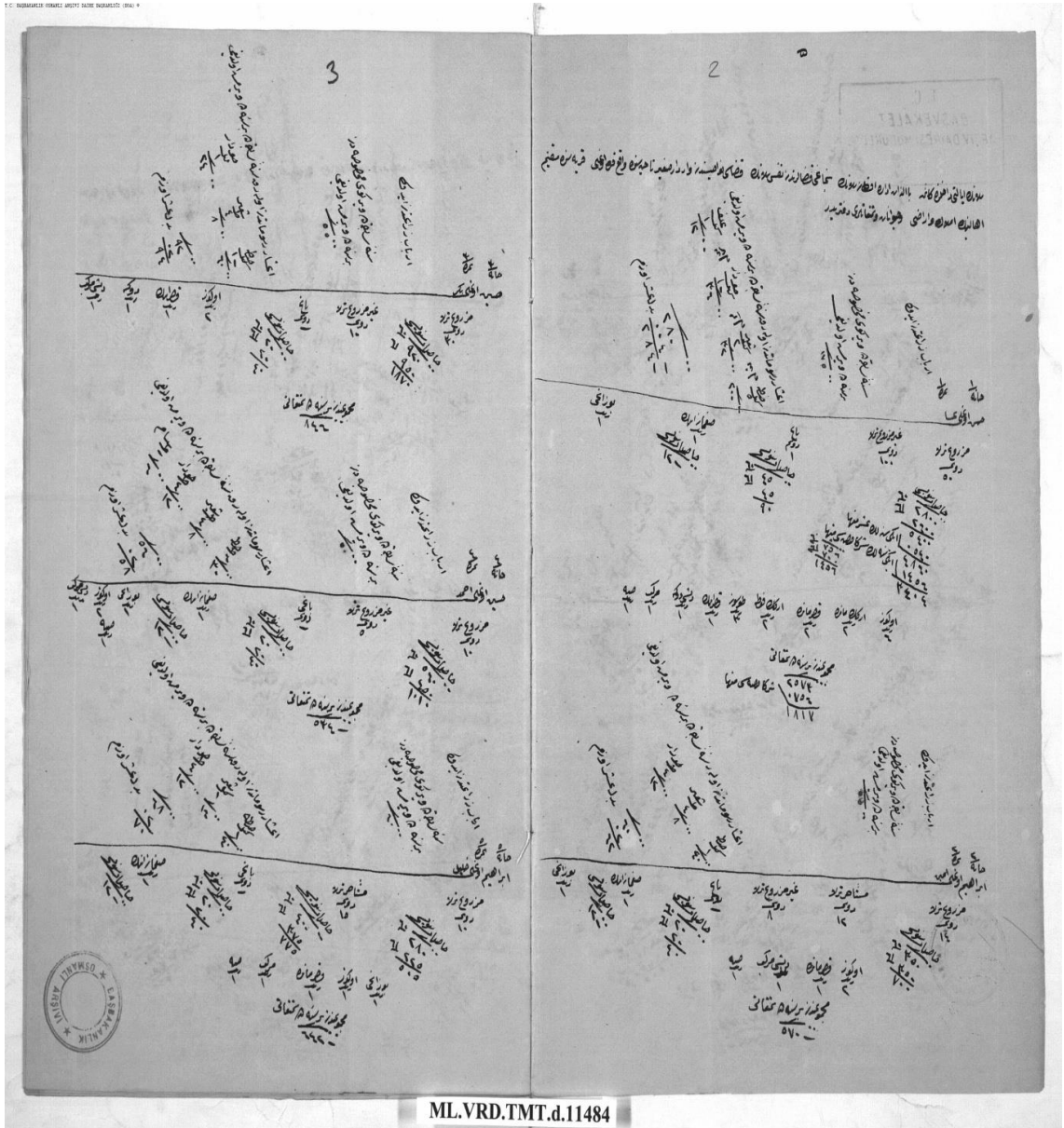
²¹³ Google maps.

Ek 4. Vardar-1 Sagir Nea Magnisia (Araplu), Sindos (Tekeli) ve Harmanköy²¹⁴

²¹⁴ Google maps.

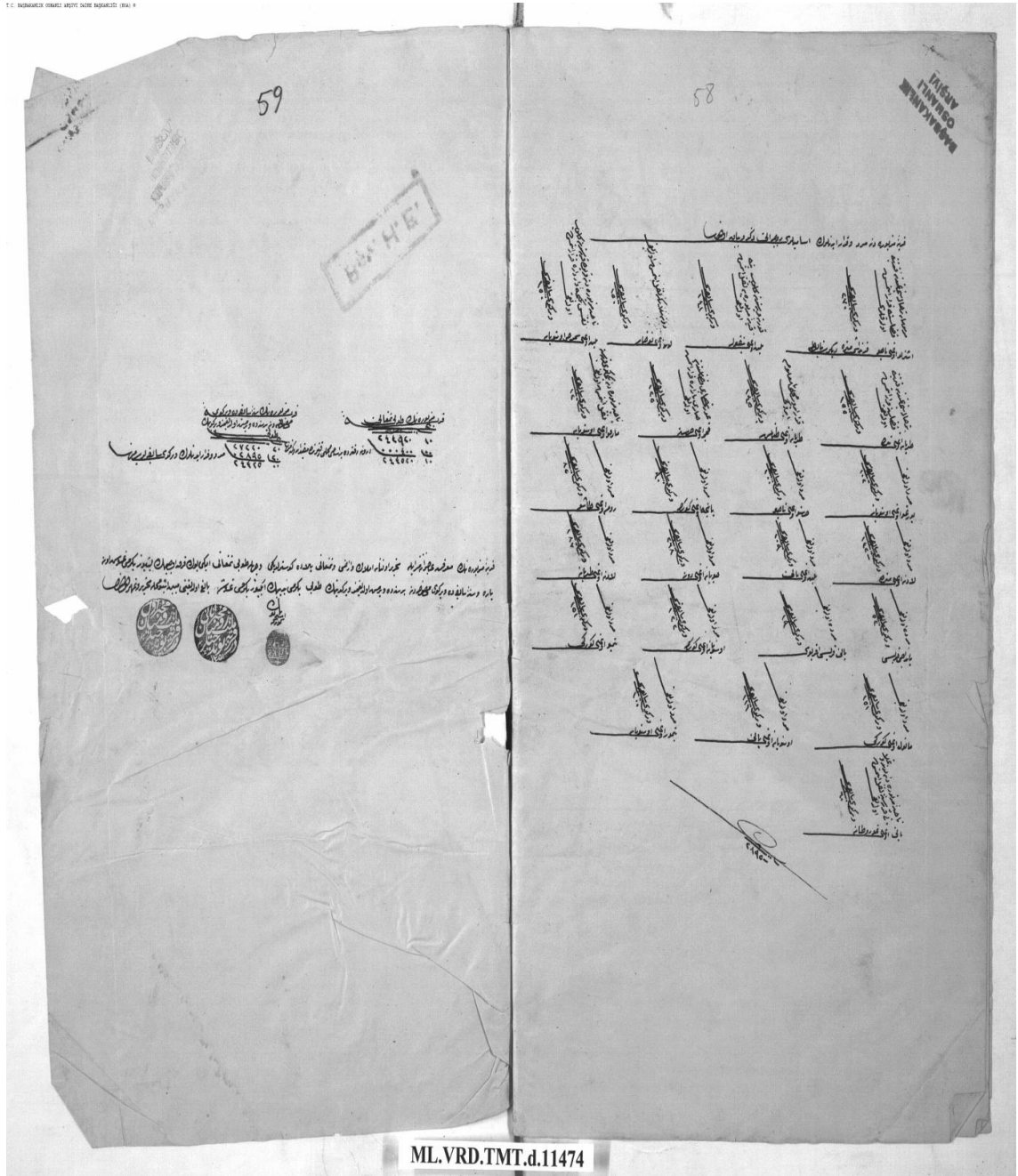

ML.VRD.TMT.d.11484

²¹⁵ BOA, ML. VRD. TMT. d. ,11484 Numaralı Defter.

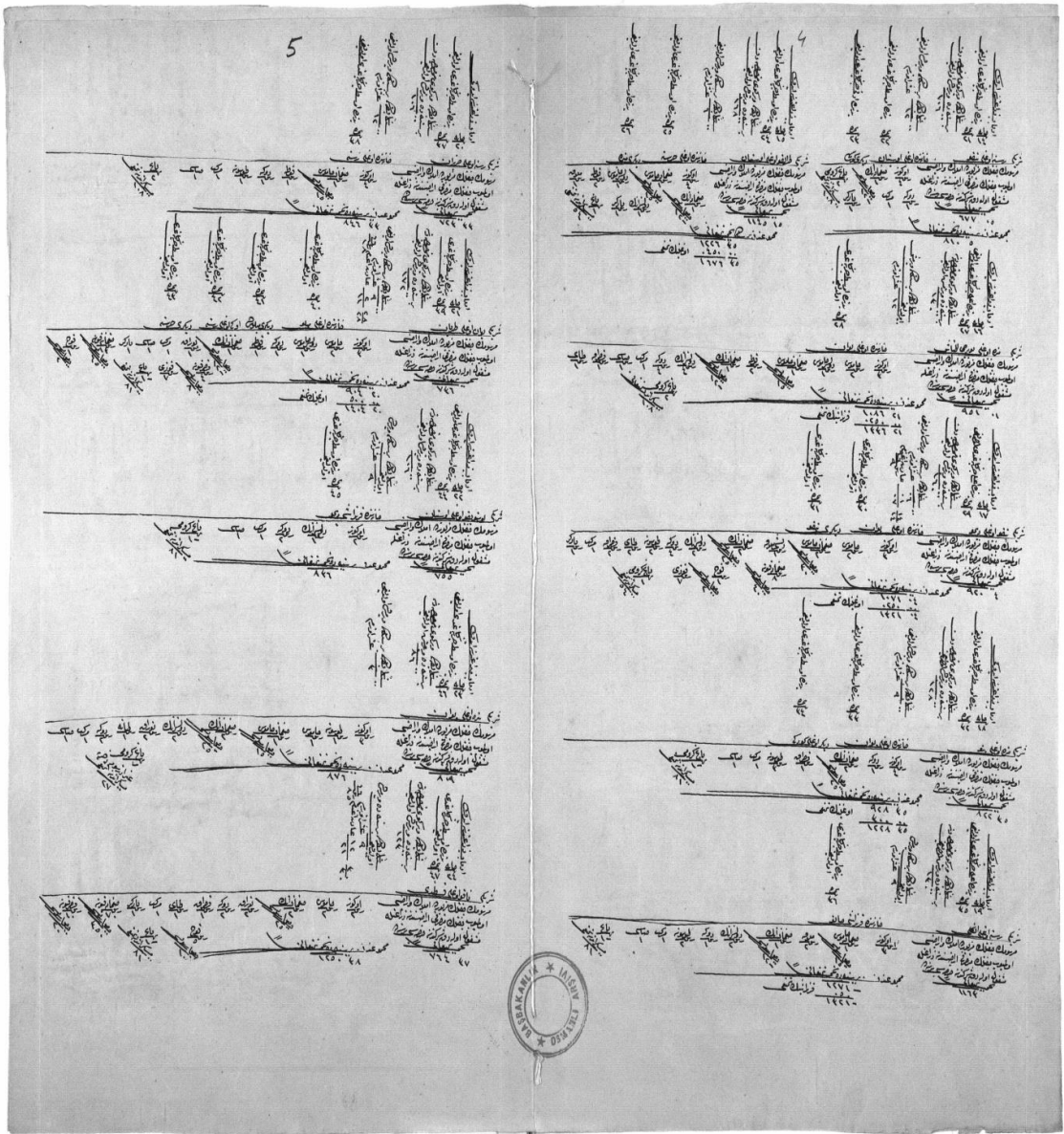

Ek 6. Vardar-1 Sagir Nahiyesi Yünciler Karyesi Temettuat Defterinin Son Sayfası²¹⁶

ML.VRD.TMT.d.11474

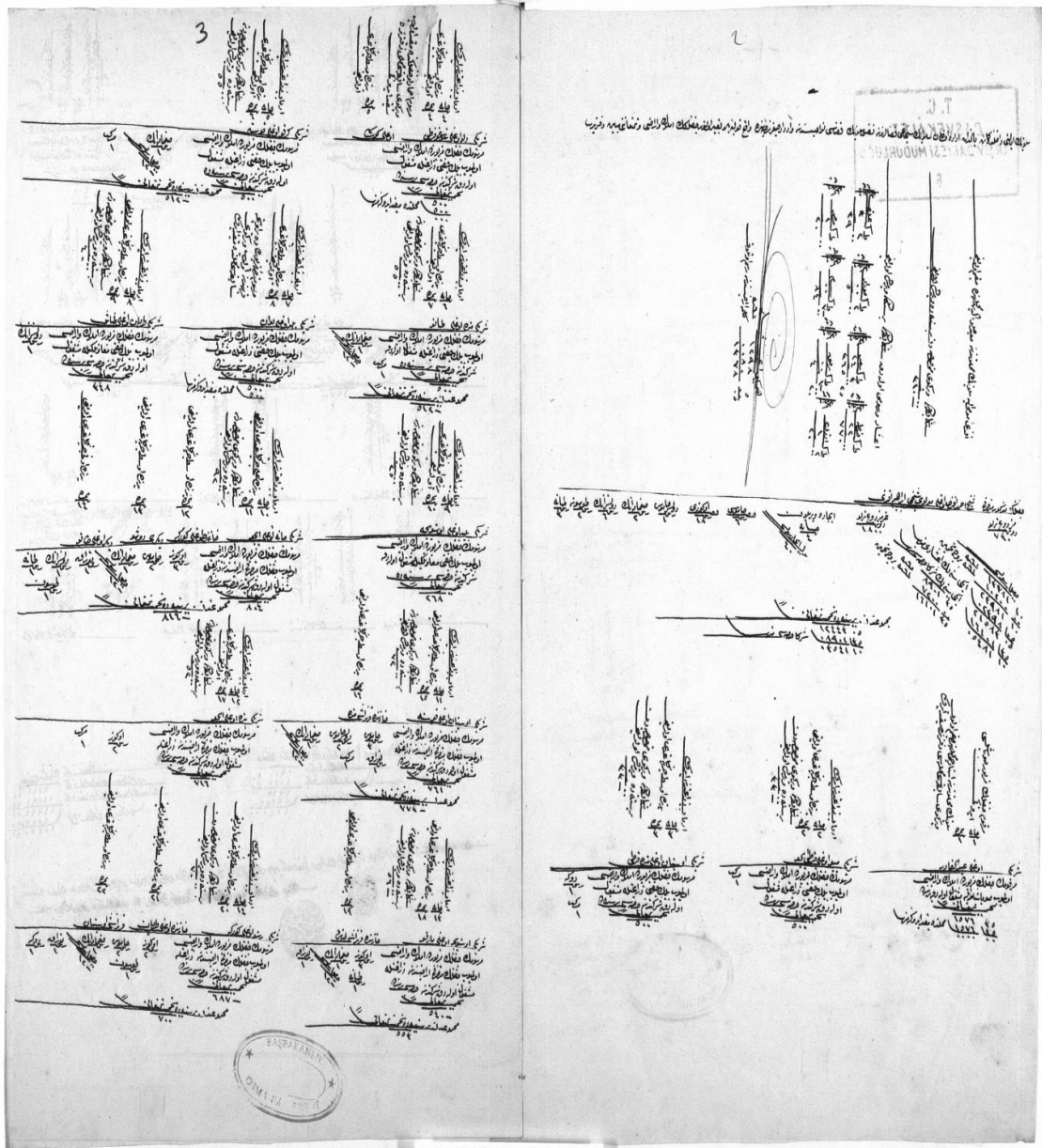
²¹⁶ BOA, ML. VRD. TMT. d. , 11474 Numaralı Defter.

ML.VRD.TMT.d.11523

²¹⁷ BOA, ML. VRD. TMT. d. , 11523 Numaralı Defter.

ML.VRD.TMT.d.11504

²¹⁸ BOA, ML. VRD. TMT. d. , 11504 Numaralı Defter.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sümeyra DURAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Trabzon / 13.10.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ordu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Tarih

Yüksek Lisans Öğrenimi : Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler
Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Rusça

İş Deneyimi:

Formasyon Stajı

İletişim

e –posta Adresi : sumeyrad91@hotmail.com

Tarih : 25. 12. 2020